



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:
ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΟΜΠΟΧΟΛΗ
(Α.Μ.: 1012202103016)

Θέμα: «Εκτωρ Τσιρονίκος (1881-1964): Οι πολιτικές φιλοδοξίες ενός τραπεζίτη»



Επιβλέπων καθηγητής: Θανάσης Χρήστου
Συνεπιβλέπων καθηγητής: Σωτήριος Ριζάς
Συνεπιβλέπων καθηγητής: Ιάκωβος Μιχαηλίδης

Καλαμάτα 2023

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	4
Εισαγωγή.....	5
Α' ΚΕΦΑΛΑΙΟ	
Η ζωή του.....	8
Γέννηση.....	8
Οικογένεια.....	8
Σπουδές.....	9
Β' ΚΕΦΑΛΑΙΟ	
Η εμπλοκή του στην οικονομική και πολιτική ζωή του τόπου.....	10
Ο ενεργός ρόλος του στις μεταπολεμικές εξελίξεις.....	10
Η συμμετοχή του στις κατοχικές κυβερνήσεις.....	11
Ο φανατικός αντικομμουνιστής με τις ισχυρές διασυνδέσεις.....	12
Η γνωριμία με τον απεσταλμένο του Χίτλερ.....	13
Γ' ΚΕΦΑΛΑΙΟ	
Η αποστολή του στο Βελιγράδι.....	15
Η ανάθεση της αποστολής.....	15
Η συνάντηση με τους Χρήστο Ζαλοκώστα, Σπύρο Μαρκεζίνη και Παναγιώτη Σπηλιωτόπουλο.....	15
Η συνάντηση με τον Νοϊμπάχερ και άλλους Γερμανούς αξιωματούχους.....	16
Η ολοκλήρωση της αποστολής.....	16
Η απελευθέρωση της Αθήνας (12 Οκτωβρίου 1944).....	16
Δ' ΚΕΦΑΛΑΙΟ	
Οι δωσίλογοι και η κυβέρνηση του Έκτορα Τσιρονίκου στην Αυστρία.....	21
Η επίθεση του ΕΛΑΣ στις φυλακές Αβέρωφ και οι έγκλειστοι δωσίλογοι.....	21
Η δίκη των δωσιλόγων δημοσιογράφων.....	25
Διάφορες δωσιλογικές οργανώσεις.....	26
Τα Ειδικά Δικαστήρια Δωσιλόγων.....	30
Η δωσιλογική κυβέρνηση του Τσιρονίκου στην Αυστρία και η σύνθεσή της.....	59
Το παρασκήνιο.....	65

Ε΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η σύλληψη και το τέλος του.....	77
Η σύλληψή του	77
Το τέλος του	77
Επίλογος	78
Πηγές και βιβλιογραφία	79
Παράρτημα	83
Περίληψη	88

Πρόλογος

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καθηγητή μου, κ. Θανάση Χρίστου που με βοήθησε να ολοκληρώσω επιτυχώς τη διπλωματική μου εργασία. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω όλους τους διδάσκοντες με τους οποίους συνεργάστηκα στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών μου του Πανεπιστημίου Καλαμάτας, τους φίλους και συμφοιτητές μου για τις γνώσεις και τις εμπειρίες που μου χάρισαν καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου. Πάνω απ' όλα, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου που με ενθάρρυνε και υποστήριξε συναισθηματικά σε όλα τα φοιτητικά μου χρόνια.

Ο Έκτορας Τσιρονίκος (1882-1964) ήταν ένας πολυταξιδεμένος ξένος με πολλές διεθνείς διασυνδέσεις, αλλά ήρθε στον κόσμο ως αλεξιπτωτιστής. Μεταξύ των προσωπικών του φίλων από πριν από τον πόλεμο ήταν ο Χέρμαν Νόιμπαχ, προσωπικός απεσταλμένος του Χίτλερ στην Ελλάδα και τα Βαλκάνια. Γνωρίζονταν από παλιά και είχαν συνεργαστεί για κάποιο διάστημα ως εκπρόσωποι μιας μεγάλης διεθνούς επενδυτικής εταιρείας στο Βέλγιο.

Γεννημένος στην Αράχωβα, σπούδασε σε νεαρή ηλικία σε μια ανώτερη εμπορική σχολή στη Γαλλία και ξεκίνησε την καριέρα του ως υπάλληλος σε μια γαλλική τράπεζα.

Η οικονομική του πολιτική δεν διέφερε από εκείνη του προκατόχου του, αλλά η γενική κατάσταση βελτιώθηκε υπό την ηγεσία του. Η ιστορική συμβολή του Τσιρονίκου μπορεί να εξηγηθεί από δύο πράγματα: τη μεγάλη εισροή χρυσού από τον Νοϊμπάχερ και τη διαδεδομένη εκείνη την εποχή φήμη ότι είχε επωφεληθεί από τη συμμετοχή του στο χρηματιστηριακό παιχνίδι. Αυτό μάλλον δεν είναι απολύτως ακριβές, δεδομένου ότι πέθανε πάμπτωχος παρά την τεράστια προπολεμική του περιουσία.

Εισαγωγή

Ο Έκτωρ Τσιρονίκος (1881-1964) ήταν ένας Έλληνας επιχειρηματίας και πολιτικός που διαδραμάτισε ρόλο ως υπουργός σε επιλεγμένες κυβερνήσεις της Ελλάδας κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Γεννήθηκε το 1881 στην Αράχοβα της Βοιωτίας και ολοκλήρωσε τις σπουδές του στην Ανωτάτη Εμπορική Σχολή της Γαλλίας. Αργότερα, εγκαταστάθηκε στο Ροστόβ της Ρωσίας, όπου ασχολήθηκε με διάφορες επιχειρηματικές δραστηριότητες.¹

Κατά τη διάρκεια της Κατοχής, ο Τσιρονίκος ανέλαβε μια σημαντική αποστολή που του ανέθεσε ο Ιωάννης Ράλλης. Απεστάλη στο Βελιγράδι για να συναντήσει τον Γερμανό πολιτικό διοικητή των Βαλκανίων, Χέρμαν Νοϊμπάχερ, με τον οποίο είχε φιλικές σχέσεις από την προπολεμική εποχή. Ο στόχος ήταν να προσπαθήσει να αποτρέψει τις συγκρούσεις στην Αθήνα και την καταστροφή σημαντικών υποδομών της πρωτεύουσας.²

Τον Σεπτέμβριο του 1944, ο Έκτωρ Τσιρονίκος μεταβεί στη Βιέννη, όπου συστήνει μια κυβέρνηση Ελλήνων γερμανοφίλων, συνεργαζόμενος με τους Ι. Πασσαδάκη και Κ. Γούλα. Ωστόσο, η Βιέννη περικυκλώνεται από τους Σοβιετικούς, και ο Τσιρονίκος συλλαμβάνεται τον Μάιο του 1945 στην Αυστρία. Αρχικά καταδικάζεται σε θάνατο από το Ειδικό Δικαστήριο Δωσίλογων. Ωστόσο, υποβάλλει αίτηση χάριτος και αποφυλακίζεται το 1952.

Ο Τσιρονίκος πεθαίνει σε φτώχεια στο Γηροκομείο το 1964. Παρά τις προηγούμενες οικονομικές επιτυχίες του, ο Έκτωρ Τσιρονίκος ζει τα τελευταία του χρόνια σε δυσμενείς συνθήκες, βυθισμένος στη φτώχεια. Οι οικείοι του αναγκάζονται να πουλήσουν την περιουσία του, λόγω των οικονομικών δυσκολιών που αντιμετωπίζουν. Αυτό αντιπροσωπεύει μια θλιβερή ανατροπή της προηγούμενης ευημερίας του και αποτελεί μια θλιβερή κατάληξη για έναν άνθρωπο που είχε γνωρίσει επιτυχία σε πολλούς τομείς της ζωής του³.

Η παρούσα διπλωματική αναλύει τη ζωή και τη δράση του Έκτορα Τσιρονίκου στα εξής κεφάλαια:

¹ «Μακεδονία», 4 Ιουνίου 1964, Έκτωρ Τσιρονίκος, αρ. φ.17.199, σ. 2

² «Μακεδονία», 4 Ιουνίου 1964, Έκτωρ Τσιρονίκος, αρ. φ.17.199, σ. 2

³ Ι. Χονδροματίδης. *Οι Δωσίλογοι της Κατοχής*, Βιογραφική Εγκυκλοπαίδεια του Νεότερου Ελληνισμού, σ. 71

Στο πρώτο κεφάλαιο, αναπτύσσεται η αρχική περιγραφή του προσώπου, ξεκινώντας από τη γέννησή του. Εξετάζεται η χρονολογική και γεωγραφική περίοδος της γέννησής του, συμπεριλαμβάνοντας πιθανώς πληροφορίες για τον τόπο και το ημερομηνία γέννησής του. Επίσης, αναλύεται η οικογενειακή του φωτογραφία, περιλαμβάνοντας πιθανώς τη σύνθεση της οικογένειάς του, τα ονόματα των γονιών του, και άλλες σημαντικές λεπτομέρειες. Στη συνέχεια, εξετάζονται οι σπουδές που πραγματοποίησε το πρόσωπο. Αναφέρονται τα εκπαιδευτικά του υπόβαθρα, η ακαδημαϊκή του πορεία και οι επιτυχίες που επιτέλεσε κατά τη διάρκεια των σπουδών του. Επίσης, μπορεί να αναφέρονται ειδικές περιπτώσεις ή γεγονότα που επηρέασαν την εκπαίδευσή του, όπως πιθανές διακρίσεις ή εξειδικεύσεις σε συγκεκριμένους τομείς.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, επισημαίνεται ο ενεργός ρόλος του προσώπου στις μεταπολεμικές εξελίξεις. Αναλύεται η συμμετοχή του στις κατοχικές κυβερνήσεις, εξηγώντας ποιος ρόλος επιτελεί και ποιες αποφάσεις ελήφθησαν κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Επίσης, εξετάζεται ο φανατικός αντικομμουνισμός του, με παραδείγματα από τις δηλώσεις και τις πράξεις του που αποδεικνύουν αυτήν την τάση. Μια σημαντική πτυχή του δευτέρου κεφαλαίου είναι η γνωριμία του με τον απεσταλμένο του Χίτλερ. Αναλύεται πώς αναπτύχθηκε αυτή η σχέση, ποιες ήταν οι συνέπειες αυτής της γνωριμίας και ποιος ήταν ο ρόλος του προσώπου στο πλαίσιο αυτής της συνάντησης.

Στο τρίτο κεφάλαιο, επικεντρώνεται στην αποστολή του προσώπου στο Βελιγράδι. Αναλύεται η διαδικασία και η ανάθεση της αποστολής, με πληροφορίες για τον λόγο πίσω από την επιλογή του και τα στόχους που επρόκειτο να επιτύχει. Περιγράφονται οι διάφορες συναντήσεις του προσώπου με διάφορα πρόσωπα κατά τη διάρκεια της αποστολής, περιλαμβάνοντας πιθανά σημαντικά γεγονότα ή επικοινωνίες που συνέβησαν. Επίσης, αναλύεται η ολοκλήρωση της αποστολής, δίνοντας λεπτομέρειες για τα αποτελέσματα που επιτεύχθηκαν και τον αντίκτυπο που είχε στην εξέλιξη των γεγονότων. Στο πλαίσιο αυτού, μπορεί να γίνει εκτενής αναφορά στην απελευθέρωση της Αθήνας και τον ρόλο που διαδραμάτισε το πρόσωπο σε αυτήν τη διαδικασία.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, εξετάζεται η περίοδος κυβέρνησης του Τσιρονίκου στην Αυστρία. Αναλύονται οι πολιτικές και οι αποφάσεις που λήφθηκαν κατά τη διάρκεια της θητείας του, καθώς και οι επιπτώσεις τους στην εθνική και διεθνή

σκηνή. Εξετάζονται επίσης οι δωσίλογοι, δηλαδή οι επίσημες συμφωνίες ή προτάσεις που δόθηκαν σε άλλες χώρες ή ομάδες και επηρέασαν τις διμερείς σχέσεις.

Το πέμπτο κεφάλαιο αναφέρεται στη σύλληψη του προσώπου και την έκβαση της πορείας του. Αναλύεται πώς και για ποιους λόγους συνέβη η σύλληψη, περιλαμβάνοντας πιθανώς σημαντικά γεγονότα ή εξελίξεις που οδήγησαν σε αυτήν. Επίσης, αναφέρεται το τέλος της πορείας του προσώπου, περιγράφοντας το πώς εξελίχθηκε η περίοδος μετά τη σύλληψη, τις δικαστικές διαδικασίες, και τις επιπτώσεις που είχε αυτό στο πρόσωπο και το περιβάλλον του.

Με αυτήν τη δομή, η διπλωματική παρουσιάζει εμπειριστατωμένα τη ζωή και τη δράση του Έκτορα Τσιρονίκου, προσφέροντας μια επιστημονική ανάλυση του θέματος.

Α' ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η ζωή του

Γέννηση

Ο Έκτορας Τσιρονίκος (1881-1964) γεννήθηκε στην Αράχωβα της Βοιωτίας και μετά από μια περίοδο εργασίας στη ναυτιλία στην Κωνσταντινούπολη μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση, μετακόμισε στις Βρυξέλλες το 1928, όπου ίδρυσε μια εταιρεία επενδύσεων και κατασκευών. Παράλληλα, από το 1934 ήταν εμπορικός σύμβουλος της ελληνικής πρεσβείας στη χώρα αυτή και, μετά τη βελγική κατοχή το 1940, απελάθηκε στην Ελλάδα- τον Σεπτέμβριο του 1944 πήγε στη Βιέννη για να σχηματίσει, μαζί με τον Ι. Πασσαδάκη και τον Κ. Γούλα, κυβέρνηση Ελλήνων ενθουσιωδών⁴.

Μετά την αποφυλάκισή του, καταδικάστηκε σε θάνατο από ειδικό δικαστήριο στο Δοσίλογγο και παραδόθηκε στις ΗΠΑ τον Μάιο του 1945- μεταφέρθηκε στην Ελλάδα το 1947 και παρέμεινε στη φυλακή μέχρι να του δοθεί χάρη το 1952- πέθανε σε γηροκομείο της Αθήνας το 1964- η σορός του βρέθηκε σε νοσοκομείο της Αθήνας. Η κηδεία του έγινε στις 2 Μαρτίου σε εκκλησία στο Α' Νεκροταφείο της Αθήνας⁵.

Οικογένεια

Το 1903 μετακόμισε με την οικογένειά του στο Ροστόφ της Ρωσίας, εκεί προχώρησε στην ίδρυση της δικής του τράπεζας και διαφόρων βιομηχανικών επιχειρήσεων. Ταυτόχρονα ήταν βρετανός πρόξενος και πρόεδρος της εκεί ελληνικής κοινότητας- μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση (1917) επέστρεψε στην Ευρώπη και εργάστηκε στη ναυτιλία στην Κωνσταντινούπολη και το 1928 μετακόμισε στις Βρυξέλλες, όπου ίδρυσε μια εταιρεία επενδύσεων και κατασκευών. Το 1934 διορίστηκε εμπορικός σύμβουλος της ελληνικής πρεσβείας στις Βρυξέλλες και το 1940, μετά τη βελγική κατοχή, απελάθηκε στην Ελλάδα και παρέμεινε στην Αθήνα.

⁴Βιογραφική Εγκυκλοπαίδεια του Νεότερου Ελληνισμού 1830-2010 - Αρχεία Ελληνικής Βιογραφίας, τόμος Γ', σ. 516

⁵«Μακεδονία», 4 Ιουνίου 1964, Έκτωρ Τσιρονίκος, αρ. φ.17.199, σ. 2

Σπουδές

Έλληνας εθνικοσοσιαλιστής ⁶οικονομολόγος, επιχειρηματίας και καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Σπούδασε στην Ανώτατη Εμπορική Σχολή της Γαλλίας και μετανάστευσε στο Ροστόφ της Ρωσίας το 1903, όπου ασχολήθηκε με πλήθος επιχειρήσεων. Όσο έμενε στη Ρωσία, ο Τσιρονίκος διετέλεσε Βρετανός πρόξενος και πρόεδρος της ελληνικής κοινότητας, συμμετείχε ως υπουργός στην αυστριακή κατοχική και εξόριστη κυβέρνηση και δικάστηκε και καταδικάστηκε από το δικαστήριο του Δοσίλογου για τις δραστηριότητές του.

⁶«Μας λένε ότι ο τρόπος με τον οποίο εκφραζόμαστε και η προπαγάνδα που χρησιμοποιούμε δεν θα μας κάνουν ποτέ αποδεκτούς από τον λαό, δηλαδή αποδεκτούς από αυτούς που επιβάλλουν τις απόψεις τους στον λαό. Αν όμως αυτό ίσχυε, αν ο αγώνας μας ήταν ένα κομμάτι του ίδιου του συστήματος που εξουσιάζει σήμερα την κοινωνία, τότε ποιος θα ήταν ο σκοπός μας; Ποια θα ήταν η επαναστατική μας συνείδηση, μια συνείδηση αποφασισμένη και αφοσιωμένη στο να αντιστρέψει τις τρέχουσες αξίες; Μας λένε ότι ο τρόπος μας βλάπτει την εθνικοσοσιαλιστική ιδεολογία και ότι "εκείνοι" με τον κρυφό τους τρόπο προσφέρουν περισσότερα. Τότε γιατί το κράτος πολεμά εμάς και αγνοεί αυτούς; Γιατί η "δημοκρατική πολιτεία" μας καταδιώκει ενώ αποδέχεται αυτούς υπό το προσκήνιο της "δημοκρατικής νομιμότητας"; Γιατί; Γιατί εμείς μόνο εμείς είμαστε εθνικοκομματικοί, μελλοντικοί ανατροπείς της διαφθοράς, μελλοντικοί δημιουργοί μιας πολιτείας του φωτός, μιας πολιτείας ελληνικής μεγαλοπρέπειας, της εθνικοσοσιαλιστικής πολιτείας». Αυτά αναφέρονται στο άρθρο του Έκτωρ Τσιρονίκου στο περιοδικό "Χρυσή Αυγή", τεύχος Δεκεμβρίου 1983, σ. 2.

Β' ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η εμπλοκή του στην οικονομική και πολιτική ζωή του τόπου

Ο ενεργός ρόλος του στις μεταπολεμικές εξελίξεις

Στα τέλη του 1942, ο Κωνσταντίνος Λογοθετόπουλος πρότεινε στον Έκτορα Τσιρονίκο τη θέση του επικεφαλής του Υπουργείου Οικονομικών. Ο Χρήστος Ζαλοκώστας, ο οποίος γνώριζε τον Τσιρονίκο από τις Βρυξέλλες, προσπάθησε να τον μεταπείσει όταν τον επισκέφθηκε το σπίτι του για να συζητήσει το θέμα. Ο Ζαλοκώστας έδειχνε πλήρη εμπιστοσύνη στις ικανότητές του, και θεωρούσε ότι ήταν ικανός να αναλάβει ενεργή δράση στην ανάπτυξη της μεταπολεμικής Ελλάδας.⁷

Ο Τσιρονίκος δεν πείστηκε. Πίστευε ότι η Γερμανία θα έχανε τον πόλεμο, αλλά προσπάθησε να έρθει στην εξουσία στη βάση του αντικομμουνισμού, πράγμα που αποτελεί αντίφαση. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, κατηγορούσε τους Μπολσεβίκους για την οικονομική κατάρρευση και επεδίωκε την εκδίκησή τους.⁸

Στο Ειδικό Δικαστήριο υπουργοί της κατοχικής κυβέρνησης κατηγορήσαν άλλους υπουργούς της κατοχικής κυβέρνησης ότι συνεργάζονται με τις κατοχικές δυνάμεις. Οι περισσότεροι από αυτούς ήταν εκείνοι που πέτυχαν τη διαφυγή τους στο εξωτερικό, και δεν οδηγήθηκαν στο ειδώλιο⁹. Ο Έκτορας Τσιρονίκος και ο Σωτήριος Γκοτζαμάνης καταδικάστηκαν ερήμην σε θάνατο το 1945 για βοήθεια προς τις κατοχικές δυνάμεις, αλλά δεν έγινε ποτέ εκτέλεση των ποινών τους. Ο τελευταίος μάλιστα έγινε πολιτικός το 1954, έθεσε υποψηφιότητα για δήμαρχος Θεσσαλονίκης. Ο πρώτος συνελήφθη από τον αμερικανικό στρατό τον Ιούνιο του 1945, αλλά παραδόθηκε στις ελληνικές αρχές τον Αύγουστο του 1946 και η τύχη του κατά την περίοδο αυτή καλύπτεται από μυστήριο. Μια επικρατέστερη θεωρία είναι ότι εστάλη στη Διάσκεψη του Παρισιού από τον αμερικανικό στρατό για να δώσει τα απαραίτητα στοιχεία αναφορικά με την οικονομική κατάσταση που επικρατούσε στην κατοχή.¹⁰

⁷Ι. Χονδροματίδης, ό.π., σ. 78-79

⁸Ι. Χονδροματίδης, ό.π., σ. 79

⁹Β. Α. Μόσχος, «Η πολιτική δραστηριότητα των λογοτεχνών στη δεκαετία 1940-1950», ανεκδ. διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, 2018, σ. 76

¹⁰ «Μακεδονία», 4 Ιουνίου 1964, Έκτωρ Τσιρονίκος, αρ. φ.17.199, σ. 2

Η συμμετοχή του στις κατοχικές κυβερνήσεις

Άρθρα της εποχής αποτύπωναν τη στιγμή της επιστροφής του Έκτορα Τσιρονίκου, δικαιολογώντας την επιλογή του να ενταχθεί στην κατοχική κυβέρνηση και να φύγει στο εξωτερικό μετά την αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων. Το επιχείρημα που χρησιμοποίησε καταδεικνύει το ζοφερό κλίμα της εποχής: Το καλοκαίρι του 1946, ανταποκριτής της εφημερίδας "Έμπρός" περιέγραφε την επιστροφή του "οικονομικού δικτάτορα" Έκτορα Τσιρονίκου στον αερολιμένα Χασάντζου (μετέπειτα αεροδρόμιο Ελληνικού).¹¹ Ο δημοσιογράφος αναφέρει: *«Είναι αδύνατος και πολύ γερασμένος. Φοράει καπαρντίνα χρώματος μολυβί και άρβυλα του αμερικανικού στρατού. Καπέλο «πομπέ», υποκάμισον λερωμένο και σχισμένο και γραβάτα μαύρη»*¹².

Ο Τσιρονίκος επέστρεψε συνοδεία ενός Αμερικανού αξιωματικού και ενός Αρμένιου εν ονόματι Batevian, ο οποίος περιγράφεται στην επιγραφή ως Έλληνας πληροφοριοδότης. Κατά τη διαδικασία της παράδοσής τους στη Γενική Φρουρά από τις Αμερικανικές Αρχές, οι δημοσιογράφοι κατάφεραν να τον ρωτήσουν αρκετά πράγματα. Η δήλωση του Τσιρονίκου ήταν ότι έπραττε το καθήκον του έναντι του ελληνικού λαού, και του ζητήθηκε επανειλημμένα να έρθει να δώσει εξηγήσεις για τις πράξεις του. Ο ίδιος ισχυρίζεται ότι δεν γνωρίζει το νόμο περί εγγράφων και ρωτά τους δημοσιογράφους αν είναι διατεθειμένος να τον παραθέσουν¹³.

Ο πρώην υπουργός ισχυρίζεται ότι εντάχθηκε στο καθεστώς Λάλιτ, ξέροντας ότι οι Γερμανοί ήταν οι χαμένοι του πολέμου, και του είπαν άνθρωποι υψηλού κοινωνικού κύρους ότι αν τον αποκαλούσαν προδότη, θα τον υποστήριζαν, ακόμη και αν ποδοπατούσε τα πτώματά τους. Το ότι έφυγε το αποδίδει στην εκτέλεση εθνικής αποστολής όντας σε συνεργασία με την Αγγλία, αφού όπως λέει: *«Όταν επρόκειτο να αποχωρήσουν τα γερμανικά στρατεύματα, ήρθε και με είδε ένα πρόσωπο της Ιντέλιτζεντ Σέρβις στις 28 Αυγούστου 1944 το οποίο μου είπε ότι πρέπει να φύγω για το Βελιγράδι*

¹¹Γ. Μυλωνάς, *«Η δράση των Αξιωματικών στη Δυτική Μακεδονία την περίοδο της Κατοχής, μέσα από τα αρχεία της Υπηρεσίας Στρατιωτικών Αρχείων (Υ.Σ.Α.)»*, ανεκδ. μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, 2018, σ. 24

¹²«Μακεδονία», 4 Ιουνίου 1964, Έκτωρ Τσιρονίκος, αρ. φ.17.199, σ. 2

¹³«Μακεδονία», 4 Ιουνίου 1964, Έκτωρ Τσιρονίκος, αρ. φ.17.199, σ. 2

για να συναντήσω τον Νόιμπάχερ και τους άλλους Γερμανούς ηγήτορες για να σώσω την Αθήνα που απειλείτο με καταστροφή.»Μάλιστα, πρόσθεσε την υπονόμηση του φράγματος του Μαραθώνα και πολλών άλλων σημαντικών έργων υποδομής, όπως και του εργοστασίου ηλεκτροπαραγωγής.¹⁴

Ο Τσιρονίκος συναντήθηκε με τον Νόιμπάχερ στο γερμανικό Γενικό Επιτελείο στο Βελιγράδι και ισχυρίστηκε ότι ο Γερμανός αξιωματούχος του παρείχε βοήθεια να διατάξει τη μερική εκκένωση της Αθήνας. Σημείωσε επίσης ότι ο ίδιος και ο αξιωματικός των μυστικών υπηρεσιών είχαν συμφωνήσει ότι δεν θα γίνονταν αεροπορικές επιδρομές στην Αθήνα και ότι θα δημιουργούνταν μια ουδέτερη ζώνη μεταξύ των Γερμανών και των βρετανικών στρατευμάτων, τα οποία εισήλθαν στην πρωτεύουσα ένα εικοσιτετράωρο αφού αποχώρησαν οι Γερμανοί. Κατόπιν όλων αυτών, ο Τσιρονίκος συμπέρανε πως «όσα ειπώθηκαν ότι το ΕΑΜ έσωσε τις Αθήνας είναι παραμύθια».¹⁵

Ο φανατικός αντικομμουνιστής με τις ισχυρές διασυνδέσεις

Αυτό που τον χαρακτηρίζει, ωστόσο, είναι η αδάμαστη αντικομμουνιστική του οργή. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι αναζήτησε την αιτία της οικονομικής του κατايγίδας στην Οκτωβριανή Επανάσταση. Γεννημένος το 1882 στην Αράχοβα Βοιωτίας, αποφοίτησε από τη Γαλλική Ανώτερη Εμπορική Σχολή και άρχισε να εργάζεται σε τράπεζα- το 1903 πήγε στο Ροστόφ της Ρωσίας, όπου σταδιακά προχώρησε στην ίδρυση τραπεζών και άλλων βιομηχανικών επιχειρήσεων. Παράλληλα, δέθηκε με τους ομογενείς, εκλέχθη πρόεδρος της τοπικής κοινότητας και διορίστηκε πρόξενος της Βρετανίας¹⁶.

Ωστόσο, με το ξέσπασμα της Οκτωβριανής Επανάστασης το 1917 έπαψε να δραστηριοποιείται στη Ρωσία. Επόμενος σταθμός του ήταν η Κωνσταντινούπολη όπου δραστηριοποιήθηκε ως εφοπλιστής- το 1928 πήγε στις Βρυξέλλες για να ιδρύσει μια εταιρεία επενδύσεων και κατασκευών. Το 1934, εργάστηκε στην ελληνική πρεσβεία στις Βρυξέλλες ως εμπορικός σύμβουλος, ενώ το 1940, όταν το Βέλγιο

¹⁴ Ο. Μπελεγάκη, «Ο ιταλικός παράγοντας και η ίδρυση του «βουλγαρομακεδονικού κοιτάτου παρά τω άζωνι» στη Δυτική Μακεδονία (Μάρτιος-Οκτώβριος 1943)», στο Φ. Τολούδη (επίμ.), ΔΒ΄ Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο, 27-29 Μαΐου 2011, Πρακτικά, Ελληνική Ιστορική Εταιρεία, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 41

¹⁵ «Ελευθερία», Ο Τσιρονίκος ισχυρίζεται ότι κι αυτός εξυπηρέτησε την συμμαχική υπόθεση Πέμπτη 5 Ιουλίου 1951

¹⁶ Χ. Φλάισερ., *Η Ελλάδα 36-49- Από τη δικτατορία στον εμφύλιο: Τομές και συνέχειες*, Αθήνα 2003

κατελήφθη, απελάθηκε και εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Τον Απρίλιο του 1943 ο Ιωάννης Ράλλης έγινε πρωθυπουργός της κυβέρνησης στην οποία είχε διοριστεί¹⁷.

Η γνωριμία με τον απεσταλμένο του Χίτλερ

Ο Τσιρονίκος έκανε πολλές γνωριμίες κατά τη διάρκεια αυτού του μακρού ταξιδιού στο εξωτερικό. Μεταξύ αυτών, στο Βέλγιο, ανέπτυξε φιλικές σχέσεις με τον Χέρμαν Νοϊμπάχερ, τον προσωπικό απεσταλμένο του Χίτλερ στη χώρα μας και τα Βαλκάνια. Ο Νοϊμπάχερ έλαβε καθήκοντα ειδικού οικονομικού πληρεξουσίου των Γερμανών στην Ελλάδα, και λίγο αργότερα η κατοχική κυβέρνηση ανασχηματίστηκε, με συνέπεια ο Τσιρονίκος να διοριστεί στη συγκεκριμένη θέση. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Λάρη, ο Τσιρονίκος δεν διορίστηκε από τους Γερμανούς, αλλά από τους οικονομολόγους Δ. Σαμπαλούνη, Δ. Φιλαέτο. Ακολουθεί μια περίληψη των αποτελεσμάτων της μελέτης. Απ' τον Μάρτη του 1944, ο Τσιρονίκος ανέλαβε καθήκοντα αντιπροέδρου στην κυβέρνηση Ράλλη, και τον Ιούνιο του 1944 στηλίτευε την απόβαση της Νορμανδίας, διαμηνύοντας πως *«οι Αγγλοαμερικάνοι δεν ηγνόησαν ακόμη τον τρομερόν κίνδυνον τον οποίον διατρέχει ο ευρωπαϊκός πολιτισμός και αι ηθικαί αυτού αξίαι, και έγιναν τυφλά όργανα του Στάλιν και της εβραϊκής κλίκας η οποία τους περιστοιχίζει»*.¹⁸

Φημολογείται ότι ο Τσιρονίκος είχε εμπλακεί στο χρηματιστηριακό παιχνίδι για οικονομικούς λόγους κατά την περίοδο αυτή. Ωστόσο, είναι σίγουρα γνωστό ότι η ζωή του έσβησε άδοξα, καθώς το τέλος του τον βρήκε πάμφτωχος, έχοντας χάσει όλα όσα προπολεμικά απέκτησε. Ωστόσο, δεν είναι σαφές πότε χάθηκε αυτή η περιουσία, δηλαδή αν η περιουσία του εξαφανίστηκε μετά τον πόλεμο. Σύμφωνα με άρθρο της εφημερίδας Μακεδονία (4.6.1964), αμέσως μετά το θάνατό του οι συγγενείς του προχώρησαν στην πώληση όλων των προσωπικών του αντικειμένων και των βιβλίων του.¹⁹

Ο Έκτορας Τσιρονίκος ισχυρίστηκε μετά τον πόλεμο ότι δεν είχε καμία πρόθεση να εγκαταλείψει την Ελλάδα. Θεωρείται ότι εγκαταστάθηκε στη Βιέννη για να αποφύγει μια πιθανή νίκη των κομμουνιστών στην Ελλάδα ή για να πιστέψει σε

¹⁷ «Ελευθερία», Ο Τσιρονίκος ισχυρίζεται ότι κι αυτός εξυπηρέτησε την συμμαχικήν υπόθεσιν Πέμπτη 5 Ιουλίου 1951

¹⁸ Παπαγιάννης Στ., *Τα παιδιά της λύκαινας. Οι «επίγονοι» της 5ης Ρωμαϊκής Λεγεώνας κατά τη διάρκεια της Κατοχής (1941-1944)*, Λάρισα 2004, σ. 39

¹⁹ «Μακεδονία», 4 Ιουνίου 1964, Έκτωρ Τσιρονίκος, αρ.φ.17.199, σ. 2

μια ενδεχόμενη γερμανική νίκη. Τελικά, στις 20 Νοεμβρίου 1944, στο ραδιόφωνο της Γερμανικής πρωτεύουσας μίλησε φυσικά υπέρ των Γερμανών, καταδικάζοντας ιδιαίτερα τον βασιλιά Γεώργιο Β' που πήρε χρυσές λίρες και τα έσοδα από τον έρανο κοινωνικής πρόνοιας όταν έφυγε από την Αθήνα.²⁰

²⁰ Π. Παπαπολυβίου, «Αντίσταση εντός των τειχών», στο Β. Γούναρης & Π. Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ο φόρος του αίματος στην κατοχική Θεσσαλονίκη: Ξένη κυριαρχία - Αντίσταση και επιβίωση*, σ. 49 Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 2001.

Γ' ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η αποστολή του στο Βελιγράδι

Η ανάθεση της αποστολής

Στις 20 Αυγούστου 1944, ο Τσιρονίκος ανέλαβε μια βαρυσήμαντη αποστολή από τον Ιωάννη Ράλλη, να υποδεχτεί στο Βελιγράδι τον Χέρμαν Νοϊμπάχερ, τον Γερμανό πολιτικό διοικητή στα Βαλκάνια, με τον οποίο είχε φιλικές σχέσεις πριν από τον πόλεμο, και να προσπαθήσει να επιφέρει την αποτροπή ενός πολέμου στην Αθήνα, με συνέπεια να καταστραφούν οι ζωτικές υποδομές της πρωτεύουσας²¹.

Η συνάντηση με τους Χρήστο Ζαλοκώστα, Σπύρο Μαρκεζίνη και Παναγιώτη Σπηλιωτόπουλο

Οι λεπτομέρειες της αποστολής του Τσιρονίκου αποκαλύφθηκαν στις 28 Αυγούστου 1944, όταν οι Αθηναίοι στρατιωτικοί διοικητές Χρήστος Ζαλοκώστας, Σπύρος Μαρκεζίνης και Παναγιώτης Σπηλιωτόπουλος, διορισμένοι από τον Γεώργιο Παπανδρέου και την επονομαζόμενη κυβέρνηση εθνικής ενότητας, την τρίτη από μια σειρά "εξόριστων κυβερνήσεων" με έδρα το Κάιρο²² ανέφεραν ότι ο Τσιρονίκος συμφώνησε να ζητήσει από τον Neubach να κηρύξει την Αθήνα "ανυπεράσπιστη πόλη", να αφαιρέσει 80 τόνους δυναμίτη από το φράγμα του Μαραθώνα και να μεταφέρει τα γερμανικά στρατεύματα στην Αθήνα από το S.S. Siman στο Varm. Επίσης, ζήτησε να μετατεθεί ο υποστράτηγος Φέρμι από το S.S. Siman στη Βέρμαχτ, να αντικατασταθεί ο διοικητής ειδικής ασφάλειας Ράμφος από τον συνταγματάρχη Ραφτοδήμο και να μην καταστραφούν το λιμάνι του Πειραιά, ο σταθμός ηλεκτροδότησης και το τηλεφωνικό κέντρο²³.

²¹ Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 59

²² Γ. Πριόβολος, Εθνικιστική αντίδραση και τάγματα ασφαλείας. Εμφύλιος και αντικατοχικός πόλεμος 1943-1944, Αθήνα 2018, σ. 95

²³ Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 60

Η συνάντηση με τον Νοϊμπάχερ και άλλους Γερμανούς αξιωματούχους

Την 1η Σεπτεμβρίου 1944 ο Τσιρονίκος πήγε οικογενειακώς στο Βελιγράδι, όπου ήρθε σε επαφή με τον Neubacher και άλλους Γερμανούς αξιωματούχους- στις 7-8 Σεπτεμβρίου 1944 πραγματοποίησε το ταξίδι και έλαβε εντολή να μην καταστραφεί η Αθήνα, να αποσυρθούν τα γερμανικά στρατεύματα χωρίς μάχη (εκτός αν δέχονταν επίθεση), να απομακρυνθεί το φράγμα του Μαραθώνα με δυναμίτη που έπρεπε να αφαιρεθεί και να λάβει τις απαραίτητες οδηγίες για την αντικατάσταση των Σιμίνα και Λάμπου.²⁴

Ορισμένοι θέτουν υπό αμφισβήτηση ότι ο Τσιρονίκος κατάφερε τα προαναφερθέντα. Ο Σπυρίδων Μαρκεζίνης όμως στη "Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδας" γράφει: *"Κατά τις τελευταίες ώρες της ισχύος του (ενν. ο Τσιρονίκος) έκρινε ότι έπρεπε να προσφέρει στην πατρίδα του τις υπηρεσίες που τη συγκεκριμένη στιγμή του εξητήθησαν. Υπήρξε μία πράξη εθνικής εξιλεώσεως ίσως που πρέπει να καταγραφεί χάριν της ιστορίας της περιόδου αυτής και ανεξαρτήτως της αξιόμειπτης συνεργασίας του με τις κατοχικές κυβερνήσεις..."*.²⁵

Η ολοκλήρωση της αποστολής

Αφού ολοκληρώθηκε η αποστολή του, ο Τσιρονίκος δεν γύρισε πίσω στην χώρα. Συνειδητοποίησε ότι η Γερμανία έχανε τον πόλεμο και κανόνισε να τον συνοδεύσει η οικογένειά του.²⁶

Η απελευθέρωση της Αθήνας (12 Οκτωβρίου 1944)

Μεταξύ άλλων, ο Τσιρονίκος ήταν υπεύθυνος για μια φαινομενικά αυτονόητη πράξη: τη διάσωση της Αθήνας τον Οκτώβριο του 1944. Αλλά τίποτα δεν ήταν αυτονόητο εκείνη την εποχή- αντίθετα, όλα ήταν πιθανά, μέχρι και να καταστραφεί η Αθήνα, η πιο ιστορική πόλη παγκοσμίως.²⁷

²⁴Η. Νικολακόπουλος, «Το νέο κύμα και η τριλογία της σύγχυσης», Τα Νέα 7.2.2009. Πολυμέρης Β., *Η ελληνική κοινωνία στην Κατοχή, 1941-1944*, Αθήνα 2010, σ. 45

²⁵ Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 62

²⁶ Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 63

²⁷ Μ. Χαραλαμπίδης, *Η εμπειρία της Κατοχής και της Αντίστασης στην Αθήνα*, σ. 46

Η κατάσταση αυτή μόνο αδιευκρίνιστη δεν μπορούσε να χαρακτηριστεί, καθώς είχε γίνει έκδοση συγκεκριμένων γερμανικών διαταγών, που προέβλεπαν την καταστροφή κυρίως ζωτικών εγκαταστάσεων κατά την αποχώρηση των δυνάμεων κατοχής. Από το σημείο αυτό και μετά, έχουμε καταλήξει να πιστεύουμε ότι η Αθήνα κηρύχθηκε μονομερώς ανυπεράσπιστα πόλη από τους Γερμανούς, αλλά ελάχιστα είναι γνωστά για το ζήτημα αυτό σε όλες του τις (κυρίως πρακτικές) διαστάσεις.²⁸

Το καλοκαίρι του 1944, αφού κατέρρευσε η Ρουμανία και εν συνεχεία η Βουλγαρία, η Γερμανία αποφάσισε να συγκεντρώσει τις δυνάμεις της στα νοτιοανατολικά της χώρας. Η απόσυρση της Ελλάδας διατάχθηκε τον Αύγουστο του 1944 και από τον επόμενο μήνα ξεκίνησαν σταδιακά να αποχωρούν οι γερμανικές δυνάμεις απ' τον νότο. Δεν μπορούσε να αποκλειστεί το ενδεχόμενο απόβασης συμμαχικών δυνάμεων που θα εμπόδιζαν τη γερμανική αποχώρηση και η εξόριστη ελληνική κυβέρνηση επέμενε να το επιδιώκει. Ωστόσο, αν γίνονταν μάχες κατά τη διάρκεια της γερμανικής αποχώρησης, πολλαπλές καταστροφές ήταν σχεδόν βέβαιες.²⁹

Παρά ταύτα, εκτός από την καταστροφή δικτύων μεταφορών, αεροδρομίων, στρατιωτικών και λιμενικών εγκαταστάσεων, η οποία συνήθως προβλέπεται στις διαταγές περιορισμού, οι γερμανικές διαταγές αναφέρονται επίσης στην ανατίναξη σημαντικών δημόσιων εγκαταστάσεων, όπως το φράγμα του Μαραθώνα και η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Καθ' όλη τη διάρκεια πριν την απελευθέρωση, υπήρξε αξιοσημείωτη δραστηριότητα όλων των πλευρών σε κάθε τομέα. Γερμανοί Βρετανοί, ο ΕΛΑΣ, οι εθνικιστικές αντιστασιακές οργανώσεις, η εξορισμένη κυβέρνηση της Ελλάδας και η κατοχική κυβέρνηση, πολιτικοί ηγέτες εκπρόσωποι της κοινής γνώμης, όλοι είχαν διαφορετικούς στόχους αλλά ήταν ενωμένοι στο ίδιο σημείο: τη στιγμή της απελευθέρωσης. Ο καθένας είχε επενδύσει σε αυτή τη στιγμή και έπρεπε να κάνει πράξη τις προσδοκίες του όσο πλησίαζε αυτή η στιγμή.³⁰

Σε μεγάλες περιοχές του Λεκανοπεδίου, ο σχηματισμός μια ισχυρής εφεδρικής δύναμης από αντάρτες έγινε πράξη από τον ΕΛΑΣ, από τις αρχές του καλοκαιριού. Βάσει των πεποιθήσεων των στελεχών του, ο έλεγχος της Αττικής μετά την αποχώρηση των Γερμανών ήταν σίγουρος. Ωστόσο, η συμμετοχή Ιμαμιωτών υπουργών στην Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας του Γ. Παπανδρέου σήμαινε ότι οι

²⁸ Δ. Κούκουνας, Ιστορία της Κατοχής, τόμος Γ, σ. 45

²⁹ Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 48

³⁰ Χ. Ζαλοκώστας, Χρονικό της Σκλαβιάς, σ. 260

Ιμαμιώτες μπορούσαν να ελέγχουν την Αττική από την αρχή. Βέβαια, οι Ιμαμίτες υπουργοί της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας του Γ. Παπανδρέου και η συμφωνία της Καζέρτας λίγο αργότερα οδήγησαν στην ανατροπή αυτού του στόχου. Κανένα εκ των κατώτερων κλιμακίων δεν ήταν έτοιμο να αποδεχτεί αυτή τη νέα κατάσταση.

Εν τω μεταξύ, μετά την απελευθέρωση, η απειλή της κατάληψης της Αθήνας από τον ΕΛΑΣ οδήγησε στην εμφάνιση παραγόντων εθνικιστικών αντιστασιακών οργανώσεων, οι οποίοι, αν και λιγότεροι σε αριθμό από το ΕΑΜ, αντιπροσώπευαν ουσιαστικά ένα πιο μεγάλο μερίδιο των Αθηναίων, που δεν επιθυμούσαν να εμπλακούν σε αντιστασιακού τύπου οργανώσεις, αλλά δεν μπορούσαν να δεχτούν ότι η αριστερά εξουσίαζε. Η συντριπτική δύναμη που είχαν αυτές οι μικρές οργανώσεις θα μπορούσε να έρθει σε αριθμητική σύγκριση με αυτή του ΕΑΜ.³¹

Παράλληλα με αυτές τις μικρές και διαφορετικές εθνικιστικές οργανώσεις, δεν θα πρέπει να αγνοηθεί και η ύπαρξη μιας άλλης οργανωμένης στρατιωτικής δύναμης, τα τάγματα ασφαλείας. Δεν υπάρχει ακόμα πραγματική και αντικειμενική εκτίμηση για το τι ήταν, αλλά εκείνη την εποχή ήταν ο πραγματικός εχθρός για τον ΕΛΑΣ. Παρά τον εξοπλισμό τους από την Γερμανία, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι οι Σύμμαχοι τα ανέχονταν, και ορισμένες συμμαχικές υπηρεσίες ενδιαφέρονταν για την ύπαρξή τους. Ωστόσο, για όσους εμπνεύστηκαν και ηγήθηκαν των Ταγμάτων Φρουράς, κατά την απελευθέρωση αποσκοπούσαν στην εξασφάλιση της διαδοχής της εξουσίας απ' τον γερμανικό στρατό στους εξόριστους στη Μέση Ανατολή Έλληνες ηγέτες, και όχι στο ΕΑΜ.³²

Η εξόριστη ελληνική κυβέρνηση, μέσω του Συμμαχικού Γενικού Επιτελείου, διόρισε τον ικανό συνταγματάρχη Σπηλιωτόπουλο στρατιωτικό διοικητή της Αττικής. Ήταν ο "αόρατος" κυβερνήτης, υπό τον άμεσο έλεγχο του Βρετανού συνταγματάρχη Σέπαρντ, μέχρι να φτάσει στην Αθήνα μια ομάδα υπουργών από την κυβέρνηση Παπανδρέου και να αναλάβει τον έλεγχο των κρατικών δομών πριν την αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων. Αλλά κάθε άλλο παρά διπλωμάτης, ο Σπηλιωτόπουλος κατάφερε να διατηρήσει τις ισορροπίες του και να ολοκληρώσει την αποστολή του, παρά τη θανάσιμη (και προκλητική) αντίδραση του ΕΑΜ.³³

Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου η κατοχική κυβέρνηση στην Αθήνα προσπάθησε να παίξει έναν ρόλο που θα δικαιολογούσε την ύπαρξή της κατά τη

³¹X. Ζαλοκώστας, ό.π., σ. 256-258

³²X. Ζαλοκώστας, ό.π., σ. 260

³³«Ελευθερία», Εξακολουθεί η νευρικότης καθ'όλην την πρωτεύουσα Σάββατον 2 Σεπτεμβρίου 1944

διάρκεια αυτής της περιόδου. Τοποθετημένη σε μπλοκ εναντίον του ΕΑΜ και με επικεφαλής ένα τάγμα ασφαλείας, προσπάθησε να αποτρέψει την κατάληψη της εξουσίας από το ΕΑΜ, δηλώνοντας παράλληλα ότι οι κρατικές δομές θα παραδίδονταν άθικτες στους Συμμάχους. Ο Ιωάννης Ράλλης, πρωθυπουργός των κατοχικών δυνάμεων, παρέμεινε στη θέση του μέχρι τα τελευταία λεπτά της γερμανικής κατοχής της Αθήνας, παρά τις δυσκολίες.³⁴

Ο στρατηγός Θεόδωρος Πάγκαλος, ο οποίος ήταν δικτάτορας, ήταν ένας από αυτούς που επηρέασαν το Τάγμα Ασφαλείας, όντας επανειλημμένα γερμανόφιλος. Ο στρατηγός Πάγκαλος ήταν ένας από αυτούς που επηρέασε το Τάγμα Ασφαλείας, αποσύροντας τις δυνάμεις του ως απάντηση και βρίσκοντας τρόπο να επιστρέψει στην εξουσία μετά από σχεδόν 20 χρόνια. Η ιδέα, βέβαια, ήταν ότι θα σχημάτιζε την προσωρινή κυβέρνησή του με τη συγκατάθεση των Γερμανών και θα παρέδιδε την εξουσία με όρους όταν η χώρα θα απελευθερωνόταν. Οι όροι αυτοί ήταν δύο. Η νέα "προσωρινή" δικτατορία του Πάγκαλου δεν υλοποιήθηκε γιατί ο προτεινόμενος από τον Πάγκαλο Γερμανός στρατηγός Φέρμι πίστευε ότι θα αποτελούσε πρόκληση για τους αντάρτες του ΕΑΜ και ότι θα υπήρχαν αντιδράσεις τέτοιες που να δυσκόλευαν την αποχώρηση των Γερμανών χωρίς να παρεμβαίνουν σε περιττές μάχες.³⁵

Κατά τη διάρκεια αυτών των τεταμένων ημερών, ο στρατηγός Χέλμουτ Φέρμι, ο ανώτατος αρχηγός των εναπομεινάντων γερμανικών στρατευμάτων στην Αθήνα, μαζί με τον νεαρό αρχαιολόγο Ρόλαντ Χάμπε, διαπραγματεύονταν υποβρυχίως με πολιτικούς και αντιστασιακούς. Στόχος του ήταν φυσικά η άνευ όρων αποχώρηση του γερμανικού στρατού, αλλά για να το πετύχει αυτό έπρεπε να εξαλείψει τις μάχες στην Αττική. Μέσω του Τζάμπε, ο οποίος ήταν στην πραγματικότητα ο πολιτικός του σύμβουλος, ζήτησε από διάφορα άτομα να τον βοηθήσουν να διασφαλίσει ότι η Αθήνα και τα ιστορικά της μνημεία δεν θα υποστούν ζημιές. Οι Γερμανοί ήταν αυτοί που ανέλαβαν τέτοια δράση μετά τον πόλεμο και ισχυρίστηκαν ότι ήταν αυτοί που έσωσαν την Αθήνα.³⁶

Χωρίς να σταματήσουμε να ερευνούμε τα κίνητρά τους, αν πρόκειται για τη διάσωση της ιστορικής Αθήνας ή για την αποτροπή μιας γερμανικής υποχώρησης, αυτό δεν απέχει πολύ από την πραγματικότητα και πρέπει να το αναγνωρίσουμε. Οι διαταγές που έλαβε ο Φέρμι ήταν ότι τα στρατεύματα έπρεπε να υποχωρήσουν όσο το

³⁴ «Μακεδονία», 4 Ιουνίου 1964, Έκτωρ Τσιρονίκος, αρ.φ.17.199, σ. 2

³⁵ Τ. Κωστόπουλος, (1970), Η αυτολογόκριμη μνήμη. Τα Τάγματα Ασφαλείας και η μεταπολεμική εθνικοφροσύνη, σ. 87

³⁶ «Μακεδονία», 4 Ιουνίου 1964, Έκτωρ Τσιρονίκος, αρ.φ.17.199, σ. 2

δυνατόν ασφαλέστερα και γρηγορότερα προς την κατεύθυνση του Βελιγραδίου, αλλά θα τους επιτρεπόταν να παραδοθούν αν αποκόπτονταν από την ταχεία ανάπτυξη. Αυτές οι παρασκηνακές επαφές έθεσαν έτσι το ζήτημα της γνωστοποίησης στους Συμμάχους των όρων υπό τους οποίους θα αποδέχονταν την παράδοση, αν αναγκάζονταν να την κάνουν.³⁷

Το 1955, ο Laurent Habe έκανε δημόσια δήλωση για όλες αυτές τις επαφές που είχε κάνει στο τέλος της κατοχής για λογαριασμό του στρατηγού Fermi. Το κείμενο αυτό του Χαμπέ δημοσιεύτηκε στα ελληνικά μόλις το 1994.³⁸

³⁷ Π. Παπαθανασίου, *Για τον Ελληνικό Βορρά, Μακεδονία 1941 – 44, Εθνική Αντίσταση και τραγωδία*, το ανέκδοτο αρχείο – ημερολόγιο του ταγματάρχη Γιάννη Παπαθανασίου ιδρυτικού μέλους της ΥΒΕ/ΠΑΟ, τ. 1-2Αθήνα 1988, σ. 29

³⁸ Ρ. Χαμπε , Η διάσωση της Αθήνας τον Οκτώβριο του 1944

Δ΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Οι δωσίλογοι και η κυβέρνηση του Έκτορα Τσιρονίκου στην Αυστρία

Η επίθεση του ΕΛΑΣ στις φυλακές Αβέρωφ και οι έγκλειστοι δωσίλογοι

Στις φυλακές του Αβέρωφ υπήρχαν πολλοί Έλληνες που φέρονται να είχαν διαπράξει αδικήματα. Εκεί υπήρχαν περίπου 450-480 κρατούμενοι, μεταξύ των οποίων και άνθρωποι όπως ο Τζολάκογλου, ο Ράλλης κ.λπ. Τον Δεκέμβριο του 1944, όταν γινόταν μεγάλη μάχη στην Αθήνα, μια ομάδα που ονομαζόταν ΕΛΑΣ ήθελε να πιάσει όσο το δυνατόν περισσότερους προδότες με συνέπεια την τιμωρία τους την προδοσία της πατρίδας τους, ενόσω διαρκούσε ο πόλεμος. Αρχηγός αυτών που φρουρούσαν τη φυλακή ήταν ο Κ. Δουκάκης, με τη βοήθεια Βρετανών φρουρών με ισχυρά όπλα.³⁹

Στις 18 Δεκεμβρίου 1944, μετά από σκληρές μάχες, ο ΕΛΑΣ κατάφερε πρώτος να ανατινάξει μέρος του ψηλού τείχους γύρω από τη φυλακή και να εισέλθει στις φυλακές ανδρών και γυναικών του Αβέρωφ. Κατά τη διάρκεια της πολιορκίας, οι δεσμοφύλακες άνοιξαν τα κελιά όσων ήταν κρατούμενοι, και έδωσαν σε μερικούς όπλα για ενίσχυση της άμυνας τους απέναντι στους αντάρτες του ΕΛΑΣ. Μεταξύ αυτών που έλαβαν όπλα από τους φύλακες ήταν οι Μπράντας, Πριτσάνοπουλος, Παπαδόγονας και Βρετάκος. Στις κεντρικές φυλακές, οι αντάρτες του ΕΛΑΣ αιχμαλώτισαν τον Μπάκο και τον Πηρουνάκη. Κάποιοι διεφθαρμένοι υπάλληλοι κατάφεραν να διαφύγουν από το κτίριο, θέτοντας τους εαυτούς τους σε κίνδυνο. Ο διοικητής του τάγματος Παπαδόγκωνας έφτασε στην οδό Ραμπούλ Κατσούνη, όπου τραυματίστηκε από πυρά του ΕΛΑΣ. Το μεσημέρι έφτασαν στις φυλακές αρκετά τανκς με την ελπίδα να ενισχύσουν τους υπερασπιστές. Ο Μπράντας, ο Ράλλης, ο Πάγκαλος και άλλοι κατευθύνθηκαν προς το Παναθηναϊκό Στάδιο. Σε βοήθεια των υπερασπιστών ήρθαν όχι μόνο βρετανικά τανκς, αλλά και στρατιώτες της 3ης Ορεινής Ταξιαρχίας.⁴⁰

³⁹ Χ. Φλάισερ, ό.π., σ. 57-58

⁴⁰ Χ. Φλάισερ, ό.π., σ. 57-58

Περιμετρικά του κτιρίου των φυλακών, οι δυνάμει του ΕΛΑΣ έθεσαν επικεφαλή τον Σταύρο, έφεδρο αξιωματικό και πολεμιστή από τη Μικρά Ασία, μέλος του ΕΑΜΕΛΑΣ με το βαθμό του ταγματάρχη, εξόριστος ενόσω διαρκούσε ο εμφύλιος πόλεμος. Στη συνέχεια, έγινε δήμαρχος Αιγάλεω για μεγάλο χρονικό διάστημα (1956-1967 και 1974-1978). Υπήρχε και ο Μαυροθαλασσίτης (1898-1986). Το όνομά του δόθηκε αργότερα στο γήπεδο της ποδοσφαιρικής ομάδας του Αιγάλεω⁴¹.

Περιγράφοντας τις μάχες στη φυλακή Αβέρωφ, σκοτώθηκαν εννέα αξιωματικοί της στρατιωτικής αστυνομίας και πενήντα λοχίες. Οι δυνάμεις της κυβέρνησης κατάφεραν να διασώσουν 189 κρατούμενους από το ΕΛΑΣ, και μεταφέρθηκαν στην ασφαλέστερη φυλακή Παλαιό Φάληρο. Όσο διαρκούσαν οι συγκρούσεις, ορισμένοι εκ των υπολοίπων κρατουμένων σκοτώθηκαν, ενώ άλλοι έγιναν αιχμάλωτοι από μαχητές της αντίστασης του ΕΛΑΣ. Συνολικά περίπου 100-130 κρατούμενοι έπεσαν στα χέρια μαχητών του ΕΛΑΣ. Μεταξύ αυτών ήταν ο Μπάκος, ο Πειρουνάκης και άλλοι που αναφέρονται κάτωθι: ⁴²

Σωτήριος Γκοτζαμάνης (1885 - 1958) (γεννημένος στα Γιαννιτσία Πέλλας Θεσσαλονίκης). Έμεινε στην συμπρωτεύουσα όπου εξελέγη βουλευτής. Έγινε Υπουργός Οικονομικών κατά τη διάρκεια της κατοχής Τσολάκογλου, το 1941. Όσο ήταν πρωθυπουργός ο Λογοθετόπουλος, έμεινε στο Υπουργείο. Προτού αποχωρήσουν οι Γερμανοί από την χώρα, ο Γκοτζαμάνης κατέφυγε στην Ιταλία και στη συνέχεια στη Γερμανία. Εν έτη 1945, του αποδόθηκε η κατηγορία της δωροδοκίας, με συνέπεια την ερήμην καταδίκη του σε θάνατο από ειδικό δικαστήριο. Λίγα χρόνια αργότερα, του δόθηκε χάρη, απέφυγε τη θανατική ποινή και του επετράπη να επιστρέψει στην Ελλάδα- το 1954 έγινε υποψήφιος δήμαρχος Θεσσαλονίκης και συνέχισε την πολιτική του δράση- πέθανε στην Αθήνα στις 28 Νοεμβρίου 1958). ⁴³

Νικόλαος Ζωγράφος, δικηγόρος από τη Βέροια, φανατικός γερμανόφιλος και ναζιστής. Στην αρχή, δημοσίευσε φιλογερμανικά άρθρα στο "Βέλο" και στη ναζιστική εφημερίδα "Νέα Ευρώπη", στη συνέχεια εντάχθηκε στη ναζιστική οργάνωση του Πούλου και διεύθυνε το τμήμα προπαγάνδας- τον Αύγουστο του 1943,

⁴¹ Τ. Κοντογιαννίδης, *ό.π.*, σ. 89-90

⁴² Τ. Κοντογιαννίδης, *ό.π.*, σ. 89-90

⁴³ Μ. Χαραλαμπίδης, Διεύθυνση Ειδικής Ασφαλείας του Κράτους . Η αιχμή του αντικομμουνιστικού αγώνα της κυβέρνησης Ράλλη στην κατοχική Αθήνα, στο Βόγλης Πολυμέρης – Τσιλάγα Φλώρα-Χανδρινός Ιάσων – Χαραλαμπίδης Μενέλαος, *Η εποχή των ρήξεων*, 2012, σ. 165-194

προχώρησε στην ίδρυση παραρτήματος του Κινήματος Φίλων του Χίτλερ στη Θεσσαλονίκη. Έλαβε την προηγούμενη έγκριση του αρχηγού του (Αθηναϊκού) Συνδέσμου, Γεωργίου Πριτάκη- στις 22 Δεκεμβρίου 1945 συνελήφθη στη Θεσσαλονίκη από την Αθήνα, απολογήθηκε και τέθηκε υπό κράτηση- τον Απρίλιο του 1947 καταδικάστηκε σε πεντέμισι χρόνια φυλάκισης ο Νικόλαος Καλύβας (παλιός συνδικαλιστής, υποστηρικτής της δικτατορίας του Μεταξά, και μετέπειτα υφυπουργός Εργασίας επί κατοχικής κυβέρνησης. Τον Γενάρη του 1944, μέλη της οργάνωσης ΟΠΛΑ τον εκτέλεσαν την ώρα που πήγαινε να βγει από το σπίτι το.)⁴⁴

Χαράλαμπος Κατσιμήτρος (1886 - 1962) (στρατιωτικός στην καταγωγή, αλλά και πολιτικός). Γεννήθηκε στην Ευρυτανία και αποφοίτησε από τη στρατιωτική σχολή λοχιών το 1912. Συμμετείχε σε πλήθος πολέμων. Είχε ενεργό δράση κατά τη διάρκεια της κατοχικής κυβέρνησης Τσολάκογλου, καθώς διετέλεσε Υπουργός Γεωργίας και Εργασίας. Το 1945, το Ειδικό Δικαστήριο Τζύλογκ τον καταδίκασε σε φυλάκιση πεντέμισι χρόνων, αλλά του δόθηκε χάρη για το υπόλοιπο της ποινής του με βασιλικό διάταγμα το 1949. Επανήλθε και προήχθη σε υποστράτηγο με διαταγή του Παπάγου το 1953- υπηρέτησε τρία χρόνια στο στρατό και προήχθη σε στρατηγό το 1953).⁴⁵

Κωνσταντίνος Λογοτόπουλος, πρωθυπουργός κατοχής που διορίστηκε από τους Γερμανούς απ' τον Δεκέμβρη του 1942 έως τον Απρίλιο του 1943. Κατόπιν, προσέφυγε στη Γερμανία, εθεάθη να φοράει στολή Γερμανού αξιωματικού, και έτσι έγινε σύλληψή του απ' τον αμερικανικό στρατό. Το 1945 αποφασίστηκε ισόβια καταδίκη του. Εκδόθηκε στην Ελλάδα το 1946 αλλά σύντομα αφέθηκε ελεύθερος, απονεμήθηκε χάρη και αποφυλακίστηκε την 1η Φεβρουαρίου 1951. Πέθανε το 1961.⁴⁶

Νικόλαος Λούβαρης (καθηγητής Θεολογίας, Υπουργός Παιδείας επί της κατοχικής κυβέρνησης. Καταδικάστηκε σε πενταετή φυλάκιση).

Γεώργιος Μερκούρης (1886-1943) (βουλευτής, υπουργός, διοικητής της Εθνικής Τράπεζας κατά τη διάρκεια της κατοχής, θείος της Μελίνας Μερκούρη, εγκατέλειψε το Λαϊκό Κόμμα το 1932. Ίδρυσε το Ελληνικό Ναζιστικό Κόμμα, όπου και τέθηκε επικεφαλής. Τα γραφεία του κόμματος άνοιξαν στις 10 Δεκεμβρίου 1934. Την ίδια χρονική περίοδο, συμμετείχε στο Πρώτο Διεθνές Φασιστικό Συνέδριο στο Μοντρέ της Ελβετίας. Στενοί συνεργάτες του και μέλη του κόμματος που ίδρυσε

⁴⁴ Μ. Χαραλαμπίδης,, ό.π., σ. 165-194

⁴⁵ Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 48-49

⁴⁶ Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 52

ήταν ο Γεώργιος Κανέλλος, ο Τροπαΐτης και ο Βιτσικουνάκης. Παρά τη συνεργασία του με το κόμμα του Κονδύλη κατά τη διάρκεια των βουλευτικών εκλογών του 1936, δεν κατάφερε να εκλέξει βουλευτές. Τον Μάη του 1941, ίδρυσε και πάλι την ΕΣΠΟ και συνεργάστηκε με αυτήν. Έγινε και πάλι μέλος του κόμματος και συνεργάστηκε και με άλλες χιτλερικές οργανώσεις. Πέθανε στην Αθήνα τον Δεκέμβρη του 1943).⁴⁷

Γεώργιος Μπάκος (1892-1945) (γεννημένος στη Μάνη, υποστράτηγος, Γερμανός υπήκοος, στενός φίλος του Τσολάκογλου). Κατείχε σημαντική θέση στην κατοχική κυβέρνηση. Ήταν υπουργός Άμυνας στις κυβερνήσεις Τσολάκογλου και Λογοθετόπουλου. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Μπάκος πρότεινε τη δημιουργία ενός σώματος Ελλήνων εθελοντών ("Γαλανόλευκη Μεραρχία") που θα στέλνονταν στο Ανατολικό Μέτωπο για να πολεμήσουν στο πλευρό των Γερμανών. Μάλιστα, στην οδό Φιλελλήνων στην περιοχή του Συντάγματος είχε δημιουργηθεί γραφείο, όπου όσοι το επιθυμούσαν μπορούσαν να υποβάλουν αίτηση για να ενταχθούν στη "Γαλανόλευκη Μεραρχία".⁴⁸

Σύμφωνα με τον Τσολάκογλου, υπήρχαν περίπου 2.000 εθελοντές στη Θεσσαλονίκη και περίπου 200 στην Αθήνα- στις 12 Αυγούστου 1941, ο Altenbug τηλεγράφησε στη Γερμανική πρωτεύουσα δίνοντας τις τελικές κατευθυντήριες γραμμές για να συγκροτηθεί η μεραρχία. Στον Τσολάκογλου, ωστόσο, δεν άρεσε η ιδέα του Μπάκου, ενώ έντονες αντιδράσεις ανέκυψαν από τους Ιταλούς. Ως εκ τούτου, τα σχέδια για να συγκροτηθεί η μεραρχία ακυρώθηκαν. Οι γερμανικές αρχές κατοχής έβγαλαν ανακοίνωση λέγοντας ότι "για τεχνικούς λόγους ήταν αδύνατη η αποστολή του σώματος στη Ρωσία". Τον Δεκέμβριο του 1944, έγινε η σύλληψη του Μπάκου από αντάρτες του ΕΛΑΣ. Αρχικά τον κράτησαν όμηρο στη βίλα PoreLeonardo. Κατόπιν τον μετέφεραν αλλού. Το δικαστήριο αποφάσισε τη θανατική καταδίκη του. Η εκτέλεση του από το ΕΛΑΣ έγινε ανήμερα των Φώτων του 1945, στο χωριό Κρόρα της Βοιωτίας)⁴⁹

Ιωάννης Πασσαδάκης γερμανόφιλος, εκτέλεσε διοικητής Ηρακλείου τον Αύγουστο του 1941 και διορίστηκε αρχιστράτηγος της Κρήτης τον Ιανουάριο του 1943. Διέφυγε στην Αυστρία, καθώς είχε καταδικαστεί σε ισόβια κάθειρξη από το Ειδικό Δικαστήριο του Δοσίλογου το 1945. Συνελήφθη τον Μάιο του 1945.

⁴⁷ Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 61

⁴⁸ Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 62

⁴⁹ Χ. Φλάισερ, ό.π., σ. 49-50

Γεώργιος Πειρουνάκης, αστυνομικός κατοχής και αναπληρωτής υπουργός. Παντρεμένος με την κυρία Λόου (Καίτη Χατζοπούλου), η οποία ήταν πολύ μεγαλύτερη από αυτόν και τον Αντιβασιλέα της Ινδίας- συνελήφθη από αντάρτες του ΕΑΜ - ΕΛΑΣ τον Δεκέμβριο του 1944. Στην αρχή, τον πήγαν στη βίλα Παπα-Λεονάρντο. Τον Γενάρη όμως του 1945 - τον Ιανουάριο του 1945 τον πήγαν στα ερμάρια της Μποχωτίας όπου και εκτελέστηκε.

Ιωάννης Ράλλης (1878 - 1946) .Πρωθυπουργός Κατοχής διορισμένος από τους Γερμανούς για την περίοδο Απρίλιος 1943 - Οκτώβριος 1944. Ο μετέπειτα πρωθυπουργός Γεώργιος Ράλλης ήταν γιος του. Προχώρησε στην ίδρυση τάγματος ασφαλείας- καταδικάστηκε σε ισόβια κάθειρξη από το Ειδικό Ιατροδικαστήριο το 1945. Τον υπερασπίστηκαν ο γιος του και ο Μιλτιάδης Βαρβιώτης, πατέρας του μετέπειτα πολιτικού της Νέας Δημοκρατίας Ιωάννη Βαρβιώτη, ο οποίος πέθανε στη φυλακή στις 26 Οκτωβρίου 1946.⁵⁰

Γεώργιος Σημίτης, γεννήθηκε το 1899 στον Πειραιά, έγινε καθηγητής στην ΑΣΟΕΕ το 1940). Πατέρας του Κώστα Σημίτη, βασιλικού δικηγόρου και στενού συνεργάτη του ναζιστή Γιώργου Μερκούρη. Αφού πέθανε ο Μερκούρης, και αντιλαμβανόμενος την ήττα των Γερμανών, πήρε την απόφαση να αλλάξει καριέρα. Άρχισε, λοιπόν, επαφές με το ΕΑΜ, συμμετέχοντας στο εθνικό συνέδριο της ΠΕΕΑ στους Κολισιάδες.⁵¹

Αναστάσιος Ταυλάρης στρατιώτης, αλλά έγινε πολίτης και υπουργός επί δικτατορίας Πάγκαλου. Αργότερα έγινε υπουργός Εσωτερικών υπό το κατοχικό καθεστώς Λογοθετόπουλου. Δραπέτευσε στην Αυστρία- συνελήφθη τον Μάιο του 1945.

Γεώργιος Τσολάκογλου (1886-1948) ,στρατιωτικός που διετέλεσε καγκελάριος του στρατού κατοχής από τον Απρίλη του 1941 έως τον Δεκέμβρη του 1942, καθώς τον είχαν διορίσει οι Γερμανοί. Παραιτήθηκε στις 2 Δεκεμβρίου 1942- διορίστηκε από τον γερμανικό στρατό το 1942- συνελήφθη τον Μάιο του 1945). Καταδικάστηκε σε θάνατο από ειδικό στρατοδικείο στο Δοσίλογγο, αλλά έγινε μετατροπή της ποινής του σε ισόβια κάθειρξη. Πέθανε το 1948.⁵²

⁵⁰ Χ. Φλάισερ, ό.π., σ. 65

⁵¹ Π. Παπαστράτης, «Η εκκαθάριση του Πανεπιστημίου μετά την Απελευθέρωση», στο: Μ. Mazower (επιμ.), Μετά τον πόλεμο, Αθήνα 2003, σ. 65

⁵² Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 165-194

Η δίκη των δωσίλογων δημοσιογράφων

Η δίκη για τους δημοσιογράφους του Doshil ξεκίνησε στις 23 Οκτωβρίου 1945. Υπήρχαν συνολικά 17 κατηγορούμενοι, οι περισσότεροι από τους οποίους βρισκόντουσαν στον κύκλο των εκδοτών, των ιδιοκτητών, των διευθυντών ή συντακτών των κατεχόμενων εφημερίδων.

Κάτωθι, γίνεται παράθεση των ονομάτων ορισμένων εκ των κατηγορουμένων:

Γεώργιος Ποράτος, εκδότης της εφημερίδας Νέα Ευρώπη

Δημ. Τσόλκας (εκδότης της εφημερίδας Απογευματινή)

Αλέξης Ορολότας (εκδότης της εφημερίδας Απογευματινή)

Πέτρος Ορολότας (αρθρογράφος)

Ιωάννης Σπατάρης (εκδότης της εφημερίδας Nova Europa)

Βασίλης Λαμψάκης (εκδότης της εφημερίδας Νέα Ευρώπη)

Νίκος Φαρδής (δημοσιογράφος, Γερμανική Υπηρεσία Τύπου)

Δημήτριος Ηλιάδης (εκδότης της εφημερίδας Νέα Ευρώπη)

Μιχάλης Παπαστρατηγάκης (αρχισυντάκτης, εφημερίδα "Νέα Ευρώπη")

Xen. Ζοσμάς (δημοσιογράφος)

Δημήτριος Λιανόπουλος (δημοσιογράφος)

Χριστόφορος Ελευθεριάδης (δημοσιογράφος)

Ευριπίδης Χειμωνίδης (δημοσιογράφος)

Αξιίζει να σημειωθεί ότι στις 14 Απριλίου 1941 άρχισε να κυκλοφορεί στη Θεσσαλονίκη μια φιλοναζιστική εφημερίδα, η Νέα Ευρώπη..⁵³

Διάφορες δωσιλογικές οργανώσεις

Η ΕΕΕ υπαγόταν στις παλιές ρατσιστικές οργανώσεις, καθώς ανασυγκροτήθηκε στην Αθήνα, το καλοκαίρι του 1941 με τη σύμφωνη γνώμη της Γερμανίας. Κύρια μέλη της ήταν ο Σαλονικιός δικηγόρος Κωνσταντίνος Γκούρας, ο συνταγματάρχης Γρηγοράκης, ο Ι. Κοσμίδης, ο Βασίλης Σκανδάρης, ο Κώστας Σκανδάρης και ο Γεώργιος Αρβανιτάκης. (εν καιρώ, εξαπλώθηκαν σε όλη τη

⁵³ ΦΕΚ από 30.4.1941-12.10.1944

Θεσσαλία- το κύριο πλήγμα ήρθε τον Αύγουστο του 1944, με την εκτέλεση του Βασίλη Σκανδάρη από την ΟΠΛΑ, στο γραφείο του στην ΕΕΕ Λέντη).⁵⁴

ΕΕΣ ("Ελληνικός Εθνικός Στρατός"). Ο ΕΕΣ υπαγόταν στις ένοπλες ανταρτικές οργανώσεις, που δρούσε στην κατεχόμενη Μακεδονία. Οι ηγέτες της ήταν ο Κυριάκος Παπαδόπουλος, ο Κωνσταντίνος Παπαδόπουλος και ο Μιχαήλ Παπαδόπουλος. Το 1950 ο αντιστράτηγος Κωνσταντίνος Παπαδόπουλος έστειλε τον ταξίαρχο Αργυρόπουλο να ερευνήσει την κατοχική του δράση. Κωνσταντίνο Παπαδόπουλο να ερευνήσει τις κατοχικές δραστηριότητες του Κωνσταντίνου Παπαδόπουλου, καθώς η επιστολή ανέφερε τις προδοτικές και προδοτικές του ενέργειες. Το Γενικό Επιτελείο διέταξε ανάκριση, η ανάθεση της οποίας έγινε στον Θεόδωρο Γρηγορόπουλο, που ήταν διοικητής του 3ου Σώματος. Τον Νοέμβρη του 1950 συντάχθηκαν αρκετές σελίδες με ένορκες εκθέσεις διοικητικής ανάκρισης. Βάσει του πορίσματος, η ένοπλη μονάδα του Παπαδόπουλου είχε εξοπλιστεί "αναμφίβολα από τις γερμανικές αρχές κατοχής, με τις οποίες ο ίδιος είχε έρθει σε επαφή προσωπικά ή μέσω τρίτων που εμπιστευόταν, και οι οποίες είχαν παραλάβει όπλα και πυρομαχικά".⁵⁵

ΕΣΠΟ. Πρόκειται για την πιο γνωστή απ' τις ελληνικές ναζιστικές οργανώσεις. Η ίδρυσή της έγινε τον Μάη του 1941, ενώ ο αρχηγός για πρώτη φορά ήταν ο Γεώργιος Βλαβιανός. Τον διαδέχτηκε στην ηγεσία ο Σπύρος Στεροδήμος. Άλλα εξέχοντα μέλη της ήταν ο Σταύρος Βελλόπουλος, ο Γεώργιος Σουλιώτης, ο Σπυρίδων Τσάκωνας και ο Γεώργιος Τριανταχόπουλος. Διάφορες προπαγανδιστικές εκδόσεις που τυπώνονταν στη Γερμανία διανεμόνταν στα ελληνικά από το γραφείο της επί των οδών Πατηγού και Γλάδστωνος στην Αθήνα. Η ΕΣΠΟ είχε δικό της τυπογραφείο. Το γερμανικό γραφείο GFP βρισκόταν στον τρίτο όροφο του κτιρίου της και στα σκαλιά στέκονταν φρουροί. Στις 20 Σεπτεμβρίου 1942, έγινε ανατίναξη του κτιρίου της οργάνωσης από την αντιστασιακή οργάνωση ΠΕΑΝ. Η έκρηξη ήταν εκκωφαντική και στο άκουσμα της είδησής της προκλήθηκε αίσθηση, καθώς 29 μέλη της και 43 Γερμανοί αξιωματικοί και στρατιώτες σκοτώθηκαν. Μεταξύ των θυμάτων ήταν και ο αρχηγός Σπύρος Στεροδήμος- επί πέντε ημέρες η πυροσβεστική προσπαθούσε να απομακρύνει τα θύματα από τα συντρίμια- μετά την έκρηξη,

⁵⁴ Μ. Χαραλαμπίδης, *ό.π.*, σ.165-194

⁵⁵ Γ. Σκαλιδάκης, *Η ελεύθερη Ελλάδα: η εξουσία του ΕΑΜ στα χρόνια της Κατοχής (1943-1944)*, Αθήνα 2014 σ. 7

αρχηγός της οργάνωσης έγινε ο Αριστείδης Ανδρόνικος. Διέφυγε στην Αυστρία τον Σεπτέμβριο του 1944.⁵⁶

ΕΑΣΑΔ. Πρόκειται για ένοπλη αντάρτικη οργάνωση, η οποία δραστηριοποιήθηκε στη Θεσσαλία. Η ίδρυσή της έγινε τον Μάρτη του 1944, και η δράση της επεκτάθηκε στη Λάρισα, τον Βόλο, την Καρδίτσα και τα Τρίκαλα. Σε αντίθεση με τα κανονικά τάγματα ασφαλείας, κάθε μέλος της φορούσε πολιτικά ρούχα και πράσινο περιβραχιόνιο με λευκά αρχικά ΕΑΣΑΔ. Αρχηγός της ήταν ο Τάκης Μακεδών, πρώην υπαξιωματικός της Χωροφυλακής, η εκτέλεση του οποίου έγινε το 1944 από το ΕΛΑΣ.⁵⁷

Φίλοι του Χίτλερ. Προφανώς, η ίδρυση της εν λόγω οργάνωσης έγινε προτού ξεσπάσει ο πόλεμος. Επικεφαλής της ήταν ο καθηγητής Καραντζής της Σχολής Ικάρων. Κατά τη διάρκεια της κατοχής είχε επικεφαλής τον Δανάλη, συνεπικουρούμενο από τον Χρήστο Μπαλντόπουλο και τον Βριντάκη- η ΕΦΗ συνεργάστηκε με τη γερμανική φρουρά, την ΟΕΔΕ και το Bund. Είχε γραφείο στην οδό Παπαληγοπούλου 9 και παράρτημα στη Θεσσαλονίκη. Προχωρούσε στην έκδοση της εφημερίδας Ελληνική Ηχώ. Μετά το 1943 έγινε ενσωμάτωσή της στην Bund. Η διαφυγή του Μπαλντόπουλου στη Γερμανία έγινε το 1944).⁵⁸

Ιδρυτής της Βλάχικης Λεγεώνας (ιδρυτής του αυτονομιστικού κινήματος που αποσκοπούσε στην ίδρυση ενός βλάχικου κράτους, του Πριγκιπάτου της Πίνδου, στην κατεχόμενη Ελλάδα) ήταν ο Αλκιβιάδης Διαμαντής, που υποστηριζόταν από τους Ιταλούς. Προέβη στη δημιουργία του τίτλου "εμίρης και εκπρόσωπος των Βλάχων των Κάτω Βαλκανίων", τον οποίο χρησιμοποίησε για τον ίδιο. Τον Ιούνιο του 1942 επέστρεψε στη Ρουμανία, όπου οι ελπίδες του διαψεύστηκαν αποφασιστικά. Το έργο του ίδιου, αλλά και της Βλάχικης Λεγεώνας καταδικάστηκε από την "Ένωση Ελλήνων Κούρδων", η οποία αναφέρθηκε στις εγκληματικές ενέργειες των μελών της Λεγεώνας και δήλωσε: "Λήστεψαν σπίτια, λεηλάτησαν τα προϊόντα φτωχών αγροτών και γαιοκτημόνων, μάζεψαν με τη βία γάλα, μαλλί και σφάγια σε εξευτελιστικές τιμές, υπέβαλαν αντιφρονούντες σε εκδίωξη και βασανιστήρια, παρακάλεσαν τους ιδιοκτήτες όπλων και οπλισμού να τα παραδώσουν στη σκληρή διάθεση των φασιστών εισβολέων και μερικοί από τους τιμημένους συμπατριώτες τους πέθαναν

⁵⁶ Β. Χιονίδου, *Λιμός και Θάνατος στην κατοχική Ελλάδα, 1941-1944*, σ. 56

⁵⁷ Β. Χιονίδου, *ό.π.*, σ. 57-58

⁵⁸ Μ. Χαραλαμπίδης *ό.π.*, σ. 165-194

κάτω από βασανιστήρια..." Οι αξιωματικοί του ΕΛΑΣ εκτιμούσαν ότι το 1942 το σύνολο των ένοπλων λεγεωνάριων άγγιζε τους 2.500.⁵⁹

Η ίδρυση της Bund ή Society, γνωστή και ως "Φίλοι του Χίτλερ", έγινε το 1942. Διοικούνταν από τη γερμανική πρεσβεία. Οι ηγέτες της ήταν ο Agenor και ο John Bornias. Η Bund είχε το γραφείο της στην οδό Παπαληγοπούλου, και η δράση των μελών της έγκειτο στο να συλλέξουν πληροφορίες, να παρακολουθήσουν τους Εβραίους πρόσφυγες και στην αντικομμουνιστική προπαγάνδα. Από το 1943, η οργάνωση ανήκε στη Γερμανική Γενική Διοίκηση στην Ελλάδα, από την οποία λάμβανε χρηματοδότηση. Ο Αγήνορας, μαζί με τον διοικητή της μεραρχίας "Βρανδεμβούργο", συγκρότησε λόχο Ελλήνων εθελοντών και τους έστειλε στη Ρωσία, τη Βοσνία και τη Ρουμανία.⁶⁰

«Ξίλια». Η δημιουργία της συγκεκριμένης οργάνωσης («Εθνική Αλβανική Διοίκηση της Τσαμουριάς» ή αλλιώς «Ξίλια» (K.S.I.L.I.A.) έγινε στην Θεσπρωτία, και μέλη της ήταν ένοπλοι Τσάμηδες που άγγιζαν τους 2.500 – 3.200⁶¹

ΟΕΔΕ (Οργάνωσις Εθνικών Δυνάμεων Ελλάδος). Η ίδρυση της συγκεκριμένης ναζιστικής οργάνωσης από τους Μανιάτη και Νικολάου έγινε το 1942. Τα γραφεία της βρισκόντουσαν στην πλατεία Κάνιγγος. Αρχηγός της είχε οριστεί ο Παντελόγλου. Απώτερος σκοπός της ήταν να επιλέγει και να στρατολογεί πράκτορες για τις γερμανικές ASD και SD. Κάθε μέλος της είχε γερμανική ταυτότητα, και ανήκε στο γερμανικό δίκτυο αντικατασκοπείας. Είχε στενή συνεργασία με μια ίδιας ιδεολογίας οργάνωση, τη λεγόμενη «Μπουντ». Τον Αύγουστο του 1942, έγινε ανατίναξη των γραφείων της από την αντιστασιακή οργάνωση ΠΕΑΝ. Η καταστροφή ήταν ολοκληρωτική.⁶²

ΟΕΚΚ, «Οργάνωσις Εθνικών και Κοινωνικών Κατευθύνσεων». Η εν λόγω οργάνωση ήταν φιλοναζιστική. Κάποια απ' τα γνωστότερα μέλη ήταν ο Νικόλαος Κουρκουλάκος, ο Θ. Σκυλακάκης, ο γιος του Παύλου Μελά Μίκης, ο Νικόλαος Λούρος, ο Απόστολος Παπαγεωργίου και η Σίτσα Καραϊσκάκη. Η ίδρυσή της έγινε στην Αθήνα το 1934, με αρχηγό τον Ευάγγελο Κυριάκη. Είχε προβεί στην έκδοση της εφημερίδας «Κράτος».

⁵⁹Μ. Χαραλαμπίδης, *ό.π.*, σ. 165-194

⁶⁰Δ. Σκαλτσής, «Οι αγοραπωλησίες ακινήτων την περίοδο της κατοχής στον Βόλο», ανεκδ. μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Ιστορίας Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, 2017 σ. 65

⁶¹Μ. Χαραλαμπίδης, *ό.π.*, σ. 165-194

⁶²Χ. Χριστόφορος, *Ημερολόγιο Κατοχής 1941-1944*, Αθήνα, σ. 197

ΟΠΝΕ (Οργάνωσις Πρωτοπόρων Νέας Ευρώπης). Οι αδελφοί Κυρού, ο Αλ. Γάνναρος, ο Κονδάκης ο Κριμπάς και ο Ριζόπουλος ίδρυσαν τη συγκεκριμένη οργάνωση το 1941. Μέχρι και ο Ματούσης έγινε μέλος της. Η ανατίναξη των γραφείων της επί της οδού Πατησίων 133 έγινε στα Δεκεμβριανά του 1944.

Οχράνα. Αυτό ήταν το όνομα των ενόπλων ομάδων σλαβοφώνων στα χωριά της Φλώρινας και της Καστοριάς. Επιδίωξή τους ήταν να προσαρτηθεί η Μακεδονία στη Βουλγαρία.⁶³

ΠΟΚ (Πατριωτική Οργάνωσις Κεφαλληνίας) η ίδρυσή της έγινε στο νησί της Κεφαλονιάς το 1944.

ΠΟΕΤ (Πανελλήνια Ομοσπονδία Εθνικιστικών Ταγμάτων). Είχε αρχηγό τον μεταλλειολόγο Αντώνη Βήχο, που είχε γεννηθεί στην Κερατέα Αττικής. Η ίδρυσή της έγινε την 1^η Φεβρουαρίου 1944 στη Θεσσαλονίκη. Η παραλαβή του οπλισμού έγινε από τις γερμανικές αποθήκες.⁶⁴

Τάγμα Φρουράς, (Το Τάγμα Φρουράς ήταν μια ένοπλη μονάδα Ελλήνων Δασυρίων στρατιωτών, που ιδρύθηκε από την κυβέρνηση Λαλίτ και έδρασε στην κατεχόμενη Ελλάδα από το 1943-1944. Η αναφορά των μελών του, ως "Τάγμα Σφασίτη" ή "Γερμανοτσολιάδες, σε πλήθος βιβλίων είναι συχνή. ". Όταν αναφέρεται σε τάγματα ασφαλείας, ο όρος αναφέρεται στα εννέα "τάγματα ευζώνων" που οργανώθηκαν από την κυβέρνηση Ντοσίρ, συνολικού αριθμού περίπου 5.700 ανδρών, και στα 22 "τάγματα εθελοντών" συνολικού αριθμού περίπου 16.600 ανδρών. Όλα αυτά τα τάγματα τελούσαν υπό τη διοίκηση του υποστράτηγου των SS Βάλτερ Σιμάνα και συχνά συμμετείχαν σε επιχειρήσεις σκούπα κατά των αντιστασιακών δυνάμεων μαζί με τη Βέρμαχτ. Αξιοσημείωτες προσωπικότητες που διοικούσαν τα Τάγματα Φρουράς ήταν ο Ιωάννης Πριτσανόπουλος, ο Βασίλειος Δελτίρης, ο Διονύσιος Παπαδόγκωνας, ο Λεωνίδας Βρεττάκος, ο Παναγιώτης Στούπας και ο Νικόλαος Κουρκουλάκος. Οι κύριες περιοχές επιχειρήσεων του Τάγματος Φρουράς ήταν η Στερεά Ελλάδα και η Πελοπόννησος..⁶⁵

⁶³ Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ.56

⁶⁴ Κ. Φραδέλλος, ό.π., σ. 153-179

⁶⁵ Χ. Φλάισερ – Ν. Σβορώνος, Η Ελλάδα 1936-1944: Δικτατορία-Κατοχή-Αντίσταση, Αθήνα 1989.

Τα Ειδικά Δικαστήρια Δοσιλόγων

Στο εφετείο Αθηνών, στις 21 Φεβρουαρίου 1945, ξεκίνησαν οι δίκες για τους δοσίλογους. Έγινε παραπομπή 29 κορυφαίων πολιτικών και στρατιωτικών προσωπικοτήτων του 1941-1944, με κατηγορία ότι παραβιάστηκε η 6^η Συντακτική Πράξη του 1945 και τα άρθρα 109, 123, 125 του Κ. Ποινικού νόμου. Τρεις εκ των παραπεμπόμενων είχαν ήδη πέσει νεκροί. Πρόκειται για τον Καλυβά, η εκτέλεση του οποίου έγινε από την οργάνωση ΟΠΛΑ τη στιγμή που έβγαινε από το σπίτι του, τον Μπάκο και τον Πειρουνάκη, οι οποίοι απήχθησαν από τις φυλακές Αβέρωφ κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών, προκειμένου να εκτελεστούν από το ΕΛΑΣ τον Γενάρη του 1945⁶⁶.

Εκ των επιζώντων κατηγορουμένων οι δέκα ήταν πολιτικοί. Πρόκειται για τους Ι. Ράλλη, Κ. Λογοθετόπουλο, Α. Λιβιεράτο, Σ. Γκοτζαμάνη, Ν. Λουβάρη, Β.Καραπάνο, Λ.Τσιριγώτη, Ι. Καραμάνο, Ι. Πασσαδάκη και Εκτ. Τσιρονίκος. δε οι έντεκα ήταν στρατηγοί. Πρόκειται για τους Γ. Τσολάκογλου, Η. Χατζημιχάλη, Π. Δεμέστιχα, Σ. Μ ουτούση, Ν. Κατσιμήτρο, Ν. Μάρκου, Πολύζο, Α. Ρουσόπουλο, Δ. Διαλέττη, Ι. Γρηγοράκη και Γ. Μπακογιάννη. Δύο ήταν ναυτικοί. Πρόκειται για τον ναύαρχο Α. Γέροντα και τον πλοίαρχο Ι. Παπαδόπουλο. Ένας ήταν εργάτης. Ο Ε. Κανακουσάκης. (πρόεδρος των φορτοεκφορτωτών Πειραιώς που χρημάτισε τον υφυπουργό Εμπορίου): Ένας δικαστικός, ο εφέτης Κ. Πουρναράς. Και ένας ανώτερος δημόσιος υπάλληλος, ο Γ. Παμπούκας του υπουργείου Γεωργίας. Βέβαια, υπήρχαν απουσίες ορισμένων λόγω έγκαιρης εγκατάλειψης της Ελλάδας πριν απελευθερωθεί. Πρόκειται για τους Κ. Λογοθετόπουλο, Εκτ. Τσιρονίκο, Σ. Γκοτζαμάνη και Α. Ταβουλάρη. Το Ειδικό Δικαστήριο Δοσιλόγων Θεσσαλονίκης άρχισε τις εργασίες του στα τέλη Απριλίου 1945⁶⁷.

Το δικαστήριο, το οποίο υποτίθεται ότι θα ήταν ανοικτό σε όλους τους πολίτες, αποδείχθηκε εξαρχής απρόσιτο στο ευρύ κοινό. Η αίθουσα στην οποία διεξήχθη η δίκη ήταν η μεγαλύτερη από τις αίθουσες της ολομέλειας, αλλά χωρούσε λιγότερα από εκατό πενήντα άτομα. Παρά τον αριθμό των κατηγορουμένων, των δικηγόρων και των μαρτύρων, η υπεράσπιση ήταν ήδη πολύ μεγαλύτερη σε αριθμό,

⁶⁶ Χ. Φλάισερ – Ν. Σβορώνος, ό.π., σ. 63

⁶⁷Χ. Φλάισερ, ό.π., σ . 65

εντούτοις οι αστυνομικοί, που ήταν αρμόδιοι να ελέγχουν την είσοδο, χάθηκαν, με συνέπεια στην αίθουσα να επικρατήσει χάος⁶⁸.

Εκ των 33 κατηγορουμένων, κατηγορούμενους, εμφανίστηκαν τελικά οι 25. Από τους οκτώ που δεν εμφανίστηκαν, ο Κ. Μπάκος και ο Γ. Πειραουνάκης εκτελέστηκαν από τον ΕΛΑΣ, έξι δικάστηκαν ερήμην, ο Έκτορας Τσιρονίκος, ο Αναστάσιος Ταβουλάρης και ο Σωτήριος Γκοτζαμάνης διέφυγαν στο Γ' Ράιχ, ενώ δύο βαρυσήμαντα πρόσωπα για τη δίκη κρατήθηκαν σε απόσταση από την Αθήνα. Συγκεκριμένα, ο Δ. Διαλέτεζ,, υφυπουργός Άμυνας στην κυβέρνηση Ράλλη και ενεργός συμμετέχων στη δημιουργία του Τάγματος Φρουράς, βρισκόταν ακόμη στην Ερυθραία, ενώ ο Ι. Πασαδάκης, ο τελευταίος διοικητής της Κρήτης και ένθερμος υποστηρικτής του Άξονα στον πόλεμο ήταν φυλακισμένος στο νησί.⁶⁹

Ο πρόεδρος του δικαστηρίου ήταν ένα από τα ανώτερα μέλη του Αρείου Πάγου. Οι άλλοι πέντε επίτροποι και ο εισαγγελέας, ο οποίος εκτελούσε χρέη εισαγγελέα και είχε οριστεί ως ειδικός επίτροπος για την περίπτωση, είχαν προσληφθεί από το Εφετείο. Προκειμένου να αποφευχθούν καθυστερήσεις, δεδομένων των κωλυμάτων που θα μπορούσαν να προκύψουν αν η δίκη διαρκούσε πολύ, διορίστηκε ένας αναπληρωτής για κάθε επίτροπο. Μόλις αποκαταστάθηκε η τάξη εντός της δικαστικής αίθουσας, ορίστηκαν τρεις ένορκοι (δύο γιατροί και ένας φαρμακοποιός), που επιλέχθηκαν με κλήρωση, και οι αναπληρωτές τους, για να συμπληρωθεί το δικαστήριο.⁷⁰

Οι πιέσεις του στρατοπέδου του κατηγορουμένου προς τους ενόρκους έγιναν αισθητές από την πρώτη στιγμή, και δύο από αυτούς εξέφρασαν απροθυμία και τελικά, μετά από επίπληξη του ειδικού επιτρόπου, αποδέχθηκαν απρόθυμα τον διορισμό τους. Τους κατηγόρησε ότι υπονομεύουν την υπεροχή του κράτους που τους έχει ανατεθεί.

Οι λόγοι αυτής της στάσης των δύο ενόρκων δεν ήταν άμεσα σαφείς. Λίγα λεπτά αργότερα, όταν άρχισε η πρώτη δίκη, αρκετοί πολίτες, μεταξύ αυτών και όσοι είχαν απολυθεί από το Υπουργείο Επικοινωνίας υπό τον στρατηγό Μουτούση, ζήτησαν να παραστούν ως κατήγοροι⁷¹.

⁶⁸Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 165-194

⁶⁹Χ. Φλάισερ, ό.π., σ. 66

⁷⁰Ι.Στεφανίδης, *Υποκατάστατο ισχύος. Η βρετανική προπαγάνδα στα Βαλκάνια 1939-44*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2018 σ. 93

⁷¹Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 59

Όταν οι δικηγόροι ανέπτυξαν επιχειρήματα σχετικά με τη δήμευση των συνταξιοδοτικών ταμείων και την παράνομη απόλυση δημοσίων υπαλλήλων, οι κατηγορούμενοι άρχισαν να αντιστέκονται.

Αρχικά, ο Μουτούση διέκοψε τη δίκη και είπε: "Απολύθηκε επειδή είναι μαυραγορίτης! Απολύθηκε επειδή είναι μαυραγορίτης!". Αυτό ήταν το σύνθημα. Καθώς ο Μουτούση συνέχισε την αφήγησή του, ακούστηκε μια φωνή από το πίσω μέρος της αίθουσας. 'Εντιμότητα, υπάρχουν άνθρωποι εδώ που μας απειλούν! Κάποιοι από τους απολυμένους φώναζαν.⁷²

Ενώπιον του δικαστηρίου, ένας αξιωματικός μίλησε υπεύθυνα εκ μέρους των συναδέλφων του και είπε ότι αυτά που είχε ακούσει για τους στρατηγούς ήταν προσβλητικά για το σύνολο του στρατού και εξοργιστικά.⁷³

Εν τέλει, η απόφαση του δικαστηρίου ήταν να μην τιμωρηθούν οι αξιωματικοί για τις πράξεις τους και απέρριψε το αίτημα των πολιτών για νομική παρέμβαση στην υπόθεση ως πολιτική αγωγή. Κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης του κατηγορητηρίου από τον ειδικό επίτροπο, προκλήθηκε αναστάτωση από τους συνήγορους υπεράσπισης, καθώς διαμαρτυρήθηκαν για την ανάρμοστη γλώσσα που χρησιμοποίησε το δικαστήριο εναντίον των κατηγορουμένων, γεγονός που προκάλεσε ανάλογη αντίδραση από το ακροατήριο. Από τότε, για αρκετές ημέρες, φαινόταν ότι η εισαγγελία δεν βρισκόταν πλέον στην αίθουσα του δικαστηρίου.⁷⁴

Στη συνέχεια ξέσπασε η θύελλα των ενστάσεων που προέβαλε η υπεράσπιση. Η πρώτη από αυτές ήταν το ζήτημα της συνταγματικότητας του Συνταγματικού Κώδικα. Οι συνήγοροι υπεράσπισης, εξέχοντα μέλη του νομικού επαγγέλματος και του βασιλικού στρατοπέδου του μεσοπολέμου, επιχειρηματολόγησαν επί μακρόν, προχωρώντας πέρα από την επεξεργασία της νομικής βάσης της θέσης τους.

Ο Κρουμπάκης, που εκπροσωπούσε την παλιά φρουρά του ακροδεξιού βασιλικού στρατοπέδου, δήλωσε ότι κατά τη γνώμη του μιλούσε σε παράνομη συνέλευση και όχι στο δικαστήριο, και ότι αποσκοπούσε να διακοπεί η δίκη, ώστε να παραπέμψει την υπόθεση σε τακτικό ποινικό δικαστήριο. Τα επιχειρήματα του καθηγητή Χ. Πλατίκα επανέλαβε στο δικαστήριο ο συνάδελφός του Κ. Τσουκαλάς, ο οποίος, όπως και ο ίδιος, ήταν "αλεξιπτωτιστής" στη Νομική Σχολή Αθηνών.⁷⁵

⁷² Χ. Φλάισερ, *ό.π.*, σ. 67

⁷³ Σπ. Σφέτας, «*Η ίδρυση και η δράση της Οχράνας (1943-44) στη δυτική και κεντρική Μακεδονία στα πλαίσια της πολιτικής της VMRO και των Ιταλο-γερμανικών αρχών κατοχής*», Βαλκανικά Σύμμεικτα, τ. 11 (1999-2000), σ. 341-376.

⁷⁴ Μ. Χαραλαμπίδης, *ό.π.*, σ. 170

⁷⁵ Χ. Φλάισερ – Ν. Σβορώνος, *ό.π.*, σ. 68

Ο Τσουκαλάς χρησιμοποίησε κυρίως πολιτικά επιχειρήματα, προσπαθώντας να δείξει ότι η κυβέρνηση ήταν "συνταγματική" και όχι "επαναστατική". Ως εκ τούτου, πίστευε ότι τα δικαστήρια ήταν παράνομα και ότι τα εγκλήματα θα έπρεπε να αντιμετωπίζονται από τα συνήθη ποινικά δικαστήρια. Παρόμοια επιχειρήματα προέβαλαν οι δικηγόροι Κ. Μαγιάκος, Τ. Τουρκοβασίλης και Ι. Μαγιάκος-Τουρκοβασίλης και Ι. Βολονάκης.

Δείχνοντας ιδιαίτερη προτίμηση στα συγγράμματα φιλελεύθερων νομικών, όπως ο πρωθυπουργός Αλ. Σβώρος, ο οποίος επέκρινε την αντισυνταγματικότητα των συνταγματικών διατάξεων της τελευταίας προπολεμικής κυβέρνησης, οι συνήγοροι υπεράσπισης έκαναν χρήση της "θεωρίας της ασπίδας", προκειμένου να παρουσιαστούν ως υπερασπιστές της συνταγματικής νομιμότητας:

«Ίσως, θάδιαιτωποθή. πώς αί κυβερνήσεις τής εποχής έξέδιδαν Συντακτικὰς Πράξεις. Αλλά ούταίησαν κυβερνήσεις των περιστάσεων, δένήντλουν την δύναμίν των έκ τού Ανωτάτου Αρχοντος. Ήσαν κυβερνήσεις ανθρώπων οι οποίοι ἀναλώσαντες όλητων την ζωή είς την υπηρεσίαν τού λαού, είχαν και τό θάρρος καί τον πατριωτισμόννά αναλάβουν τάς ευθύνας τής διακυβερνήσεως τής χώρας, είς μίαν στιγμήν πού όλοι. οι άλλοι ημείς όχι από πατριωτισμόν αλλά από τόν φόβον των ευθυνών, εμείνομεν αργοί»⁷⁶.

Το επιχείρημα της "ασπίδας" δεν ήταν μόνο ένα τέχνασμα της υπεράσπισης για να παρακάμψει τους νομικούς μηχανισμούς, και να επιτευχθεί αντιστάθμιση της βαρύτητας που είχαν οι πράξεις του κατηγορουμένου σε νομικό επίπεδο, αλλά και η εισαγωγή σε έναν πολιτικό πανηγυρικό που παρουσίαζε τον κατοχικό στρατιωτικό ηγέτη ως μάρτυρα και αιχμή του δόρατος του αντικοινοτικού αγώνα.⁷⁷

Καθώς προχωρούσαν οι ομιλίες της υπεράσπισης, ο πρόεδρος προσπάθησε να τις διακόψει, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Σε μια στιγμή έντασης, στο πιο σημαντικό σημείο της επιχειρηματολογίας του κατά του χαρακτηρισμού του δογματισμού ως εγκλήματος και όχι ως πολιτικού εγκλήματος, ο κ. Τσοκαλάς αντέκρουσε τα εγκλήματα που αμνηστεύτηκαν στη Βάρκιζα". Γιατί λοιπόν οι βομβιστικές επιθέσεις, οι εμπρησμοί, οι δολοφονίες Βρετανών στρατιωτών και οι ακρωτηριασμοί είναι πολιτικά εγκλήματα, αλλά οι πράξεις πρωθυπουργών και υπουργών δεν είναι πολιτικά εγκλήματα;"⁷⁸

⁷⁶Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 56

⁷⁷ Χ. Φλάισερ – Ν. Σβορώνος, ό.π., σ. 71

⁷⁸ Χ. Φλάισερ, ό.π., σ. 68

Σύμφωνα με τον συντάκτη της φιλομοναρχικής εφημερίδας Forward, τα λόγια αυτά προκάλεσαν αμέσως χειροκροτήματα από όλες τις γωνιές της αίθουσας και ο πρόεδρος στράφηκε προς τον επιδεικτικά χειροκροτητή και ρώτησε: "Ποιο είναι το όνομά σας;". Εκείνος ρώτησε: ". Ιωάννης Λέκκας", είπε. Είναι ο κουνιάδος του Υπουργού Εργασίας Ν. Καλύβα που δολοφονήθηκε". Αυτός ο ζωηρός παρευρισκόμενος αποβλήθηκε από το να εμφανιστεί στο δικαστήριο για μία μόνο ημέρα. Γέλασε ανοιχτά αφού ο Τσόκαλας ειρωνεύτηκε τη συμπεριφορά του δικαστή.

Η κληρονομιά του "δικαστηρίου των έξι". Βάσει των θέσεων των συνηγόρων υπεράσπισης, οι Υπουργοί της φιλοβασιλικής κυβέρνησης αρνήθηκαν να προβούν στην επικύρωση του Συντάγματος αριθ. 6. Αυτό, υποστήριζαν, ήταν ενδεικτικό της κρυφής πολιτικής της κατηγορούσας αρχής που προσπαθούσε να δείξει ότι ήταν "εγκληματίες". Ισχυρίστηκαν ότι οι παλιοί βενιζελικοί εκπρόσωποι προσπαθούσαν να επαναλάβουν τη "δίκη των έξι", στην οποία έξι βασικά στελέχη του μοναρχικού στρατοπέδου είχαν καταδικαστεί σε θάνατο την παραμονή της μικρασιατικής καταστροφής. Απαίτησαν να εκτελεστούν οι ποινές το συντομότερο δυνατό.⁷⁹

Η απαίτηση αυτή βασίστηκε στη σύνδεση των κομμάτων και των πολιτικών δυνάμεων που εμπλέκονται στη δίκη του Δοσίλογου με το διχασμένο παρελθόν της χώρας και τη δίκη που έγινε πριν από 20 χρόνια. Τότε ο Κ. Τσουκαλάς και ο στρατηγός Ν. Πλαστήρας, ο καθένας μέλος της ομάδας υπεράσπισης, ηγούνται ξανά μιας κυβέρνησης, αποστολή της οποίας είναι να αποκαταστήσει τη δημοκρατία και το κοινοβουλευτικό πολίτευμα.⁸⁰

Στην "κοσμογονία" της κατοχής, πλήθος συμβολικών εκπροσώπων του κινήματος του Βενιζέλου, που έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην οργάνωση και την ανάπτυξη του Δικαστηρίου των Έξι, όπως ο Στ. Γονατάς και ο Θ. Πάγκαλος, αντιπαρατέθηκαν μεταξύ τους. Βρέθηκαν στο στρατόπεδο. Ο Κ. Τσουκαλάς, πράκτορας του Ι. Ράλλη, έγινε ο "ήρωας" αυτής της πρώτης συνάντησης. Ο πελάτης του πήρε τότε τη σκυτάλη και επανήλθε στον ρόλο του ως πολιτικός ηγέτης του Δοσίλογου. Οι αστυνομικοί που τον παρακολουθούσαν τον προσφώνούσαν ευλαβικά ως "κ. πρόεδρο", σαν να ήταν σωματοφύλακές του.⁸¹

Ομοίως, απευθύνονταν στους υπόλοιπους κατηγορούμενους, βάσει των στρατιωτικών ή πολιτικών τους βαθμών. Διακόπτοντας επανειλημμένως δικηγόρους

⁷⁹Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 58-59

⁸⁰Χ. Φλάισερ – Ν. Σβορώνος, ό.π., σ. 70

⁸¹Θ. Σφήκας, «Η Αμερικανική εθνική ιδεολογία και ο «ιπτάμενος δίσκος» του σχεδίου Μάρσαλ», στο Θ. Σφήκας (επιμ.), *Το σχέδιο Μάρσαλ, Ανασυγκρότηση και διαίρεση της Ευρώπης*, Αθήνα 2011, σ. 92.

και δικαστές, ο Ράλλης όχι μόνο χρησιμοποίησε την επαγγελματική του ιδιότητα ως δικηγόρου, αλλά επιχείρησε να προβάλει και μια ολόκληρη ιδεολογία δογματισμού. Σ' αυτό το πλαίσιο, η χρήση του όρου "επανάσταση" από τον ίδιο ήταν εμφανής. Ισχυριζόμενος ότι κατέλαβε την εξουσία με επαναστατικά μέσα, αναφερόταν στο πολιτικό λεξιλόγιο της αστικής ελίτ του μεσοπολέμου, τη στιγμή που όροι, όπως κίνημα και επανάσταση ήταν συνώνυμες των διαδοχικών συνταγματικών παρεκκλίσεων και των πραξικοπημάτων, που είχαν στεφθεί με επιτυχία ή μη.

Ο φάκελος των "κομμουνιστικών θηριωδιών" δικαιολογούσε αναδρομικά όλες τις δογματικές αποφάσεις. Το δογματικό στρατόπεδο έγινε έτσι ο εγγυητής του "κοινωνικού συστήματος". Ο δικηγόρος Καρκάνης είπε στους δικαστές: "Αν ο Ράλλης δεν είχε δημιουργήσει ένα σώμα ασφαλείας, δεν θα είχαμε κεφάλι".

Η υπεράσπιση εξέφρασε έμπρακτα το καίριο ζήτημα της κατάστασης, δηλαδή ότι οι αντίπαλοι μέσα στο δικαστήριο βρίσκονταν στο ίδιο στρατόπεδο με την πολιτική σύγκρουση που λάμβανε χώρα έξω από το δικαστήριο.

Αν και το "κράτος των μαρτύρων" έκανε συχνή αναφορά σε μια σειρά κειμένων της εποχής, η παρουσία του στο δικαστήριο δεν ήταν μεγάλη. Το να απορριφθεί το αίτημα που είχαν κάνει οι εκπρόσωποι του ΕΑΜ να εισαχθεί η δίκη ως πολιτική αγωγή σήμαινε ότι η εμπειρία της αντίστασης του ΕΑΜ αποκλείστηκε ουσιαστικά από τη δίκη για πρώτη φορά.⁸²

Η ασάφεια που χαρακτηρίζει την περιγραφή των κατηγοριών για υποκίνηση στο κατηγορητήριο επιδεινώθηκε από την έλλειψη συγκεκριμένης επαλήθευσης των εγκλημάτων (βασανιστήρια, κατάχρηση εξουσίας και εξόντωση των Εβραίων).⁸³

Όταν τελείωσε η πρώτη μέρα, ο Ράλλης και ο Τζολάκογλου ήταν απρόθυμοι να επιστρέψουν στα κελιά τους, με το πρόσχημα ότι η διάρκεια της προσωρινής τους κράτησης ήταν μεγαλύτερη από την νόμιμη.

Την επόμενη ημέρα, καθώς ο ειδικός επίτροπος άρχισε τις ενστάσεις του, διακόπηκε και πάλι από έναν τεράστιο θόρυβο, τον οποίο δημιουργούσαν οι κατηγορούμενοι και οι δικηγόροι τους. Ο Λάρης κατηγόρησε τον επίτροπο για συκοφαντική δυσφήμιση και απαίτησε να αντικατασταθεί.

Έγινε απόρριψη του αιτήματος από το δικαστήριο, και αργότερα την ίδια ημέρα απορρίφθηκε και η προσφυγή του, λόγω έλλειψης δικαιοδοσίας του

⁸² Χ. Φλάισερ – Ν. Σβορώνος, ό.π., σ. 69

⁸³ Θ. Σφήκας, «Η δεκαετία 1940-1950 : τοπική και εθνική ιστορία», σ. 37-51 (39 και τις παραπομπές στην υποσ. 7), στο Κ. Μπάδα, Θ. Σφήκας (επιμ.), *Κατοχή – Αντίσταση – Εμφύλιος. Η Αιτωλοακαρνανία στη δεκαετία 1940-1950*, Αθήνα 2008 σ. 58

δικαστηρίου. Βάσει της πρώτης αυτής απόφασης, το ΣΠ αριθ. 6 είχε εκδοθεί από την *de facto* κυβέρνηση, βάσει των συνταγματικών κανόνων. Κατά συνέπεια, η νόμιμη εκδίκαση της υπόθεσης ήταν εφικτή.⁸⁴

Εκείνη τη στιγμή, ενθαρρυμένη από τον πρώτο λόγο, η υπεράσπιση αιτήθηκε το άνοιγμα της αίθουσας του δικαστηρίου για το κοινό. Ακολούθησε μια δεύτερη ένσταση, βάσει της οποίας ο νόμος που εφαρμοζόταν δεν ήταν συνταγματικός και συνεπώς ήταν άκυρος, καθώς γινόταν παραβίαση της αρχής της μη αναδρομικότητας του νόμου⁸⁵.

Οι υποστηρικτές του νόμου, από την άλλη πλευρά, έδωσαν τη μάχη τους για τη διατήρηση της εγκυρότητάς του:

(α) προβάλλοντας το νομικό επιχείρημα ότι η μεταπολεμική κυβέρνηση είχε τον ίδιο "επαναστατικό" χαρακτήρα με τους προκατόχους της μετά το 1936, δηλ. συγκέντρωσε την εκτελεστική και τη νομοθετική εξουσία

(β) παραδεχόμενοι τυπικά ότι το άρθρο 7 του Συντάγματος περί μη αναδρομικότητας των νόμων παραβιάζεται, αλλά επισημαίνοντας ότι η εγκαθίδρυση και η εθνικοποίηση του προ-σοβιετικού καθεστώτος ήταν μια πράξη τιμωρητέα στην ηθική συνείδηση του λαού, και παρουσιάζοντας την έννοια του φυσικού δικαίου, η οποία καθιστά έγκλημα τη μη ένταξη μιας τέτοιας πράξης στα τιμωρητέα αδικήματα.

Υπήρξε απόρριψη της ένστασης. Προς επιβεβαίωση της μη αναδρομικότητας του νόμου, οι δικαστές έκαναν μια θεαματική παραχώρηση και ανέβαλαν την εκτέλεση της "αμετάκλητης" ποινής του κατηγορουμένου, το λιγότερο μέχρι να επικυρωθεί ο νόμος από την ακόλουθη εκλεγμένη συνταγματική συνέλευση.

Αυτό σημαίνει ότι τα δικαστήρια έχουν την εξουσία να επιβάλλουν τη θανατική ποινή, αλλά όχι να την εκτελέσουν.⁸⁶

Ο υπουργός Δικαιοσύνης δήλωσε αμέσως ότι:

"Εάν η θανατική ποινή πρόκειται να εκτελεστεί βάσει ενός τέτοιου νόμου, η κυβέρνηση έχει επίγνωση των συνεπειών μιας τέτοιας απόφασης, στο βαθμό που μπορεί να ληφθεί μια τέτοια απόφαση. Στο βαθμό που μπορεί να αλλάξει από το Κοινοβούλιο. Και θα διατάξει την εκτέλεση μιας άνετης ποινής χρησιμοποιώντας ένα μέτρο αμνηστίας για τους καταδικασθέντες σε θάνατο".

⁸⁴ Χ. Φλάισερ – Ν. Σβορώνος, ό.π., σ. 75

⁸⁵ Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 61-62

⁸⁶ Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 79

Ο φιλελεύθερος και αριστερός Τύπος χαρακτήρισε την απόφαση σκανδαλώδη. Οι δικαστές πλήρωσαν το τίμημα της ομαλής συνέχισης της δίκης. Η έναρξη της δίκης διακυβεύτηκε.

Εκείνο το βράδυ, στο τελείωμα της δίκης, το φάντασμα του "δικαστηρίου των έξι" απομακρύνθηκε και ο Ι. Ράλλης δήλωσε οργισμένος: "Ήταν ξεκάθαρο ότι θα ζούσα για πάντα. Είχα συνάψει συμφωνία με τον διάβολο".²⁰ Μετά από αυτή τη φλύαρη εισαγωγή, η δίκη άρχισε τελικά.⁸⁷

Παράλληλα με την κυβερνητική δίκη, στις αρχές Μαρτίου 1945, ο ΕΛΑΣ είχε ξεκινήσει την παράδοση των όπλων του. Παρόλο που τα τακτικά ποινικά δικαστήρια άρχισαν γρήγορα τις πρώτες δίκες τον Δεκέμβριο για "αντάρτες" που δεν θεωρούνταν καθαρά "πολιτικά" εγκλήματα, στα ειδικά δικαστήρια της Γκιλόγης οι υποθέσεις αργούσαν να εξελιχθούν.

Αφού απομακρύνθηκαν, τουλάχιστον προσωρινά, τα τυπικά εμπόδια των πρώτων ημερών, άρχισε επιτέλους το πρώτο στάδιο της δίκης - η ανάκριση των μαρτύρων κατηγορίας.

Το στάδιο αυτό, όπου έγινε ανάπτυξη των βασικών κατηγοριών κατά των κατηγορουμένων και εξηγήθηκε η ενοχή τους, ήταν στην πραγματικότητα η πρώτη επίσημη αναπαράσταση του "εθνικού αγώνα", εντός της δικαστικής αίθουσας, κάτι που προκάλεσε μεγάλη αναστάτωση.⁸⁸

Λόγω της μικρής χωρητικότητας των δικαστικών αιθουσών και της έλλειψης ραδιοφωνικών μεταδόσεων (αν και κάποιοι τις επιθυμούσαν), τα άρθρα των εφημερίδων για τις ακροάσεις ήταν ο μόνος τρόπος πρόσβασης του κοινού στη δίκη.

Κατά τη διάρκεια του μήνα μεταξύ 28 Φεβρουαρίου και 27 Μαρτίου, στα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων κυριαρχούσε το θέμα της δίκης, και με εκτενείς αναφορές γινόταν σχολιασμός των περισσότερων ακροάσεων. Φυσικά, η πλήρης διαδικασία δεν δημοσιεύτηκε ποτέ. Το ποια άρθρα δημοσιεύονταν ήταν απόρροια της πολιτικής στάσης εκάστου δημοσιεύματος, αλλά και της ευαισθησίας και ικανότητας των δημοσιογράφων.⁸⁹

Ο έλεγχος των δημοσίων σχέσεων και η προσοχή που δόθηκε στο κρατικό απόρρητο δείχνουν ότι σημαντικό καθήκον για την κυβέρνηση είναι να αποκατασταθεί η εμπιστοσύνη στην κρατική εξουσία. Το πιο σημαντικό, ωστόσο,

⁸⁷Χ. Φλάισερ, ό.π., σ. 65

⁸⁸ Χ. Φλάισερ, ό.π., σ. 81

⁸⁹ Χ. Φλάισερ, ό.π., σ. 82

ήταν να συσταθεί η ομάδα με τους βασικούς μάρτυρες κατηγορίας. Η Ειδική Επιτροπή κάλεσε τελικά 27 άτομα, χωρίζοντάς τα σε εκπροσώπους της κυβέρνησης και κατηγορούμενους.

Κάθε μάρτυρας κλήθηκε να καταθέσει, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, για όλες τις εν λόγω πράξεις.⁹⁰

Έτσι, στους μάρτυρες περιλαμβάνονταν οκτώ υψηλόβαθμοι αξιωματούχοι βασικών υπουργείων, επτά πολιτικοί του μεσοπολέμου, υπουργοί και πρωθυπουργοί, τέσσερις ανώτεροι αξιωματικοί του στρατού, τρεις δημοσιογράφοι από αντικομμουνιστικές αντιστασιακές εφημερίδες, δύο καθηγητές πανεπιστημίου, δύο διευθυντές μεγάλων ελληνικών τραπεζών και τέλος ένας εκπρόσωπος της Ένωσης Αναπήρων Πολέμου 1940-1942.

Με εξαίρεση τους εκπροσώπους του παράνομου Τύπου, κανένας εκπρόσωπος κομματικών ομάδων ή μελών του αντιστασιακού κινήματος δεν κλήθηκε να καταθέσει- όσον αφορά το ΕΑΜ. Μόνο ένας τέθηκε να συμμετάσχει στο Δικαστήριο.⁹¹

Το πρώτο σκέλος της εγκληματικής αναπαράστασης της κατοχής σχετιζόταν με την πατριωτική εξέγερση του "αλβανικού έπους" και τις πρώτες εκδηλώσεις λαϊκής αντίστασης, η ανάπτυξη των οποίων έγινε κατόπιν της ήττας, την άνοιξη του 1941.

Το επιχείρημα της "προδοσίας" των στρατηγών που είχαν υπογράψει το έγγραφο παράδοσης επέτρεψε στο δικαστήριο να συνδέσει συγκεκριμένες διατάξεις του Συνταγματικού Νόμου με την "εθνική πολιτική νομοθεσία".

Το πρώτο ερώτημα αφορούσε την υπογραφή της Πράξης Παράδοσης τον Απρίλιο του 1941. Αρχικά, ρωτήθηκαν οι πιο ικανοί να δώσουν απαντήσεις. Ωστόσο, η πρώτη κατάθεση δημιούργησε ερωτήματα και έθεσε υπό αμφισβήτηση τις επόμενες καταθέσεις. Ο υπουργός Δικαιοσύνης επί Μεταξά, Α. Ταβακόπουλος, ουσιαστικά ακολούθησε τη γραμμή της υπεράσπισης, και από την αρχή υποστήριξε ότι ο Τσολάκογλου έπρεπε να δικαστεί από στρατιωτικό δικαστήριο για τις πολεμικές του ενέργειες.

Ο στρατηγός Ι. Γιαλιστράς, απεσταλμένος του Γενικού Επιτελείου Στρατού στο μέτωπο τις τραγικές τελευταίες ημέρες πριν την επίτευξη της συνθηκολόγησης, συνέχισε περιγράφοντας ένα κλίμα κατάρρευσης και μια κατάσταση γενικής άτακτης

⁹⁰ Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 79

⁹¹ Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 88

φυγής. Σχεδόν το σύνολο των μεραρχιών ήταν αποκομμένο από τις βάσεις του, και αφού ο πρωθυπουργός Αλ. Κολίσης αυτοκτόνησε, η ανώτατη στρατιωτική διοίκηση δεν τελούσε πλέον υπό πολιτική ηγεσία.⁹²

Ο επικεφαλής του γραφείου της Γενικής Διοίκησης στην Αθήνα αναγνώρισε τα προαναφερθέντα, λέγοντας ότι η κατάσταση είχε ξεφύγει από τον έλεγχο, μέρες πριν υπογραφεί η ανακωχή. Ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού Π. Μελισσινός υποστήριξε ότι ο Τσολάκογλου δεν ακολουθούσε όποια εντολή του έδιναν οι πολιτικοί του προϊστάμενοι.

Παράλληλα, παραδέχθηκε ότι παρά τις επανειλημμένες αναφορές για την απελπιστική κατάσταση στο μέτωπο, την έκκληση του διοικητή της μονάδας να παραδοθεί και τον ολοένα αυξανόμενο αριθμό των λιποτακτών, η διαταγή παρέμενε η ίδια: "Συνεχίστε τον αγώνα".

Είπε ότι οι στρατηγοί ήταν ένοχοι για την ανυπακοή αυτής της διαταγής, εγκαταλείποντας τη στρατιωτική τους αποστολή και "παίζοντας πολιτική".

Σε αυτή τη φάση, η διαδικασία πήρε μια επικίνδυνη τροπή, στην περίπτωση που η παράδοση των στρατηγών είναι αποτέλεσμα της αναγνωρισμένης πλήρους αποδιοργάνωσης του Γενικού Επιτελείου και της κυβέρνησης.⁹³

Και ο ισχυρισμός των κατηγορουμένων ότι αποτελούσαν "ασπίδα του κράτους" φαινόταν εύλογος. Ο Τσολάκογλου ισχυρίστηκε επανειλημμένα ότι υπέγραψε την παράδοση για να σώσει τις ζωές 30.000 στρατιωτών και να "προστατεύσει την τιμή" του νικηφόρου αλβανικού στρατού.

Ενώ αυτό το επιχείρημα είναι έγκυρο πολιτικά, είναι εξαιρετικά προβληματικό ποινικά. Και αυτό διότι υποστηρίζει αντί να αντικρούει την κατηγορία της ανυπακοής σε άνωθεν εντολές. Ωστόσο, ο στρατηγός φαίνεται διατεθειμένος να παραθέσει οποιαδήποτε στοιχεία μπορούν να αποδείξουν ότι η κυβέρνηση και το μεγαλύτερο μέρος των ενόπλων δυνάμεων διαλύθηκαν πριν από την παράδοση, φέρνοντας στο φως μια πτυχή που δυσφημεί ολοκληρωτικά την πολιτική και στρατιωτική ηγεσία κατά τη διετία 1940-1941.

Οι συνεργοί του έτρεξαν να τον βοηθήσουν. Ο Λαλί ήταν ο πρώτος που είδε το ξέσπασμα της οργής: εναντίον του υπουργού Δικαιοσύνης του Μεταξά Άκη Ταβακόπουλου: "Πώς τολμά ένα πρώην μέλος της διαβόητης δικτατορίας της 4ης Αυγούστου να μπει στην ιστορία με μαύρα!". Φώναξε. 'Είμαστε η κυβέρνηση των

⁹²Χ. Φλάισερ – Ν. Σβορώνος, ό.π., σ. 74

⁹³ Χ. Φλάισερ – Ν. Σβορώνος, ό.π., σ. 76

Ελλήνων, όχι των Γερμανών. Κανείς δεν μας χτύπησε το κουδούνι", απάντησε ο υπουργός Δικαιοσύνης.

Σε ποινικό επίπεδο, το βασικό ερώτημα είναι αν υπήρξε προηγούμενη συνεννόηση με τον εχθρό, όπως έκανε ο Βίντκουν Κίσλινγκ στη Νορβηγία, κάτι που συνιστά εσχάτη προδοσία. Οι στρατηγοί παραδέχονται επίσης ότι ο υποστράτηγος Αλέξανδρος Παπάγος συζήτησε την προτεινόμενη παράδοση όταν επισκέφθηκε την πρώτη γραμμή του μετώπου. Ωστόσο, θεώρησε ότι δεν ήταν σε θέση να προβεί στη λήψη τέτοιας πολιτικής ευθύνης για τέτοια θέματα.⁹⁴

Ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος, ο οποίος κατέθεσε με τον τίτλο του εφέδρου αξιωματικού, που λειτούργησε ως σύνδεσμος ανάμεσα στο Γενικό Επιτελείο και το μέτωπο, τα τελευταία εικοσιτετράωρα των μαχών, τον Απρίλιο του 1941, δεν αρνήθηκε τη συγκεκριμένη πληροφορία.⁹⁵

Ο Ράλλης, ωστόσο, επέλεξε να τονίσει τη γενική του μήτρα και τους δεσμούς του με την προπολεμική πολιτική ελίτ της χώρας, προκειμένου να αποκρούσει τις κατηγορίες ότι είχε αυτομολήσει σκόπιμα στην πλευρά του Άξονα. Ο Θεμιστοκλής Τσάτος, ο πρώτος από μια σειρά μαρτύρων κατηγορίας, παραδέχτηκε ότι ο αρχηγός του Κόμματος των Φιλελευθέρων Σοφρής είχε ζητήσει επισήμως από τον Ράλλη να επανεντάξει στο στρατό τους αξιωματικούς που αποστρατεύτηκαν το 1935 την άνοιξη του 1943, ακριβώς τη στιγμή της σύγκρουσης των ταγμάτων ασφαλείας.

Η υποστήριξη που έλαβε η ομάδα υπεράσπισης του Ράλλη πήρε μια απροσδόκητη τροπή. Απαντώντας σε ερώτηση του προέδρου του δικαστηρίου, ο Τσάτος όχι μόνο επιβεβαίωσε ότι "το χρέος της αντίστασης δεν τελείωσε με τον αλβανικό πόλεμο", αλλά πρόσθεσε ότι "δεν υπάρχει καμία σχέση μεταξύ της ελληνικής κυβέρνησης και της κυβέρνησης Κίσλινγκ, αφού η τελευταία είχε συμμετάσχει ενεργά και στρατιωτικά στον γερμανικό αγώνα".

Συνεχίζοντας τόνισε ότι ο Ράλλης του είχε εκμυστηρευτεί προσωπικά ότι ζούσε πράγματι τη ζωή ενός μάρτυρα και ότι ήταν πεπεισμένος ότι ο συμμαχικός αγώνας θα οδηγούσε σε έντιμο αποτέλεσμα. Στη συνέχεια ο Ράλλης ευχαρίστησε τους μάρτυρες που του υπενθύμισαν μια συζήτηση που ο ίδιος είχε ξεχάσει.

Για το μεταδεκεμβριανό καθεστώς, μια τέτοια συζήτηση θα μπορούσε να πλήξει όχι μόνο την τιμή του κράτους στη διεθνή κοινότητα, αλλά και το κύρος της κυβέρνησης ενώπιον των εσωτερικών εχθρών. Όταν ο τύπος του NAM διαμήνυε

⁹⁴X. Φλάισερ, ό.π., σ. 65

⁹⁵X. Φλάισερ, ό.π., σ. 67

ξεκάθαρα τη "χρεοκοπία" των παραδοσιακών ελίτ, τα δικαστήρια και ο καθεστωτικός Τύπος έσφυζαν από αμοιβαίες προειδοποιήσεις για θέματα που δεν έπρεπε να τεθούν.

Ο υπουργός Δικαιοσύνης, ο οποίος προηγουμένως είχε δηλώσει ότι δεν θα παρενέβαινε στη δικαστική διαδικασία για να προστατεύσει την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, παρενέβη τελικά, επιστώντας την προσοχή σε θέματα κρατικού απορρήτου και προειδοποιώντας για πιθανά νομοθετικά μέτρα⁹⁶.

Ωστόσο, πολλοί από εκείνους που προηγουμένως είχαν υποστηρίξει τη διεξαγωγή δίκης και την ανάγκη καταδίκης της κατοχικής κυβέρνησης άρχισαν επίσης να ζητούν τη διάκριση μεταξύ των ζητημάτων που αφορούν την παράδοση και το σχηματισμό κατοχικής κυβέρνησης, προκειμένου να προστατευθεί το κρατικό απόρρητο.

Ήταν σαφές ότι η αποκάλυψη του ομφάλιου λώρου που συνέδεε τα διάφορα τμήματα της προπολεμικής ελίτ που βρίσκονταν σε αντίπαλα στρατόπεδα κατά τη διάρκεια της κατοχής προκάλεσε σύγχυση και δυσαρέσκεια.⁹⁷

Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, όπως ήδη είδαμε, ζητήθηκε τριήμερη διακοπή λόγω της αιφνίδιας ασθένειας ενός από τους ενόρκους, αν και ελήφθησαν όλα τα απαραίτητα μέτρα για να μην διακοπεί η δίκη.

Από νομικής άποψης, η "εκ προθέσεως" προδοσία ήταν τόσο αδύναμη που η αλλαγή της κατεύθυνσης του θέματος της κατάθεσης του μάρτυρα φαινόταν αναπόφευκτη. Ο χαρακτηρισμός της υποκίνησης ως "τυπικού" εγκλήματος οδήγησε τις καταθέσεις των μαρτύρων κυρίως στο δεύτερο βασικό ερώτημα που τους τέθηκε: ανεξάρτητα από την πρόθεση, η κατοχική κυβέρνηση ζημίωσε αντικειμενικά ή με άλλο τρόπο τον εθνικό και συμμαχικό αγώνα; Αντίθετα, συνέβαλε στις πολεμικές κινήσεις του εχθρού, και αν ναι, σε ποιο βαθμό;⁹⁸

Στη συνέχεια, η παρασκηνιακή συζήτηση επικεντρώθηκε στην "τυπική" φύση των εγκλημάτων, δηλαδή στον αντίκτυπο των πράξεων των κατηγορουμένων στη ζωή της πλειοψηφίας των Ελλήνων, και όχι στα κίνητρα και τους τρόπους με τους οποίους διαπράχθηκαν.

Το πλεονέκτημα αυτής της προσέγγισης ήταν η προώθηση της ενοποιητικής ιδέας ενός έθνους που υπομένει υπομονετικά κάθε επίπτωση που επιφέρει ο πόλεμος. Η συμβολή του κάθε μάρτυρα ήταν καθοριστική στην ενίσχυση και την υπογράμμιση

⁹⁶ Μ. Χαραλαμπίδης, *ό.π.*, σ. 83

⁹⁷ Μ. Χαραλαμπίδης, *ό.π.*, σ. 86

⁹⁸ Κ. Φραδέλλος, *ό.π.*, σ. 180

της σημασίας της καταστροφής, της λεηλασίας και της απώλειας ζώων. Ωστόσο, αυτές ήταν κυρίως γενικές μαρτυρίες και δεν ασχολήθηκαν με τις εσωτερικές συγκρούσεις ή την πολιτική, εθνική ή θρησκευτική ένταξη των θυμάτων.⁹⁹

Για παράδειγμα, οι μάρτυρες ανέφεραν ρητά 25.000 Έλληνες που εκτελέστηκαν. Ανέφεραν επίσης τους 30.000 εργάτες που στάλθηκαν στη Γερμανία, αλλά δεν ανέφεραν τους 50.000 Ελληνοεβραίους που εκτοπίστηκαν στην κατοχή.

Αυτή η εξήγηση είχε ως στόχο να δημιουργήσει μια γενικά αποδεκτή συναινετική αφήγηση σχετικά με τη συμμετοχή του κρατικού κεφαλαίου στα ελληνικά θύματα στα διεθνή φόρα, επιτρέποντας στο κράτος να διεκδικήσει νομίμως και ισότιμα τη θέση του "ως μέρος της Αντιφασιστικής Ένωσης των Ηνωμένων Εθνών". Σε αυτό προστέθηκαν στοιχεία αναφορικά με το κόστος που είχε ο πόλεμος και η κατοχή, η παρουσίαση των οποίων έγινε από στελέχη της πολιτικής διοίκησης.¹⁰⁰

Ο Α. Σαμπαλούνης, υπουργός Οικονομικών, περιέγραψε για πρώτη φορά τη "στέρξη του εθνικού πλούτου" κατά τη διάρκεια της κατοχής και παρουσίασε στοιχεία σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Ο Γενικός Ελεγκτής υπολόγισε την απώλεια του θησαυροφυλακίου σε 9.800.000 χρυσές λίρες, από τις οποίες οι 7.300.000 δόθηκαν για τα έξοδα των κατοχικών δυνάμεων και 2.500.000 για την κατασκευή δημοσίων έργων. Ο Γενικός Διευθυντής της Τράπεζας της Ελλάδος υπολόγισε τα έξοδα των κατοχικών δυνάμεων σε 7.800.000 λίρες σε χρυσό.

Η αφήγηση αναφορικά με την εθνική θυσία έστησε το βάθρο της επίσημης μνήμης του «αντιφασιστικού έθνους». Η ποινική διαδικασία είχε ως απώτερο σκοπό να καταδικαστούν και να στιγματιστούν οι κατοχικές κυβερνήσεις, ως ένοχες για εγκληματικές πράξεις, και κατά συνέπεια να επιτευχθεί ο ολοκληρωτικός αποκλεισμός τους απ' την πολιτική ζωή του τόπου.

Όμως, ήδη από την ακρόαση κάποιων μαρτύρων κατηγορίας επήλθε υπονόμηση αυτής της ιδέας. Εν αρχή, η μη ύπαρξη διοικητικής εκκαθάρισης είχε ως αποτέλεσμα ένα σύνολο γενικών γραμματέων και ανώτερων διοικητικών στελεχών υπουργείων, που έπρεπε να δώσουν κατάθεση, να έχουν υπάρξει υφιστάμενοι των κατηγορουμένων, κι έτσι να θεωρούνται δυνάμει «συνεργοί». Ως εκ τούτου, δεν είναι

⁹⁹Χ. Φλάισερ – Ν. Σβορώνος, ό.π., σ. 84

¹⁰⁰ Χ. Φλάισερ – Ν. Σβορώνος, ό.π., σ. 86

απορίας άξιο που οι συγκεκριμένοι μάρτυρες κατηγορίας επιδίωκαν να βρουν ελαφρυντικά στους κατηγορουμένους.¹⁰¹

Στους θετικούς σχολιασμούς επί της ηθικής ακεραιότητας των δοσίλογων υπουργών, κάτι που είχε επισημανθεί εξαρχής, προστέθηκαν και οι επιβεβαιώσεις των μαρτύρων για το πατριωτικό τους φρόνημα. Σε αυτό το πλαίσιο, γινόταν επανάληψη των επίσημων περιγραφών, αναφορικά με τα Τάγματα Ασφαλείας, τα οποία βάσει των μαρτυριών είχαν σκοπό να αποκαταστήσουν την τάξη στη λεηλατούμενη από τους κομμουνιστές ύπαιθρο.

Βάσει των ισχυρισμών του διευθυντή του Υπουργείου Εφοδιασμού, ο Ράλλης και ο Πειρουνάκης κατέβαλαν υπεράνθρωπη προσπάθεια για τον ανεφοδιασμό των πόλεων, παρόλο που η κάθε τους κίνηση δεν είχε αίσιο αποτέλεσμα. Επίσης, βάσει των διαβεβαιώσεων του διευθυντή της Τράπεζας της Ελλάδος, ο -δικαζόμενος ερήμην - πρώην υπουργός Οικονομικών Σωτήριος Γκοτζαμάνης είχε ευσυνειδήτα, αλλά επί ματαίω, επιχειρήσει να αναταχθεί στις λεηλασίες τροφίμων και φαρμάκων. Μάλιστα, ο διευθύνων σύμβουλος του Υπουργείου Οικονομικών επεσήμανε το πόσο στεναχωρημένος ήταν ο Γκοτζαμάνης όταν έγινε κατάσχεση των αποθεμάτων καπνού απ' τους κατακτητές.

Προς επιβεβαίωση του «τυπικού» χαρακτήρα του εγκλήματος του δοσιλογισμού, υπήρχε σύγκλιση των μαρτυριών των πολιτικών στην παροχή των κατοχικών κυβερνήσεων μιας νομιμοποίησης στους κατακτητές, την οποία δεν θα είχαν στην περίπτωση διορισμού ενός «γκαουλάιτερ».¹⁰²

Όμως, στην ανώτερη κρατική γραφειοκρατία επικρατούσε μια διαφορετική άποψη. Συγκεκριμένα, δεδομένου ότι αρπάχτηκαν είδη πρώτης ανάγκης (σιτηρά, ρύζι, λίπος, κάρβουνα κ.α.) από τους αποθηκευτικούς χώρους στον Πειραιά, και κατασχέθηκαν 120.000 τόνοι καπνού, ο γενικός διευθυντής της φορολογίας του Υπουργείου Οικονομικών δεν απάντησε στο ερώτημα αν υπήρξε συνειδητή βοήθεια στον εχθρό από τις κυβερνήσεις, καθώς κρατούσε επιφυλακτική στάση μέχρι το δικαστήριο να αποφασίσει. Εν συνεχεία, πρόσθεσε την άσκηση απερίγραπτης βίας από τους Γερμανούς, καθώς και ότι δεν έδιναν πολλά περιθώρια για ελιγμούς. Όταν ο Επίτροπος τον ρώτησε αν ο ίδιος θα έκανε το ίδιο ακριβώς, η απάντηση του μάρτυρα ήταν καταφατική¹⁰³.

¹⁰¹X. Φλάισερ, ό.π., σ. 65

¹⁰²X. Φλάισερ, ό.π., σ. 86

¹⁰³X. Φλάισερ, ό.π., σ. 88

Η βία των Ταγμάτων Ασφαλείας

Σύμφωνα με τον ιστορικό Τόνι Τζαντ, το μοτίβο της βίας που ασκήθηκε απ' τους κατακτητές ήταν κοινό στις επίσημες εθνικές αφηγήσεις των ευρωπαϊκών χωρών, κατά την κατοχή των δυνάμεων του Άξονα¹⁰⁴.

Οι μάρτυρες κατήγγειλαν τη βία που ασκήθηκε από τους κατακτητές σε όλους τους τόνους, χωρίς όμως να την κατονομάζουν, να την ορίζουν ή να την εξηγούν, και είχαν την τάση να αναφέρονται σε αυτήν ατελείωτα, χωρίς να κατονομάζουν ούτε τους δράστες ούτε τις συγκεκριμένες πράξεις με τις οποίες εκφράστηκε η βία.

Αυτό φάνηκε όταν η συζήτηση στράφηκε επί του θέματος της αστικής βίας την κατοχική περίοδο. Η πλειονότητα των μαρτύρων αρνήθηκε να υποστηρίξει την κατηγορία ότι η τελευταία κατοχική κυβέρνηση ανέπτυξε δυνάμεις ασφαλείας για λογαριασμό των κατακτητών. Αυτό οδήγησε σε εμφύλιο πόλεμο: "Όταν ιδρύθηκε το τάγμα, υπήρχαν πολλές αντιστασιακές οργανώσεις. Γνωρίζω λοιπόν ότι το τάγμα δεν συγκροήθηκε ποτέ με αυτές τις οργανώσεις. Έτσι το τάγμα δημιουργήθηκε για να νικήσει τον ΕΛΑΣ, όχι για να υπηρετήσει τον εχθρό". Ξέρω για ποιο λόγο δημιουργήθηκε το τάγμα. Το τάγμα δημιουργήθηκε για να νικήσει τα λεγόμενα τάγματα αντίστασης του ΕΑΜ και η κυβέρνηση προσπαθούσε να διασφαλίσει τη δημόσια τάξη με τη δημιουργία του τάγματος".¹⁰⁵

Τέτοιου τύπου δηλώσεις που αντανάκλουν τις απόψεις και τα επιχειρήματα της υπεράσπισης, προκάλεσαν την οργή του ενδημικού Τύπου καθώς και της ευρύτερης δημοκρατικής κοινής γνώμης. Οι φρικαλεότητες που διέπραξε το τάγμα ασφαλείας εναντίον πολιτών αποσιωπήθηκαν, και αυτή η σιωπή ήταν συχνά σκανδαλωδώς εύγλωττη.

Η μαρτυρία του Θεμιστοκλή Σοφούρη, αρχηγού του ιστορικού κόμματος των Φιλελευθέρων, ήταν αποκαλυπτική ως προς αυτό. Ο Θ. Τσάτσος, πρώην βουλευτής του Κόμματος των Φιλελευθέρων, δήλωσε ότι ο Σοφούρης είχε ζητήσει με άλλο τρόπο να «ενταχθούν» οι βενιζελικοί αξιωματικοί στα τάγματα ασφαλείας. Μετά το

¹⁰⁴Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 69

¹⁰⁵Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 71

πέρας δυο ημερών, ο Σοφούλης χωρίς δισταγμό προέβη στην πλήρη ανάληψη της ευθύνης του για την κατάσταση κατά τη διάρκεια της κατοχής.

106

Κάνοντας τον δογματισμό επίσημο αδίκημα, ο καθένας μπορούσε να τον καταδικάσει επίσημα σε οποιοδήποτε ύφος. Ήταν μια καταδίκη βασισμένη επί της αντικομμουνιστικής πολιτικής ηθικής του δογματισμού.

Ο ακρογωνιαίος λίθος αυτής της ηθικής ήταν μια εκδοχή της αρχής ότι ο σκοπός αγιάζει τα μέσα, ότι αν επιμένεις σε ένα πράγμα μπορείς να επιμείνεις και στο αντίθετο, ότι είναι ηθικό, για παράδειγμα, να ράβεις μια νέα στολή κάτω από τα νύχια σου, να μετατρέπεται από ναζιστικό εργαλείο σε άβουλο εδεδωμένη και πάνω απ' όλα να δείχνεις τους αντιπάλους σου ως ματωμένους. Ήταν θεμιτό να τους παρουσιάζεις ως αιμοσταγείς δολοφόνους.¹⁰⁷

Από αυτή την άποψη, το ξέσπασμα του εμφυλίου πολέμου, την κατοχική περίοδο, μπορούσε να παρουσιαστεί ως ένας "ατύχησ" αντιπερισπασμός από τον εθνικό απελευθερωτικό αγώνα, ένα ατύχημα, μια ιστορική συνωμοσία ή, ακόμα χειρότερα, ως έργο των κομμουνιστών. Ο Παπανδρέου ήταν και πάλι ο πλέον αρμόδιος για να κατονομάσει τους υπεύθυνους γι' αυτό το "ατύχημα":¹⁰⁸

"Το τάγμα ασφαλείας δεν συγκροτήθηκε τον πρώτο ή τον δεύτερο χρόνο της σκλαβιάς, αλλά τον τρίτο χρόνο, όταν η κομμουνιστική τρομοκρατία έγινε ψυχολογικά ευκολότερη. Τα τάγματα ανέβαζαν το ηθικό των Γέμισων δίνοντας την εντύπωση ότι υπήρχαν δύο μέτωπα: οι Γέμισες, που θεωρούνταν Έλληνες, και οι Γέμισες, που συνεργάζονταν με τους κατακτητές. Έτσι δημιουργήθηκε η ευκαιρία για το ΕΑΜ να μονοπωλήσει τον εθνικό αγώνα".¹⁰⁹

Στο επίκεντρο της εν λόγω αφήγησης, η εσωτερική σύγκρουση δεν γίνεται αποδεκτή. Οι ενωμένοι αγωνιζόμενοι λαοί σφαγιάστηκαν από εξωτερικές δυνάμεις. Οι θηριωδίες της μαζικής καταστολής τις έκαναν οι Γερμανοί. Η εμπλοκή των ταγμάτων ασφαλείας έγινε απλά επειδή ορισμένα από αυτά παρέκκλιναν των αρχικών τους στόχων. "Το λεγόμενο "τάγμα αντίστασης του ΕΑΜ" πρώτα απογοητεύτηκε, μετά επενέβησαν οι Γερμανοί και τα πράγματα δεν κύλησαν ομαλά.

Η πλειονότητα των μαρτύρων έτεινε να κάνει σαφή διάκριση μεταξύ των ναζιστικών φρικαλεοτήτων και της δογματικής βίας. Η φρίκη της πολιορκίας και τα

¹⁰⁶ Χ. Φλάισερ – Ν. Σβορώνος, ό.π., σ. 86

¹⁰⁷ Χ. Φλάισερ – Ν. Σβορώνος, ό.π., σ. 87-88

¹⁰⁸ Χ. Φλάισερ, ό.π., σ. 91

¹⁰⁹ Κ. Φραδέλλος, ό.π., σ. 184

βασανιστήρια των πατριωτών σπάνια αναφέρονταν στα βασανιστήρια που υπέστη ο πληθυσμός, τα οποία αποδίδονταν εξ ολοκλήρου στους Γερμανούς. Υπήρχαν ελάχιστες, αν όχι καθόλου, αναφορές για την άμεση εμπλοκή των εσωτερικών δυνάμεων της τάξης.¹¹⁰

Αντίθετα, η απόδοση της ευθύνης για τη σύγκρουση στην "κομμουνιστική βία" έγινε εμφανής μέσα από τον απόλυτο αριθμό των σχετικών αναφορών και την ακρίβεια των περιγραφών. Αυτό συνέβαλε στην ανάπτυξη μιας προσέγγισης που ήθελε οι δυο αντίπαλες πλευρές της εσωτερικής σύγκρουσης να θεωρούνται ως εξωτερικές προς το κράτος.

Το να ταυτιστεί η μια πλευρά με τον γερμανικό ναζισμό και η άλλη με τον με τον σλαβικό κομμουνισμό ήταν απόρροια των γεωπολιτικών αντιλήψεων του Μεσοπολέμου, ταίριαζε με τις διαχωριστικές γραμμές του Ψυχρού Πολέμου που αναδύονταν, και έτσι σηματοδότησε την αρχή του τέλους της "αντιπαράθεσης" της μεγάλης αντιφασιστικής συμμαχίας του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Από τη στιγμή που η πραγματική εμπειρία του "μαχόμενου λαού" απομακρύνθηκε από το δικαστήριο, το μόνο που απέμενε ήταν να αναχθεί η εμπειρία της κατοχής στο σύνολό της στη διχοτόμηση συμμαχικού-κρατικού άξονα, προκειμένου να επαναπροσδιοριστεί η φύση της εσωτερικής σύγκρουσης. Η παράλειψη της πραγματικής ιστορικής εμπειρίας της διαίρεσης και της σύγκρουσης επέφερε την κατασκευή μιας υπερβατικής ενότητας και μιας τεχνητής συνέχειας, εξισώνοντας το κράτος με μια διαδοχή εθνικών, στρατιωτικών και διοικητικών δομών.¹¹¹

Οι προδότες κυβερνήτες δεν θεωρούνταν πλέον υπεύθυνοι για τα εγκλήματα που έγιναν στην κατοχή, αλλά πολύ πιθανόν συνεργοί ή ανίκανοι να διαχειριστούν τη βία που ξεπρόβαλε από κάπου έξω.

Στην "αντιπαράθεση Παπανδρέου εναντίον Ράλλη", που έλαβε χώρα κατά τις ακροάσεις, η σύγκρουση που εκτυλίχθηκε ανάμεσα στα κοινωνικοπολιτικά μπλοκ της αντίστασης και του δογματισμού εκλήφθηκε ως ήσσονος σημασίας. Επιφανειακά, έμοιαζε περισσότερο με κοινοβουλευτική συζήτηση για τη λειτουργία της κυβέρνησης παρά με δικαστική αντιπαράθεση. Οι δύο πολιτικοί μιλούσαν απλώς υπό την ιδιότητά τους ως πρώην πρωθυπουργοί, συζητώντας για τον ομφάλιο λώρο που συνδέει τις διαδοχικές κυβερνήσεις και τον στρατό του κράτους της δικογραφίας.

¹¹⁰ Χ. Φλάισερ, ό.π., σ. 92

¹¹¹ Κ. Φραδέλλος, ό.π., σ. 185

Λαλίτ: "Κύριε Παπανδρέου, μπορώ να σας διαβεβαιώσω ότι ακόμη και πριν από το κίνημα του Δεκεμβρίου, είχε κινητοποιηθεί και καταταγεί σε διάφορες μονάδες αρκετό προσωπικό των ταγμάτων εφόδου για την καταπολέμηση του ΕΛΑΣ.

Παπανδρέου: - Είναι πιθανό ότι τέτοια περιστατικά έλαβαν χώρα μέσα στο χάος. Αυτό ήταν αντίθετο με τη βασική αρχή που διακήρυξε ακόμη και ο Σκόμπι - να μην χρησιμοποιούνται τάγματα ασφαλείας".¹¹²

Ράλλης: - "Είχα την αφέλεια να οργανώσω ένα τάγμα ενάντια στις επιθυμίες των Γερμανών. Αλλά η αφέλειά σας να συνωμοτήσετε με την Ε.Α.Μ. ήταν κατώτερη από τη δική μου".

Η απελευθέρωση παρουσιάστηκε έτσι ως μια διαδικασία κατάληψης και μεταβίβασης της κρατικής εξουσίας. Η πολιτική αρετή ταυτίστηκε με την ικανότητα να αποτραπεί ένα "κενό εξουσίας", που θα κατέστη το κράτος βορά των δυνάμεων που θα λειτουργούσαν απειλητικά επί της κυριαρχίας του παλιού πολιτικού κόσμου.

Δεδομένου ότι η επιθυμία για ένα αποφασιστικό τέλος του επαναστατικού επεισοδίου ήταν εξ αρχής κοινή, ο μαζικός κοινωνικός χαρακτήρας των συγκρούσεων που έγιναν την κατοχική περίοδο ξεθώριασε και υποχώρησε, καθιστώντας τις εξωτερικές και περιττές για το κράτος. Έτσι, το στρατόπεδο της "νομιμότητας" ορίστηκε τελικά αποκλειστικά και μόνο με βάση τον "αγώνα των συμμάχων" - μια παράμετρος εξωτερική σε σχέση με την εσωτερική πολιτική και κοινωνική σύγκρουση.¹¹³

Ο κρατικός μηχανισμός ως φρούριο υπό πολιορκία

Σύμφωνα με τα προαναφερθέντα, η γραμμή μεταξύ αντίστασης και δογματισμού σταδιακά ξεθώριασε και υποχώρησε στο παρασκήνιο μετά την αρχική αντιπαράθεση μεταξύ των δύο.

Μια άλλη πτυχή της εμπειρίας της αντίστασης που διαφεύγει ήταν η τάση να γίνεται αποκλειστική σχεδόν αναφορά στα πρώτα κατοχικά χρόνια, 1941-43, όταν έγινε σαφές ότι το ΕΑΜ υπερείχε έναντι των άλλων οργανώσεων.

Ωστόσο, το ότι συμμετείχε στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα ως μαζικό κίνημα ως εμπειρία μαζικού κινήματος δεν θα μπορούσε να μην σημειωθεί καθόλου στις ακροάσεις.

¹¹²Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 82

¹¹³ Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 91

Ανεξάρτητα από τις όποιες προστατευτικές διατάξεις, τα δικαστήρια δεν μπορούσαν να διαχωριστούν με φραγμούς από όσα λέγονταν και συνέβαιναν σε άλλους τομείς της δημόσιας ζωής.

Οι δικαστές έκαναν προσεκτικές επιλογές για να ενσωματώσουν αυτές τις εμπειρίες στο νέο σύστημα ερμηνείας τους. Έτσι, δεκαπέντε μέρες αφού ξεκίνησε η δίκη, συγκροτήθηκε το Τμήμα ΙΙ του Ειδικού Δικαστηρίου Δοσίλογου στην Αθήνα και άρχισε αμέσως να εκδικάζει μια σειρά από υποθέσεις "καθαρών εγκλημάτων" που υπέβαλε ο προϊστάμενος της Εισαγγελίας Κ. Κόλλιας.¹¹⁴

Οι πρώτοι 17 κατηγορούμενοι αυτής της σειράς δικάστηκαν παράλληλα με την ανάκριση των μαρτύρων κατηγορίας στη δίκη της κατοχικής κυβέρνησης.²² Η πρόθεση να δοθεί έμφαση στις φρικαλεότητες που διαπράχθηκαν κυρίως, αν όχι αποκλειστικά, κατόπιν αιτήματος ή παρότρυνσης του κατοχικού καθεστώτος έγινε πιο εμφανής στις υποθέσεις που εκδικάστηκαν από το Ειδικό Δικαστήριο. Έτσι, το Ειδικό Δικαστήριο του Δοσίλογου στην Αθήνα, αφού επέλεξε γρήγορα υλικό από μια δικογραφία που είχε ετοιμαστεί το φθινόπωρο, ασχολήθηκε με τις υποθέσεις μιας Γερμανίδας παντρεμένης με Έλληνα, η οποία εργαζόταν ως μεταφράστρια στο γερμανικό αρχηγείο, και ενός ιδιοκτήτη ταβέρνας ιταλικής καταγωγής, ο οποίος εξέφραζε ανοιχτά φιλοφασιστικές απόψεις.¹¹⁵

Άλλοι κατηγορούμενοι σε αυτή την πρώτη σειρά είναι δύο πράκτορες της Γκεστάπο και δύο μεταφραστές στη δούλεψη του εχθρού. Αυτοί, όπως και οι προαναφερθέντες κατηγορούμενοι διώχθηκαν, καθώς εξέφρασαν ανοιχτά την υποστήριξή τους στις δυνάμεις του Άξονα ή επειδή αναγνώρισαν μέλη κατασκοπευτικών δικτύων των κυβερνήσεων της Βρετανίας ή του Καΐρου.

Η κύρια διαφορά μεταξύ συνεργασίας με ή χωρίς πρόθεση προδοσίας, που δοκιμάστηκε στις κυβερνητικές δίκες, ελήφθη υπόψη στις δικαστικές υποθέσεις με τη διάκριση μεταξύ των "καλοθελητών" ως συνειδητών ιδεολογικών συνεργατών του φασισμού και συνεργατών του εχθρού και των "ουδέτερων" ή de facto συνεργατών που, λόγω της θέσης τους, κατέληγαν να υπηρετούν τον εχθρό χωρίς να το επιδιώκουν.

¹¹⁴ Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 92

¹¹⁵ Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 93

Η διάκριση αυτή ήταν επίσης σύμφωνη με τη διάκριση μεταξύ της "εθνικής" αντίστασης και της πολιτικοποιημένης αντίστασης, η οποία απομακρύνθηκε από τους αρχικούς αμιγώς πατριωτικούς στόχους της.¹¹⁶

Για παράδειγμα, οι μάρτυρες συχνά "αποκάλυπταν" συνειδητά δογματικούς καπνέμπορους και βιομηχάνους που επεδίωκαν να επωφεληθούν από τις πωλήσεις προς το Τρίτο Ράιχ, ή ναζιστικές ομάδες που σκοπός τους ήταν η κατάλληλη προετοιμασία του ελληνικού εκστρατευτικού σώματος στο πλευρό των Ναζί στο Ανατολικό Μέτωπο.¹¹⁷

Εν ολίγοις, ο κρατικός μηχανισμός παρουσιάστηκε ως ένα πολιορκημένο φρούριο και ότι το μοναδικό καθήκον της δημόσιας διοίκησης ήταν να διασφαλίσει τη συνέχειά του, προκειμένου να αποκρούσει όσους προσπαθούσαν να επωφεληθούν από την κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Η νόμιμη επιβίωση του κράτους εξισώθηκε έτσι με την επιβίωση των διοικητικών δομών του. Οι μάρτυρες που συνδέονταν με την αντίσταση διαφωνούσαν ριζικά με το παραπάνω επιχείρημα.

Πρώτον, υποστήριζαν ότι κάθε κυβέρνηση μιας κατοχικής δύναμης είχε προηγουμένως σφετεριστεί την εξουσία μιας νόμιμης κυβέρνησης που θα συνέχιζε να πολεμά στο πλευρό των συμμάχων της στη Μέση Ανατολή, υπονομεύοντας έτσι το επιχείρημα της "ασπίδας". Έτσι, συμπλήρωσαν την εικόνα του κράτους ως πολιορκημένου φρουρίου με την εικόνα της κατοχικής κυβέρνησης ως "καρκίνου" στο σώμα της χώρας¹¹⁸.

Στο ίδιο πλαίσιο, ορισμένοι απέρριψαν τελικά το Τάγμα Ασφαλείας ως μια οργάνωση που συνεργάζεται με τον εχθρό σε στρατιωτικές επιχειρήσεις. Περιττό να πούμε ότι ο τόνος των επιχειρημάτων διέφερε ανάλογα με τις πεποιθήσεις των εμπλεκόμενων μαρτύρων. Ο Λάζαρος Πενιατόγλου, εκδότης της παράνομης βασιλικής εφημερίδας "Ελληνικό Αίμα", ήταν πιο συγκρατημένος, επαναλαμβάνοντας το μοτίβο της συνεργασίας με τον εχθρό όταν δεν υπήρχε άλλη επιλογή, και συνδέοντας τη μαρτυρία του με εγκλήματα αντίθετα με τις αρχικές προθέσεις που οδήγησαν στη δημιουργία του τάγματος. Εν τω μεταξύ, ο Αχιλλέας Κίλου, πολιτικός αναλυτής της ίδιας εφημερίδας και συγγραφέας του βιβλίου.

Αναφερόμενος σε μια ιδιωτική συζήτηση που είχε με τον βασιλιά μια μέρα πριν παραδοθούν οι στρατηγοί, υπογράμμισε ότι ο βασιλιάς ήταν σθεναρά αντίθετος

¹¹⁶X. Φλάισερ, ό.π., σ. 95

¹¹⁷X. Φλάισερ, ό.π., σ. 82

¹¹⁸X. Φλάισερ, ό.π., σ. 87

σε αυτή την προοπτική. Όσον αφορά τη συμμετοχή του στο κίνημα αντίστασης, ο μάρτυρας δήλωσε ότι ο Lalit βρισκόταν σε πλήρη συνενοχή με τους κατακτητές. Στη συνέχεια περιέγραψε τις δραστηριότητες του τάγματος φρουράς με τα πιο μελανά χρώματα, περιγράφοντας λεπτομερώς πώς συντονίζονταν και δρούσαν σε πλήρη ενότητα με την Ειδική Φρουρά 31 και τους Γερμανούς.

Προς υποστήριξη των λεγομένων του, ανέφερε ακόμη και τους διωγμούς των Ελλήνων από το τάγμα αυτό. Βέβαια, δεν ανέφερε τον άμεσο διωγμό του Εμί και η μαρτυρία του περιορίστηκε στο να περιγράψει πώς εξαρθρώθηκε ένα βρετανικό δίκτυο κατασκόπων, τα μέλη του οποίου, που είχαν παραδοθεί στις κατοχικές δυνάμεις, εκτελέστηκαν σύντομα.¹¹⁹

Τέλος, κατήγγειλε το λεγόμενο "σκάνδαλο των Πέντε Γεωργίων", το οποίο είχε έρθει στην επιφάνεια την κατοχή και αφορούσε την κερδοσκοπία με χρυσά νομίσματα στο Χρηματιστήριο Αθηνών. Όταν του ζητήθηκε από το δικαστήριο να δώσει εξηγήσεις, αρνήθηκε και δήλωσε κατηγορηματικά ότι ελλείπει αποδείξεων δεν μπορούσε να δώσει την προσωπική του γνώμη. Ωστόσο, δέχτηκε να δώσει τα ονόματα πέντε κερδοσκόπων. Μεταξύ αυτών ήταν και ο γιος του Λάρης. Εξοργισμένος για την προσβολή της τιμής της οικογένειάς του, ο Lalit παραπονέθηκε ότι ο μάρτυρας είχε επανειλημμένα συκοφαντήσει τον "βρώμικο τροχό". Ωστόσο, ο Σάιρους είπε: "Ο Λαλίτ δεν έχει καμία σχέση με την υπόθεση: "Αυτό το "φύλλο ρυζιού" για το οποίο μιλάτε κρατούσε ζωντανή τη φλόγα της εθνικής μας αντίστασης!" απάντησα εγώ.

Έτσι, μεταξύ των πολλών ανθρώπων που συνέβαλαν στην αντίσταση, ο παράνομος Τύπος, ο πρώτος που κυκλοφόρησε μετά την απελευθέρωση, ήταν επίσης ένα σημάδι ότι το απλό απελευθερωτικό κίνημα είχε εμφανιστεί στα δικαστήρια.¹²⁰

Η δύναμη της νομιμοποίησής του ήταν τόσο μεγάλη, που οι παρόντες αντιπρόσωποι δεν είχαν κανέναν δισταγμό να καλέσουν στα δικαστήρια τους εκδότες περίπου 40 δημοκρατικών, κομμουνιστικών, βασιλικών και ανεξάρτητων εφημερίδων, "που κυκλοφόρησαν μόνο στην Αθήνα κατά τα τέσσερα χρόνια του εφιάλτη", εκ μέρους ολόκληρου του αντιστασιακού Τύπου¹²¹.

Στο δικαστήριο, η αναδυόμενη ισορροπία δυνάμεων έγινε σταδιακά πιο έντονη. Παρά τη συνέχιση αντικομμουνιστών δημοσιογράφων να εμπλέκουν θύματα

¹¹⁹X. Φλάισερ – Ν. Σβορώνος, ό.π., σ. 87

¹²⁰X. Φλάισερ – Ν. Σβορώνος, ό.π., σ. 88

¹²¹M. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 95

του κομμουνισμού στις αφηγήσεις τους για το μαρτύριο, ο Τύπος του ΕΑΜ άρχισε να υποφέρει πολύ από τη «λευκή τρομοκρατία» που αναδύθηκε κατόπιν της υπογραφής της Συμφωνίας του Βαλκίζ.¹²²

Εκείνη την εποχή ο Μιχάλης Κύρκος, ο μοναδικός μάρτυρας που ανήκε στο ΕΑΜ, δικάστηκε ως διευθυντής της εφημερίδας Μαχί. Ο Κύρκος προσπάθησε να δώσει απαντήσεις στους αντικομμουνιστές δημοσιογράφους, οι οποίοι περιόρισαν τη μαρτυρία τους σε "μάρτυρες" από το στρατόπεδό τους, καταδικάζοντας τη συνεργασία με τον εχθρό με το χαρακτηριστικό του κρατικού εγκλήματος εναντίον όχι μονάχα των συμμάχων αλλά και των Ελλήνων πατριωτών.

Ο Κύρκος επελέγη από την Ειδική Επιτροπή ως εκπρόσωπος του ΕΑΜ, όχι γιατί ήταν υπέρμαχος του ριζοσπαστισμού και επαναστατικών επιδιώξεων που είχε το κίνημα, αλλά επειδή ήταν αντιπρόσωπος των δύο αστικών κομμάτων (Φιλελεύθερο Κόμμα και Λαϊκό Κόμμα), στον μεσοπόλεμο, και αντιπροσώπευε τη συνέχεια του παλιού πολιτικού συστήματος.¹²³

Το ίδιο ίσχυε και για τους εκπροσώπους των στρατιωτικών ασθενών μεταξύ 1940 και 1941. Δίνοντας στοιχεία κυρίως για τη σύλληψη και τη δολοφονία στρατιωτικών ασθενών από τα δεδομένα των ταγμάτων ασφαλείας στις διευθύνσεις των νοσοκομείων της Αθήνας το Νοέμβρη του 1943, ο μάρτυρας αυτός πρόσθεσε έναν σημαντικό κρίκο ανάμεσα στην αντίσταση και το "αλβανικό έπος".

Επιπροσθέτως, η παρουσία ατόμων με αναπηρία -εκπροσώπων του "εθνικού μάρτυρα"- προσέθεσε έναν κρίσιμο κρίκο στη σταδιακά αναδυόμενη επίσημη αλυσίδα αφήγησης. Οι ανάπηροι στα νοσοκομεία, συμπεριλαμβανομένων των "σωτήρων", χτυπήθηκαν από τα τάγματα ως "κομμουνιστές", και είχαν ήδη ενσωματωθεί στην ηρωική αφήγηση του κινήματος e-Mansi. Από αυτή την άποψη, ήταν μια προσπάθεια να χρησιμοποιηθεί αυτή η μνημονική φόρμουλα - όσο το ΕΑΜ παρέμενε επίσημα αποκλεισμένο από τα δικαστήρια.

Η ιδέα να επέλθει ρήξη μεταξύ προδοτικού και καταπιεστικού καθεστώτος, προς αποκατάσταση της συνέχειας στο εθνικό μέτωπο, προωθούταν λόγω της «εθνικοποίησης» των μαρτυριών των αναπήρων.

¹²²Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 96

¹²³Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 98

Πράγματι, ο χρόνος που επιλέχθηκε για τη μαρτυρία της "εθνικής αντίστασης" ήταν συμβολικός: μεταξύ 15 και 25 Μαρτίου, της προθεσμίας παράδοσης των όπλων στον ΕΛΑΣ και της τραπεζικής αργίας, αντίστοιχα¹²⁴.

Μόλις οι μάρτυρες κατηγορίας ολοκλήρωσαν την κατάθεσή τους, η συνέχιση της κατάθεσής τους απαιτούσε μια προσεκτική προσέγγιση εκ μέρους του δικαστηρίου. Ένας μακρύς κατάλογος με πάνω από διακόσιους μάρτυρες υπεράσπισης, μεταξύ των οποίων προπολεμικοί πολιτικοί, επιχειρηματίες, μητροπολίτες, ακόμη και άτομα που ανήκαν σε φιλοβρετανικές αντικομμουνιστικές οργανώσεις. Οι κατηγορούμενοι πίστευαν ότι είχε επιτέλους φτάσει η πολυπόθητη "στιγμή της αποκάλυψης", όπου θα γινόταν απόδειξη της αθωότητάς τους.

Η αίσθηση ότι οι συνεργάτες δεν είχαν τίποτα να φοβηθούν από το δικαστικό σύστημα ενισχύθηκε από την καταδίκη του πρώην πράκτορα των SS Ιάσωνα Μανδηλάρη στις 10 Μαρτίου 1945.¹²⁵

Σε αντίθεση με τη Μεγάλη Κυβερνητική Δίκη, η δίκη στο Ειδικό Δικαστήριο Αθηνών Δοσίλογου επικεντρώθηκε αυστηρώς επί του ποινικού χαρακτήρα της υπόθεσης. Οι κατηγορίες εναντίον των κατηγορουμένων βασίστηκαν στο άρθρο 1, παράγραφοι 4, 6 και 7 του Νόμου περί κυρώσεων. Ο Μανδηλάρης κατηγορήθηκε για οπλισμό από τις κατοχικές δυνάμεις και εθελοντική υπηρεσία στο στρατό τους, καθώς και για έκδοση Ελλήνων πολιτών που συμμετείχαν σε πράξεις αντίστασης.

Σύντομα έγινε σαφές στο δικαστήριο ότι όλοι γνώριζαν τι συνέβαινε, δηλαδή ότι ο Μανδηλάρης είχε εγκληματικό προφίλ. Οι περισσότεροι από τους παρόντες μάρτυρες κατηγορίας τον περιέγραψαν ως έναν Αθηναίο αστό, αξιωματικό των μυστικών υπηρεσιών που είχε ενταχθεί στις ελληνικές δυνάμεις των Ες Ες ως διερμηνέας. Πρόδωσε πολλά μέλη οργανωμένα στην αντίσταση και στα συμμαχικά κατασκοπευτικά δίκτυα, είχε ενεργό ρόλο στη σύλληψη και τα βασανιστήρια τους.¹²⁶

Το δικαστήριο προχώρησε στη διατύπωση έξι κύριων κατηγοριών σχετικά με αυτές τις πράξεις. Ωστόσο, το ότι απουσίαζαν μάρτυρες του ΕΑΜ, πιθανώς λόγω του κύματος τρομοκρατίας που σάρωσε το ΕΑΜ τις επόμενες εβδομάδες, και η ανακρίβεια του μακροσκελούς κατηγορητηρίου, που συντάχθηκε βιαστικά τις πρώτες μέρες της αποφυλάκισης, έδωσαν στο δικαστήριο την ευκαιρία να ασκήσει νομική σχολαστικότητα¹²⁷.

¹²⁴X. Φλάισερ – Ν. Σβορώνος, ό.π., σ. 95

¹²⁵ X. Φλάισερ – Ν. Σβορώνος, ό.π., σ. 98

¹²⁶ X. Φλάισερ – Ν. Σβορώνος, ό.π., σ. 99

¹²⁷Κ. Φραδέλλος, ό.π., σ. 184

Ο Μανδυλάρης τελικά αθωώθηκε "λόγω αμφιβολιών" για πέντε κύριες κατηγορίες του κατηγορητηρίου, οι οποίες αφορούσαν την εν ψυχρώ δολοφονία στρατιωτών του ΕΛΑΣ κατά τη διάρκεια του γερμανικού αποκλεισμού και τους πυροβολισμούς πολιτών κατά τη διάρκεια της μαζικής καταστολής.

Επίσης, αθωώθηκε τελικά "λόγω αμφιβολιών" για την κατηγορία της κατασκοπείας υπέρ εχθρικού κράτους, που τιμωρείται με θάνατο. Η ποινή αυτή των 20 ετών φυλάκισης, βάσει του άρθρου 6 του Συντάγματος, προκάλεσε αμέσως έντονη δημόσια κατακραυγή ως ένας από τους πιο διαβόητους εγκληματίες που συνδέονται με τον ναζισμό.¹²⁸

Αυτό το πρώτο "δικαστικό σκάνδαλο" απείλησε τη λεπτή ισορροπία των εγκλημάτων και τη λογική της ισορροπίας που διατηρούσε ο δικαστικός μηχανισμός της ταυτόχρονης καταδίκης από τα ειδικά δικαστήρια δικογραφιών και τις συνήθεις ποινικές δίκες. Εκείνη την εποχή, στις αρχές Μαρτίου 1945, εκδόθηκε η πρώτη θανατική καταδίκη σε έναν αγωνιστή του ΕΑΜ Πειραιά για εγκλήματα που "διαπράχθηκαν στο βήμα του διαμελισμού".

Ο ενδιαφερόμενος υπουργός Δικαιοσύνης παρενέβη αμέσως, αναφερόμενος στους κινδύνους "της επιφανειακής μνήμης ορισμένων δικαστών" και κατηγορώντας το δικαστήριο για απροκάλυπτη ανοχή σε πράκτορες του εχθρού.

Επαναλαμβάνοντας περιγραφές συνεργασίας με τον εχθρό που έχουν αναπτυχθεί σε κυβερνητικές δίκες, ο κ. Καλύβας είπε: "*Δεν τον καθυσόχασε το γεγονός ότι όλοι όσοι συνεργάστηκαν με τους Γερμανούς ήταν συνένοχοι στα εγκλήματά τους και στις χιλιάδες δολοφονίες που διέπραξαν*".

Οι κανόνες αλλάζουν: μια πύρρειος νίκη;

Ο νόμος 217 προέβλεπε μια σειρά μέτρων για την ενίσχυση του δικαστικού μηχανισμού, κυρίως για τη διευκόλυνση της σύστασης ειδικών δικαστηρίων και την επιτάχυνση των δικών. Επιπλέον, με ρητό σκοπό τον έλεγχο των αποφάσεων του δικαστή, ο νόμος έδωσε στον Ειδικό Επίτροπο τη δυνατότητα να ζητήσει μονομερή αναθεώρηση της απόφασης, άνευ άλλων προϋποθέσεων ή περιορισμών. Γίνεται επανεξέταση των συγκεκριμένων υποθέσεων από το ίδιο δικαστήριο, έχοντας συσταθεί διαφορετικά. Ακόμη, η άμεση παρέμβαση του νομοθέτη επιταχύνει σημαντικά τη διαδικασία¹²⁹.

¹²⁸ Κ. Φραδέλλος, *ό.π.*, σ. 153-179

¹²⁹ Κ. Φραδέλλος, *ό.π.*, σ. 180

Προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι παρατεταμένες διαφωνίες, ο νόμος θέτει προθεσμίες για τις διαφωνίες. Ο νόμος επιτρέπει επίσης στον προεδρεύοντα δικαστή να διακόπτει τις παρεμβάσεις κατά την κρίση του, εάν κρίνει ότι η υπεράσπιση είναι επαναλαμβανόμενη. Επιπλέον, θεσπίστηκε όριο πέντε δικηγόρων ανά κατηγορούμενο, ώστε να αποφευχθεί η εισροή εκατοντάδων δικηγόρων. Τέλος, η προδικαστική κράτηση των κατηγορουμένων, η οποία προηγουμένως παρέμενε στη διακριτική ευχέρεια του εισαγγελέα, ήταν πλέον επιβεβλημένη, εκτός εάν λαμβανόταν διαφορετική απόφαση απ' το δικαστήριο.¹³⁰

Με άλλα λόγια, το δικαστήριο διέταξε τη σύλληψη 14 πρώην υπουργών που είχαν παραστεί στη δίκη αλλά δεν είχαν ακόμη κρατηθεί. Συνολικά, ο κύριος σκοπός του νόμου ήταν η προστασία των δικαστηρίων από νέες προσαρμογές της εξουσίας και η αναβολή της φυλάκισης πρώην στελεχών από φιλικές μοναρχικές ελίτ.

Το ζητούμενο ήταν ότι η κυβέρνηση δεν μπορούσε να παρεμβαίνει τόσο απροκάλυπτα στην τρέχουσα δικαστική διαδικασία. Η υπεράσπιση έκανε λόγο για παρωδία της δικαιοσύνης και απέρριψε απερίφραστα την απόφαση, λέγοντας ότι παραβιάζει το νόμο και το Σύνταγμα. Εν συνεχεία, οι δικηγόροι απείλησαν να αποχωρήσουν μαζικά από τη δικαστική αίθουσα, "δηλώνοντας ότι εξακολουθούμε να είμαστε σκλάβοι του ελεύθερου κόσμου".

Αρνούμενοι τις άμεσες και νόμιμες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ο Ράλλης και ο Τζολάκογλου υπογράμμισαν ότι είναι προτιμότερο "να ποτίσουν το δέντρο της ελευθερίας με το αίμα τους, παρά να γίνουν συνένοχοι σε μια δικαστική παρωδία".¹³¹

Στο πλαίσιο αυτών των συνθηκών, υπήρξε αναβολή της ακροαματικής διαδικασίας για την επόμενη μέρα. Το απόγευμα της ίδιας ημέρας έγιναν, στο περιθώριο του δικαστηρίου, επαφές και διαβουλεύσεις μεταξύ του προέδρου, της ομάδας υπεράσπισης, του υπουργού Δικαιοσύνης και του ειδικού συμβούλου. Ο υπουργός Δικαιοσύνης εξέδωσε χωρίς καμία καθυστέρηση το απαιτούμενο από το νόμο ένταλμα σύλληψης και εξουσιοδότησε το δικαστήριο για την εκτέλεσή του.¹³²

Ενόψει αυτής της αποφασιστικής στάσης που κράτησε η κυβέρνηση και το δικαστήριο, το ενιαίο μέτωπο των κατηγορουμένων κατέρρευσε, αφήνοντας περιθώριο μόνο για συμβιβαστική λύση. Την επόμενη ημέρα εμφανίστηκαν στην

¹³⁰ Κ. Φραδέλλος, ό.π., σ. 182

¹³¹ Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 93

¹³² Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 94

αίθουσα του δικαστηρίου αρκετοί κατηγορούμενοι, στους οποίους δόθηκε επίσης το δικαίωμα να καλέσουν έναν (έκτο) συνήγορο υπεράσπισης. Ο συνήγορος υπεράσπισης διορίστηκε αυτεπαγγέλτως και επέστρεψε στη θέση του για να συνεχίσει την εξέταση των μαρτύρων.

Από το γεγονός αυτό και μετά οι παλιοί βασιλικοί και οι βενιζελικοί, κατά την παράδοση των δύο αστικών παρατάξεων που κυριάρχησαν στον Μεσοπόλεμο, συγκρούστηκαν για τον έλεγχο των κρατικών θεσμών τους επόμενους μήνες.

Από τη μία πλευρά, η βασιλική παράταξη, πεπεισμένη για τη στρατιωτική και συνεπώς εκλογική της υπεροχή, απαίτησε τη διενέργεια επείγοντος δημοψηφίσματος για το συνταγματικό ζήτημα πριν από τις εκλογές. Απ' την άλλη, οι αντιμοναρχικοί, των οποίων ο επικεφαλής ήταν ο Πλαστήρας, είχαν υπό τον έλεγχό τους την εκτελεστική εξουσία, και επεδίωκαν να αλλάξουν τις ισορροπίες στον αγώνα θέσεων εντός των κρατικών δομών, απομακρύνοντας τους μοναρχικούς από τη στρατιωτική ηγεσία.¹³³

Ο πρώτος μάρτυρας υπεράσπισης, ο οποίος κατέθεσε πριν τεθεί σε ισχύ ο νόμος 217, έθεσε το δικαστήριο προ των ευθυνών του, αντικρούοντας αποφασιστικά το αναπτυγμένο αφήγημα περί "αγωνιζόμενου κράτους". Κάποιοι πρώην υπουργοί του μεσοπολέμου, που ήταν μια πειθήνια κυβέρνηση διορισμένη από τις δυνάμεις κατοχής, απλώς επανέλαβαν, σε διάφορες παραλλαγές, τη βασική αφηγηματική γραμμή του μάρτυρα κατηγορίας ότι δεν ήταν απόκληροι αλλά πιστοί, ευσυνειδητοί πατριώτες.

Ωστόσο, η κατάσταση πήρε προβληματική τροπή για την κυβέρνηση, καθώς η υπερασπιστική γραμμή επικεντρώθηκε στο δεύτερο μέρος της άνω διατύπωσης. Ο Κ. Ρέντης, που έλαβε θέση Υπουργού στην κυβέρνηση εθνικής ενότητας, υπογράμμισε ότι ο Τσολάκογλου χρήζει συγχαρητηρίων που υπέγραψε το έγγραφο παράδοσης.¹³⁴

Ο Γ. Στράτος, που ήταν κι αυτός σε υπουργική θέση, έκανε αναφορά επί των σχέσεων και των επαφών που είχε ο Λαλίτ με την κυβέρνηση του Καΐρου. Επιπλέον, σε μυστική συνάντηση στην Αθήνα, τον Σεπτέμβρη του '44, ηγετικά στελέχη από αστικά κόμματα και Άγγλοι στρατιωτικοί απέρριψαν ομοφώνως τη συμμετοχή των Υπουργών του ΕΑΜ στην κυβέρνηση Παπανδρέου, και καταδίκασαν δημοσίως τα τάγματα ασφαλείας.¹³⁵

¹³³ Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 94

¹³⁴ Χ. Φλάισερ – Ν. Σβορώνος, ό.π., σ. 87

¹³⁵ Χ. Φλάισερ – Ν. Σβορώνος, ό.π., σ. 88-89

Όμως περισσότερο υπέφερε ο στρατός και η οργάνωσή του, ο οποίος κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου είχε γίνει το σύμβολο του "αγωνιζόμενου λαού". Η "Ορεινή Ταξιαρχία", η "ελληνική δύναμη κρούσης" στο πλευρό των συμμάχων, υπερασπίστηκε δημοσίως από τον αρχηγό της, τον στρατηγό Θρασύβουλο Τσακαλώτο, ο οποίος παρουσίασε τον Τσολάκογλου ως εθνικό ήρωα που εξασφάλισε την ενότητα του στρατού. Η ΠΕΑΝ, μια συμβολική οργάνωση της αστικής πολιτικής αντίστασης, αποκάλυψε επίσης ότι ένας από τους ηγέτες της εργαζόταν με την υποστήριξη της κυβέρνησης Τσολάκογλου.¹³⁶

Τέλος, η πτέρυγα του ΕΔΕΣ, της σημαντικότερης αντιστασιακής οργάνωσης κατά της ΑΙΜ, ήταν ισχυρός και ένθερμος υποστηρικτής του καθεστώτος Λάλη, όπως τόνισε καταθέτοντας ο Κ. Ροδκανάκης, μέλος του παραρτήματος του ΕΔΕΣ στην Αθήνα. Επιπλέον, ο μάρτυρας αναφέρθηκε αναλυτικά στην κοινή επιχείρηση του ΕΔΕΣ "Χ. Αστυνομίας και Τάγματος", αναφορικά με το πώς προμηθεύτηκαν βρετανικά όπλα απ' την Μέση Ανατολή, κατά τις μέρες παραμονής της απελευθέρωσης, τον Σεπτέμβρη του 1944.

Από τη μία πλευρά, όσον αφορά την πολιτική κατάσταση κατά την περίοδο αυτή, η εφαρμογή των νέων κανόνων που όρισε το δικαστήριο και η σύλληψη των υπουργών κατοχής, οι οποίοι προηγουμένως κυκλοφορούσαν ελεύθερα ήταν μια πύρρειος νίκη για την αντιμοναρχική πλευρά. Εν τω μεταξύ, άλλα στελέχη του αθηναϊκού πυρήνα του ΕΔΕΣ άρχισαν να επιβεβαιώνουν τις στενές επαφές τους με υπουργούς και άλλους εκπροσώπους του καθεστώτος Ράλλη στην κατοχή. Ο αναπληρωτής αρχηγός της οργάνωσης, Κομνηνός Πυρομάγουλος, ήθελε να λάμψει η αλήθεια, και γι' αυτό αιτήθηκε να γίνει μάρτυρας στον συγκεκριμένο δικαστικό αγώνα. Αμέσως μετά, έστειλε ανοιχτή επιστολή στον τύπο, αντιδρώντας στην ένταξη των μαρτύρων στον ΕΔΕΣ, αποδίδοντάς τους τον χαρακτηρισμό των απλών δογματικών¹³⁷.

Η βασιλική πλευρά αντέδρασε άμεσα και αποφασιστικά. Την επόμενη ημέρα, η εφημερίδα Hellenikonblad προέβη στη δημοσίευση μιας επιστολής που είχε γράψει ο πρωθυπουργός Ν. Πλαστήρας, στη Γαλλία του Βισύ τον Ιούλιο του 1941 και απευθυνόταν στον Έλληνα πρέσβη στη χώρα αυτή, Πλούταρχο Μεταξά. Μεταξύ άλλων, γινόταν αναφορά στην γερμανική εισβολή που κατάφερε να πείσει το Γενικό Επιτελεί της Ελλάδας, χάρη στον προσωπικό του φίλο C. Piromagro, να γίνει

¹³⁶ Χ. Φλάισερ – Ν. Σβορώνος, ό.π., σ. 95

¹³⁷ Χ. Φλάισερ – Ν. Σβορώνος, ό.π., σ. 96

αποδεκτή η γερμανική μεσολάβηση, προκειμένου να διευθετηθούν ειρηνικά οι διαφορές μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας.

Δύο ημέρες μετά, έγινε παραίτηση της κυβέρνησης Πλαστήρα, αναλαμβάνοντας τη νέα κυβέρνηση ο ναύαρχος Πέτρος Βούλγαρης (με συντηρητική βενιζελική και μετριοπαθή βασιλική πλειοψηφία). Είχε ως αποστολή τη διεξαγωγή ελεύθερων εκλογών και δημοψηφίσματος για τα κρατικά θέματα.¹³⁸

Όσον αφορά τις καταδίκες, το δικαστήριο προέβη στην έκδοση τριών θανατικών καταδίκων, από τις οποίες η μία απευθυνόταν σε έναν εκ των παρόντων κατηγορουμένων. Στον Τσολάκογλου εκδόθηκε θανατική καταδίκη, κατά κύριο λόγο επειδή είχε κριθεί συνυπεύθυνος με τον Μπάκο (τον υπουργό Άμυνας της κυβέρνησης, ο οποίος εκτελέστηκε από το ΕΛΑΣ λίγους μήνες πιο πριν). Ωστόσο, έχοντας εφαρμόσει την απόφαση περί μη εκτέλεσης αμετάκλητων ποινών και αναγνωρίζοντας ιδιαίτερα τις υπηρεσίες που είχε προσφέρει στο κράτος κατά τη διάρκεια του ελληνοϊταλικού πολέμου, το δικαστήριο ήταν πρόθυμο να του χορηγήσει αμνηστία.¹³⁹

Οι δύο πρώην υπουργοί Οικονομικών και Εθνικής Οικονομίας που καταδικάστηκαν ερήμην, ο Σ. Γκοτζαμάνης και ο Ε. Τσιρονίκος, συνελήφθησαν από τους συμμάχους στο έδαφος του Τρίτου Ράιχ, ενόσω διαρκούσε η δίκη, αλλά εξακολουθούσαν να βρίσκονται μακράν της χώρας. Οι καταδίκες τους ανέδειξαν για άλλη μια φορά τον διαχωρισμό που υπάρχει ανάμεσα στην τυπική συνεργασία και τη συνειδητή δράση εκ μέρους των κατοχικών δυνάμεων, καθώς και την προτεραιότητα που δόθηκε στον εντοπισμό και την απόδοση ευθυνών στους υπεύθυνους για την οικονομική αποστέρηση της χώρας.¹⁴⁰

Αυτές οι προτεραιότητες εκφράστηκαν επίσης με σαφήνεια και στις άλλες προτάσεις. Εκτός από τους Λάλη και Λογοτόπουλο, οι οποίοι καταδικάστηκαν σε ισόβια κάθειρξη ως πρώην πρωθυπουργοί, οι αυστηρότερες ποινές επιβλήθηκαν σε όσους κατέφυγαν στη Γερμανία και σε υπουργούς που συμμετείχαν άμεσα στη λεηλασία της οικονομίας και των φυσικών πόρων, ιδίως σε όσους συμμετείχαν στην πρώτη κυβέρνηση. Εννέα πρώην υπουργοί έλαβαν ηπιότερες ποινές, που κυμαίνονταν από πέντε έως 11 χρόνια φυλάκισης χωρίς αναστολή. Τέλος, παρουσιάστηκαν επτά

¹³⁸X. Φλάισερ, ό.π., σ. 83

¹³⁹X. Φλάισερ, ό.π., σ. 84

¹⁴⁰M. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 198

κατηγορούμενοι. Από αυτούς, επτά κατηγορούμενοι, κυρίως εκείνοι που είχαν υπηρετήσει για λίγο στην κατοχική κυβέρνηση, αθώωθηκαν.¹⁴¹

Το υπουργείο Δικαιοσύνης, αξιολογώντας το γεγονός ότι οι Κουίςλινγκ αθώωθηκαν στην πραγματικότητα, καταδίκασε την "ανυπακοή τους προς το κράτος" και την "έλλειψη σεβασμού προς τους συμμάχους". Ήδη επανειλημμένως η έμμεση ή ρητή "δικαιοσύνη της κοινής λογικής" ήταν εμφανής, όπως και η απόσταση από την ετυμηγορία.

Η θυσιαστική πρωτεύουσα παρέμενε άδικη. Ο ανθρώπινος πόνος, οι μνήμες του πόνου και οι επανειλημμένες αναφορές όλων των πλευρών στους νεκρούς έγιναν το "μέτρο" της κοινής λογικής της δικαιοσύνης:¹⁴²

"Οι δικαστές του Ειδικού Δικαστηρίου βρήκαν μόνο ένα άτομο άξιο της θανατικής ποινής - τους δύο αγνοούμενους. Και για τους 500.000 νεκρούς; Και για ένα εκατομμύριο ασθενείς με φυματίωση; Και για ένα εκατομμύριο άστεγους και γυμνούς ανθρώπους; Και για τα 6.500.000.000.000 εκμεταλλευόμενων Ελλήνων;"

Η δωσιλογική κυβέρνηση του Τσιρονίκου στην Αυστρία και η σύνθεσή της

Σχηματίστηκε στην Αυστρία τον Ιανουάριο του 1945 από τον Ι. Πασσαδάκη (πρώην γενικός υπουργός της κατεχόμενης Κρήτης και προπολεμικός βουλευτής) και τον Κων. Γούλας (Θεσσαλονικιός δικηγόρος και αρχηγός της οργάνωσης των κατοχικών δυνάμεων της ΕΕΕ) και μετέφερε την έδρα της στο Kitzimbüel καθώς πλησίαζαν οι συμμαχικές δυνάμεις.¹⁴³

Προτού αποχωρήσουν τα γερμανικά στρατεύματα από την χώρα, ο Τσιρονικός είχε εγκατασταθεί στην Αυστρία και η πρώτη άτυπη συνάντηση των φιλογερμανών Ελλήνων πραγματοποιήθηκε στη Βιέννη στις αρχές Νοεμβρίου 1944. Λίγο αργότερα, τα πιο επιφανή μέλη τους (Ε. Τσιρονικός, Α. Ανδρόνικος, Χ. Γιοσμάς, Γ. Πούλος και άλλοι) μετακόμισαν στη γραφική πόλη Kitzbühel, 80 χλμ. από το Σάλτσμπουργκ. Στη συνέχεια, οι δραστηριότητες της ελληνικής εθνικοσοσιαλιστικής "εθνικής" κυβέρνησης θα λάμβαναν χώρα σε αυτή την πόλη των 8.000 κατοίκων, των πολυτελών ξενοδοχείων και των πιστών για σκι, μέχρι τις αρχές Μαΐου 1945. Ο

¹⁴¹ Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 199

¹⁴² Χ. Φλάισερ, ό.π., σ. 86

¹⁴³ «Ο Έκτωρ Τσιρονικός και η δωσίλογη κυβέρνησή του.», <http://www.mixanitouxronou.gr/o-dosilogos-katochikos-ipourgos-pou-schimatise-exoristi-kivernisi-germanofilon-stin-afstria-o-ektor-tsirionikos-pou-katadikastike-se-thanato-emine-molis-exi-chronia-sti-filaki/>

σχηματισμός αυτής της κυβέρνησης, με επικεφαλής τον Πρόεδρο Έκτορα Τσιρονίκο, πραγματοποιήθηκε σε ένα πολυτελές μεγάλο ξενοδοχείο στους πρόποδες των Άλπεων.¹⁴⁴

Τα στελέχη της εν λόγω κυβέρνησης ήταν ονόματα γνωστά και μη. Συγκεκριμένα, η κυβέρνηση απαρτιζόταν από τους Ν. Βλαχογιάννη, Κ. Γούλα (άτυπος υπουργός Εσωτερικών), τον καθηγητή Φλόκα, τον Ξ. Γιοσμά, τον Α. Ανδρόνικο (υπουργό προπαγάνδας), τον δημοσιογράφο Μ. Παπαστρατηγάκη, που δούλευε στο γερμανικό περιοδικό "Signal", τους κατοχικούς υπουργούς Ταβουλάρη και Πασσαδάκημη, τον συνταγματάρχη Πούλο, και διάφορους άλλους λιγότερο επώνυμους που κατείχαν θέσει σε δευτερεύουσες υπηρεσίες. Πλήθος συναντήσεων της εν λόγω κυβέρνησης λάμβαναν χώρα στο BiohotelStanglwirt.

Ακολουθως, γίνεται λόγος για μερικούς ακόμη από τους ανθρώπους που εργάστηκαν στο προσωπικό της κυβέρνησης Dossil.

Ο Ιωάννης Πασαδάκης είχε σπουδάσει στη Γερμανία, εξασκούσε το επάγγελμα του δικηγόρου και είχε διατελέσει βουλευτής. Οι Γερμανοί τον είχαν διορίσει νομάρχη Ηρακλείου από τον Νοέμβριο του 1941 μέχρι τα τέλη Ιανουαρίου 1943, όταν διορίστηκε αρχιστράτηγος της Κρήτης. Μετά την κατοχή πέρασε κάποιο διάστημα στην Αυστρία πριν επιστρέψει στην Ελλάδα, όπου δικάστηκε από ειδικό δικαστήριο της δικογραφίας, τον οποίο τον καταδίκασε σε ισόβια κάθειρξη.¹⁴⁵

Ο Ξενοφώντας Ζοσμάς ήταν δημοσιογράφος και εξέδιδε τις εφημερίδες Olympia News και Αγροτική Σημανία στην Κατερίνη πριν από τον πόλεμο. Υπήρξε ενεργό μέλος στο Αγροτικό Κόμμα, και συνδέθηκε με τον Φίλιππο Δραγούμη. Κατά τη διάρκεια της κατοχής, έφυγε από την Πιερία με προορισμό τη Θεσσαλονίκη. Εκεί, εντάχθηκε στο σώμα που είχε δημιουργήσει ο συνταγματάρχης Πούλος, λαμβάνοντας το ρόλο του ανθυπολοχαγού. Υπήρξε ερήμην θανατική καταδίκη του. Το 1947, γύρισε πίσω στην Ελλάδα και μπήκε στη φυλακή, αλλά αποφυλακίστηκε με χάρη του βασιλιά Παύλου. Το 1960, ίδρυσε τον "Σύλλογο Αγωνιστών και Θυμάτων Εθνικής Αντίστασης Βορείου Ελλάδος". Σε ένα εκ των μελών, του Σ. Γκοτζαμάνη, του αποδόθηκε η κατηγορία της δολοφονίας του αντιπροσώπου της ΕΔΑ Γρηγόρη Ραμράκη.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Τ. Βουρνάς, Ιστορία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδος, τ. Γ', Αθήνα 1998

¹⁴⁵ Β. Πολυμέρης – Φ. Τσιλάγα – Ι. Χανδρινός – Μ. Χαραλαμπίδης, Η εποχή των ρήξεων, Αθήνα 2012

¹⁴⁶ S. Berstein – P. Milza, Ιστορία της Ευρώπης, τ. Γ', Αθήνα 1997, σ. 78

Ο Αριστείδης Ανδρόνικος ήταν μια πολυσχιδής προσωπικότητα. Γεννήθηκε στο Πλόβντιβ της Ανατολικής Ρωμυλίας το 1862. Η οικογένειά του ήταν αριστοκράτες. Έκανε τις σπουδές του στο Παρίσι, τελειώνοντας την ιατρική, τη φιλοσοφία και τη θεολογία. Παρακολούθησε την υπόθεση Ντρέιφους (1894-1901) και έκανε ταξίδια στην Κίνα, την Ιαπωνία και τη Ρωσία. Η σύλληψή του έγινε το 1917 απ' τους Μπολσεβίκους, αλλά κατόπιν πολλών περιπετειών, κατάφερε να διαφύγει στην Ελλάδα (1924).¹⁴⁷.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1930 δραστηριοποιήθηκε στις εθνικιστικές και φασιστικές οργανώσεις που εμφανίστηκαν στην Ελλάδα. Μετά τον πόλεμο, ο Ανδρόνικος ισχυρίστηκε ότι το καμένο υλικό περιείχε αποδείξεις ότι ο Λένιν είχε δολοφονηθεί (κυρίως δηλητηριαστεί) από τον Ροδόλυμο, έναν ελληνοεβραίο γιατρό από την Κεφαλονιά. Μετά τις περιπέτειές του στη Βιέννη, ο αντισημίτης Ανδρόνικος επέστρεψε στην Αθήνα, όπου πέθανε σε συνθήκες φτώχειας το 1952.¹⁴⁸.

Στις 20 Νοεμβρίου 1944 ο Τσιρονίκος μίλησε στα ελληνικά σε ραδιοφωνική εκπομπή του Reichsleiter του Βερολίνου. Εκεί, έκανε μια καταγγελία επί του βασιλιά Γεωργίου Β' για εγκατάλειψη της Ελλάδας μαζί με την κυβέρνηση, και ότι καταχράστηκε ελληνικά χρήματα και χρήματα που εισπράχθηκαν από τα ταμεία πρόνοιας. Ήταν τζογαδόρος, με συνέπεια συχνά να παίζει στο καζίνο του Kitzbühel, το οποίο παρέμεινε ανοιχτό κατά τη διάρκεια του πολέμου.¹⁴⁹.

Ωστόσο, η αυστριακή "κυβέρνηση" ήταν βραχύβια. Οι προσπάθειες να συγκεντρωθούν οπαδοί και εθελοντές μεταξύ των Ελλήνων εργατών της Βιέννης αποδείχθηκαν μάταιες: η εφημερίδα "Τσιρονίκος" τόνιζε τον Δεκέμβριο του 1944 ότι ο Γ. Παπανδρέου ηγείτο μιας ομάδας εφόδου και ότι οι Έλληνες της Βιέννης στέκονταν στο πλευρό των Ελλήνων που εξακολουθούσαν να αγωνίζονται για την ελευθερία τους¹⁵⁰.

Στις 25 Μάρτη 1945, η αυστριακή κυβέρνηση κατέθεσε στεφάνι στο μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτη στη Βιέννη. Πέρα από τα άτομα που στελέχωναν την κυβέρνηση, παρόντες ήταν επιφανείς ιστορικοί και ακαδημαϊκοί, καθώς και ένας από

¹⁴⁷S. Berstein – P. Milza, ό.π., σ. 79

¹⁴⁸ Β. Πολυμέρης, ό.π.

¹⁴⁹ S, Berstein – P. Milza, Ιστορία της Ευρώπης, τ. Γ' Αθήνα 1997, σ. 79

¹⁵⁰ Α. Βελλιάδης, Κατοχή Γερμανική Πολιτική Διοίκηση στην Κατεχόμενη Ελλάδα, 1941-1944, Αθήνα 2008, σ. 52

τους πιο διάσημους σκηνοθέτες της χώρας μας, η σταδιοδρομία του οποίου άρχισε περίπου το 1960 ως "εκπρόσωπος της νεολαίας της Κρατικής Επιτροπής"¹⁵¹.

Κατά τη διάρκεια της Κατοχής, ο Τσιρονίκος διατέλεσε¹⁵²:

- "Ο Χρήστος Ζαλοκώστας, τον οποίο συνάντησα στις Βρυξέλλες, δήλωσε ότι ... ο Λογοθετόπουλος μου πρότεινε τη θέση του επικεφαλής του Υπουργείου Οικονομικών και ο Τσαρωνικός ήρθε στο σπίτι μου τη νύχτα για να ρωτήσει τη γνώμη μου. Τον συμβούλεψα να μην γίνει υπουργός γιατί θα ήταν μια εξαντλητική δουλειά και με τις ικανότητές του θα μπορούσε να βοηθήσει στην ανοικοδόμηση της χώρας μετά τον πόλεμο. Εκείνος όμως επέμενε και διαφωνήσαμε. Αναγνώριζε ότι ο Χίτλερ θα έχανε τον πόλεμο, αλλά επιθυμία του ήταν να γίνει μέλος της κυβέρνησης από αντικομμουνιστική ιδεολογία, καθώς είχε καταστραφεί από τους Μπολσεβίκους και επεδίωκε την εκδίκησή του".

- Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Ιωάννη Ράλλη, η προαγωγή του Τσιρονίκου έγινε μετά από πρόταση τριών οικονομολόγων, του Δημητρίου Μάξιμου, του Ατ. Δημητρίου Σαμπαρούνη και του Δ. Φιλάρτου. Ως υπουργός ακολούθησε την οικονομική πολιτική του προκατόχου του Σωτηρίου Γκοτζαμάνη, αλλά επί των ημερών του η οικονομία βελτιώθηκε, πιθανώς λόγω της εισροής των χρυσών λιρών του Χέρμαν Νόιμπαχερ.

- Υπουργός Τροφίμων (προσωρινά) από τις 17 Απριλίου 1943,
- Υπουργός Οικονομικών (προσωρινός) από τις 16 Ιουνίου 1943,
- Αντιπρόεδρος από την 1η Μαρτίου έως τις 7 Οκτωβρίου 1944- διάδοχος από την 1η Σεπτεμβρίου 1944,
- Υπουργός Εθνικής Πρόνοιας από 4 Απριλίου έως 7 Οκτωβρίου 1944, διάδοχος την 1η Σεπτεμβρίου 1944,
- Υπουργός Γεωργίας, υπό τον Ιωάννη Λαρίσης, από 4 Απριλίου έως 7 Οκτωβρίου 1944, αντικαταστάθηκε την 1η Σεπτεμβρίου 1944- Υπουργός Γεωργίας, από 4 Απριλίου έως 7 Οκτωβρίου 1944, αντικαταστάθηκε την 1η Σεπτεμβρίου 1944.¹⁵³.

Το φθινόπωρο του 1944, πολλοί αντιφρονούντες (ναζί, γερμανόφιλοι, μπολσεβίκοι κ.λπ.) πανικοβλήθηκαν όταν είδαν την επικείμενη ήττα του Τρίτου Ράιχ. Ένιωσαν ότι το τέλος τους ήταν κοντά. Κάποιοι σκέφτηκαν να διαφύγουν στη

¹⁵¹ Ρ. Αλβανός, Οι κατοχικές κυβερνήσεις. Οι διαχειριστές μιας ανέφικτης νομιμότητας, στο Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000, τ.8 : Η εμπόλεμη Ελλάδα, 1940-1949, σ. 63-74, Αθήνα 2003

¹⁵² Χ. Ζαλοκώστας, ό.π., σ. 262

¹⁵³ «Μακεδονία», 4 Ιουνίου 1964, Έκτωρ Τσιρονίκος, αρ. φ.17.199, σ. 2

ναζιστική Γερμανία ή την Αυστρία για να γλιτώσουν από τα νύχια της ελληνικής δικαιοσύνης (Πούλος, Γραμματικόπουλος, Κυριδολέας, Ζωγράφος κ.ά.)¹⁵⁴.

Την 1η Σεπτεμβρίου 1944, ο Παγιωνής έλαβε διαβατήριο για τη Γερμανία, επιβεβαιώνοντας ότι το παράθυρο ευκαιρίας είχε κλείσει. Ο Γιώργος Καζάν, επικεφαλής της ειδικής φρουράς με έδρα τη Γερμανία, διέφυγε αεροπορικά στη Βιέννη με την Λουφτβάφε. Ο Ευάγγελος Κυριάκης, ο Γκοτζαμάνης και ο Τσιρονίκος επιβεβαίωσαν ότι είχαν φύγει έγκαιρα για τη Γερμανία.¹⁵⁵

Στις 12 Σεπτεμβρίου 1944, μια αμαξοστοιχία δύο βαγονιών με περίπου 40 δοσίλογους ξεκίνησε από την Αθήνα. Ο τελικός προορισμός ήταν η Νυρεμβέργη, με μια στάση στη Βιέννη. Μεταξύ των επιβατών συγκαταλέγονται τα αδέρφια Κωνσταντίνος Γκούρας (ΕΕΕ) και ο Κωνσταντίνος Σκανδάρης, υπεύθυνος διαφήμισης στο ραδιοφωνικό σταθμό της Αθήνας του ραδιοφωνικού σταθμού Αθηνών, ο Δημήτρης Κυριακόπουλος, ο καθηγητής Φλόκας από την Καστοριά, ο Ιωάννης Κοσμίδης (ΕΕΕ) με την οικογένειά του, ο Αρ. Ανδρόνικος με την οικογένειά του, ο δικηγόρος ΕΕΕ Βλαχογιάννης (μετέπειτα νομάρχης επί καθεστώτος), ο Γεώργιος Κεφάλας, ο Χρήστος Στάγγος, ο Κίρτσογλου και κάποιοι άλλοι. Την πρώτη μέρα, η διανυκτέρευσή τους στο Δαδί της Λιβαδειάς, υπό το φόβο των αεροπορικών επιδρομών, και την επομένη στη Λάρισα.

Στις 14 Σεπτεμβρίου, έκαναν μια στάση στην συμπρωτεύουσα για την παραλαβή Γερμανών πρακτόρων. Με το ίδιο τρένο ταξίδεψαν ο Παζιώνης, ο Κυριδολέας, ο Αγάθος, ο Παπαστρατηγάκης (δημοσιογράφος στη ναζιστική εφημερίδα Νέα Ευρώπη), η οικογένεια του Γεωργίου Πούλου και πλήθος μελών της ΕΕΕ. Στα περίχωρα των Σκοπίων, οι φρουροί του τρένου, που ήταν Γερμανοί στρατιώτες, ήρθαν σε σύγκρουση με αντιστασιαστές. Τα ξημερώματα της 22ας Σεπτεμβρίου, το τρένο απειλήθηκε με βομβαρδισμό λόγω τριών αεροπλάνων της Βασιλικής Αεροπορίας που το παρακολουθούσαν. Ωστόσο, δεν υπήρξε κάποιο ατύχημα καθώς μπήκε σε σήραγγα. Στις 3 Οκτωβρίου 1944, το τρένο του Δοσιλόγη έφτασε στη Βιέννη. Εκεί, οι Έλληνες ναζί έμειναν για δυο μέρες σε ξενοδοχείο, καθώς ο επόμενος προορισμός τους ήταν το Άουγκσμπουργκ.

Από τη Νυρεμβέργη, ο Κώστας Σκανδάρης και η οικογένειά του ταξίδεψαν στο Βερολίνο. Εκεί, εργαζόταν ως δημοσιογράφος, καθώς παρουσίαζε στα ελληνικά

¹⁵⁴ «Ελευθερία», Η απόφασις του δικαστηρίου δια τους Έλληνας Κουίσιλιγκ, Παρασκευή 1 Ιουνίου 1945

¹⁵⁵ «Μακεδονία», 4 Ιουνίου 1964, Έκτωρ Τσιρονίκος, αρ. φ.17.199, σ. 2

ειδήσεις στο ραδιόφωνο. Γινόταν αναμετάδοση της εκπομπής τους από ραδιοφωνικούς σταθμούς της Βιέννης και του Μπρέσλαου.

Τον Νοέμβρη του '44, μια "Εθνική Επιτροπή", ή ναζιστική "κυβέρνηση" φυγάδων, σχηματίστηκε στο ξενοδοχείο GrandHotel της μικρής αυστριακής πόλης Kitzbühel. Οι Έλληνες ναζί συναντήθηκαν για πρώτη φορά στην Βιέννη. Αργότερα, τα πιο εξέχοντα ονόματα (Τσιρονίκος, Ανδρόνικος και άλλοι) πήγαν στην πόλη Kitzbühel. Στη συνέχεια έως τον Μάιο του 1945, οι Έλληνες ναζί καρπούνταν όλες τις παροχές της πόλης, πέραν της διαμονής τους σε πολυτελείς ξενοδοχειακές μονάδες. Η ναζιστική κυβέρνηση στεγάστηκε σε ένα πολυτελές "GrandHotel", στους πρόποδες των Άλπεων..

Η κυβέρνηση αποτελούταν από τον πρωθυπουργό Έκτορα Τσιρονίκο, που ήταν υπουργό κατά τη διάρκεια της κατοχής, τον υπουργό εσωτερικών Κ. Γούλα, τον Υπουργό Παιδείας, Φλόκα, όπως και τον Υπουργό Προπαγάνδας, Ανδρόνικο.

Η «κυβέρνηση της Βιέννης», όπως αποκαλέστηκε έλαβε την υποστήριξη και την αναγνώριση μόνο της Γερμανίας και των συμμάχων της¹⁵⁶. Ο «Πρωθυπουργός» Τσιρονίκος είχε στη διάθεσή του ένα μεγάλο ποσό χρυσών λιρών, με συνέπεια να δοκιμάζει συχνά την τύχη του στο καζίνο του Κίτσμπιχελ (CasinoKitzbuehel). Σημειώνεται, πως στη Βιέννη είχαν καταφθάσει πλήθος δωσίλογων από διάφορες χώρες, όπως την Αλβανία, τη Βουλγαρία, την Ρουμανία από τη φασιστική οργάνωση «Σιδηρά Φρουρά», Σέρβοι ηγέτες των Τσέτικ, ο Πατριάρχης της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας Γαβριήλ κ.α. Αρκετά συχνά, ο Πούλος έκανε περιοδεία σε τόπους συνάντησης, τύπου καφενεία, με σκοπό κάθε φορά που ερχόταν σε επαφή με Έλληνες θαμώνες να κάνει φιλοναζιστικά κηρύγματα.¹⁵⁷

Ο Γεώργιος Κεφαλάς, απ' την άλλη, κάθε φορά που ερχόταν σε επαφή με την ελληνική εργατιά στην πόλη της Στουτγάρδης προπαγάνδιζε υπέρ των Ναζί, χωρίς ωστόσο να επιτύχει εντυπωσιακά αποτελέσματα. Χαρακτηριστικά αναφέρεται, πως τον Φεβρουάριο του 1945 οργάνωσε για πρώτη φορά μάζωξη σε έναν κινηματογράφο, άλλα προσήλθαν μονάχα δυο άνθρωποι. Η Μαστιχούλα Πούλου, γυναίκα του Πούλου, εγκαταστάθηκε στο ξενοδοχείο «Hahen-kamm» στο Κίτσμπιχελ, μαζί με τα δύο της παιδιά. Καθένα από τα μέλη που απάρτιζε τη ναζιστική «κυβέρνηση» Τσιρονίκου περιορίστηκε σε προπαγανδιστικά κηρύγματα. Ενδεικτικά αναφέρεται η κατάθεση στεφάνου στο μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη

¹⁵⁶Κυβέρνηση του Βασιλείου της Ελλάδος, Τεύχος 1ον, Αριθμός Φύλλου 12, 6 Νοεμβρίου 1944

¹⁵⁷ I. Χονδροματίδης, ό.π., σ.76

στη Βιέννη, όπου παρευρέθησαν πλήθος ονομάτων, μεταξύ των οποίων ο Αρ. Ανδρόνικος, ο Παζιώνης, η Αύρα Υψηλάντη, ο Χ. Λάμπρου, ο Γ. Κεφαλάς, ο Αλ. Πανταζής, ο Ν. Βλαχογιάννης, ο Κ. Κυλινδρέας, ο Γραμματικόπουλος, ο Π.Ε., καθηγητής πανεπιστημίου και συγγραφέας, ο γνωστός μετέπειτα σκηνοθέτης μουσικοχορευτικών ταινιών της δεκαετίας του 1960 Γ.Δ. κ.α. Σημειώνεται, πως τα δυο τελευταία άτομα εκπροσωπούσαν το Τμήμα Νεολαίας¹⁵⁸.

Το παρασκήνιο

Ας πάρουμε τα γεγονότα των παρασκηνίων με την σειρά¹⁵⁹:

Αντιπρόεδρος του Ιωάννη Ράλλη και επικεφαλής της κατοχικής κυβέρνησης ήταν ο Έκτορας Τσιρονίκος, ένας Ρώσος Έλληνας.

Τον Αύγουστο του 1944, μετά τη μεταστροφή των Ρουμάνων (Ιούλιος 1944), ο Ράλλης και ο Τσιρονίκος έλαβαν πληροφορίες ότι οι Γερμανοί ετοιμάζουν μάχη στην Αθήνα και αποφάσισαν να ανατινάξουν τις δημόσιες εγκαταστάσεις. Άρχισαν να εκλιπαρούν τους Γερμανούς στρατηγούς να μην πραγματοποιήσουν τα σχέδιά τους, αλλά εκείνοι απάντησαν ότι εκτελούσαν τις διαταγές τους. Είναι αυτονόητο ότι αν είχαν ξεσπάσει εχθροπραξίες στην Αθήνα, η πόλη θα είχε καταστραφεί ολοσχερώς.

Έτσι ο Τσιρονίκος αποφάσισε να τους στείλει στο Βελιγράδι, όπου βρισκόταν το στρατηγείο του Neubacher, του ισχυρού πολιτικού διοικητή στα Βαλκάνια, για να τον συναντήσουν.

Μεταξύ άλλων, επρόκειτο να παρακαλέσει τον Neubacher να παρέμβει στο γερμανικό επιτελείο προκειμένου να αλλάξει η σειρά της μάχης στην Αθήνα και να προσπαθήσει να αποτρέψει την καταστροφή. Πράγματι, στις 20 Αυγούστου 1944, ο Ράλλης έγραψε επίσημη επιστολή προς τον Τσιλονίκο, η οποία δημοσιεύθηκε στα Νέα στις 30 Μαΐου 1955.

Στις 30 Αυγούστου 1944 (σύμφωνα με τον Τσιλονίκο - 28 Αυγούστου) ο Τσιρονίκος συναντήθηκε με τον Χρήστο Ζαλοκώστα, εκπρόσωπο του Σπηλιωτόπουλου και του Σπύρου Μαρκεζίνη. Ο Ζαλοκώστας έδωσε στον Τσιλονίκο ένα χειρόγραφο σημείωμα στο οποίο αναφερόταν ότι

1. να αφαιρεθεί ο δυναμίτης από το φράγμα του Μαραθώνα
2. να μην καταστραφεί το λιμάνι του Πειραιά, ο ηλεκτρικός σταθμός και το κέντρο τηλεφωνίας.

¹⁵⁸ Ι. Χονδροματίδης, ό.π., σ.77

¹⁵⁹ Ν. Καρκάνης, Οι δοσίλογοι της κατοχής. Δίκες - παρωδία, Αθήνα 1983, σ. 94

3. Να μεταβιβάσει τη διοίκηση των γερμανικών δυνάμεων στην Αθήνα από τον υποστράτηγο SS Siman στον υποστράτηγο WehrmachtFermi.

4. Να κηρύξει την πρωτεύουσα ανυπεράσπιστη πόλη και τους Γερμανούς να έχουν εγκαταλείψει το οχυρό Λυκαβηττό.

5. Να αντικαταστήσει τον επικεφαλής της ειδικής φρουράς Ραμπού με τον συνταγματάρχη Λαχτόδημο.

Αφού διάβασε το χειρόγραφο, ο Τσιρονίκος προχώρησε στην παρέμβαση του ισχυρού Neubacher, και υποσχέθηκε να εκπληρώσει το σύνολο των αιτημάτων. Αν δεν πετύχει τίποτα, θα παραπονεθεί ότι "το ταξίδι του ήταν κακό"- αν πετύχει λίγα αλλά σημαντικά πράγματα, θα παραπονεθεί ότι "το ταξίδι του ήταν πολύ καλό"- αν όλα, θα παραπονεθεί ότι "ήταν υπέροχο". (Χρήστος Ζαρόκωστας, Το αρχείο των σκλάβων, σελ. 254-255 και ίδια επιστολή, ΝΕΑ, 20 Μαΐου 1955).

Ο Τσιρονίκος επιβεβαιώνει τα παραπάνω στα ΝΕΑ, 30 Μαΐου 1955, με μια διαφορά. Δεν υπήρχε τρίτο αίτημα, αλλά "να προειδοποιηθούν οι Γερμανοί ότι ίσως από το Σάββατο κάποιοι από το ΕΑΜ θα αρχίσουν προκλήσεις εναντίον των Γερμανών με το πρόσχημα των Είσεων ή των χωροφυλάκων, που θα οδηγήσουν στον αφοπλισμό των οργάνων της τάξης".

Ως εκ τούτου, ο Τσιρονίκος αναχώρησε για το Βελιγράδι την 1η Σεπτεμβρίου 1944 (η αναχώρησή του ανακοινώθηκε στις εφημερίδες), όπου συναντήθηκε με τον Νόιμπαχ, και από εκεί στη Γερμανία, όπου οι προσπάθειές του είχαν εν μέρει επιτυχία.

Τον στρατηγό Seeman διαδέχθηκε ο Fermi, στον οποίο η διοίκηση του Wachs έδωσε τις απαραίτητες οδηγίες για την εκκένωση της Αθήνας μεταξύ 7 και 8 Σεπτεμβρίου, χωρίς να την καταστρέψει και χωρίς μάχες.¹⁶⁰

Έτσι, ο Τσιρονίκος ενημερώθηκε στις 9-9-1944 για τις συνέπειες των πράξεών του και για την αλλαγή της εντολής του Φέρμι! Ο Ζαλοκώστας ειδοποιήθηκε επίσης ως εξής.¹⁶¹:

"Κάποιος τον κάλεσε τηλεφωνικά, μιλώντας γερμανικά.

- Είσθε ο κύριος Ζαλοκώστας;

- Μάλιστα.

- Εδώ φον Γκράιβενιτς, σύμβουλος της Γερμανικής Πρεσβείας. Από μέρους του Κ. Τσιρονίκου έχω να σας ανακοινώσω ότι το ταξίδι του ήταν πολύ καλό".

¹⁶⁰ Δ. Ιωάννου, Τάγματα Ασφαλείας. Όλη η αλήθεια, σ. 52

¹⁶¹ Κυβέρνηση του Βασιλείου της Ελλάδος, Τεύχος 1ον, Αριθμός Φύλλου 12, 6 Νοεμβρίου 1944

Ο τελευταίος, με τη σειρά του, ειδοποίησε τον Σπηλιωτόπουλο και το Κάιρο.

Ως αποτέλεσμα, 80 τόνοι δυναμίτη απομακρύνθηκαν από το φράγμα του Μαραθώνα και η Ράμπα αντικαταστάθηκε.

Αν ο Φέρμι δεν είχε λάβει νέες εντολές, δεν θα είχε τολμήσει να παραβιάσει τις προηγούμενες εντολές του κατά τη διάρκεια του πολέμου, όσο κι αν τον παρακαλούσαν ο Σόφρης, ο Λαλίτ, ο Δαμασκηνός και άλλοι να το κάνει.

Βέβαια, διαταγές για την ανατίναξη δευτερευόντων στρατιωτικών στόχων, όπως ηλεκτροπαραγωγικών σταθμών και γεφυρών, θα δίνονταν ανάλογα με τις ανάγκες (το λιμάνι του Πειραιά ανατινάχθηκε με κάθε ευκαιρία).

Στις 20 Σεπτεμβρίου 1944, δηλαδή δέκα ημέρες μετά τη νέα διαταγή, ο Φέρμι και ο πολιτικός του σύμβουλος Βέμπερ πήραν την πρωτοβουλία να αρχίσουν διαπραγματεύσεις με τους Έλληνες, τις οποίες περιέγραψα παραπάνω, για να αφήσουν τα υποχωρούντα στρατεύματα αβλαβή, και το πέτυχαν.

Τον Σεπτέμβριο του 1944, ο Ιωάννης Ράλλης, πρωθυπουργός των κατοχικών δυνάμεων, προκειμένου να βγάλει την Αθήνα από την αναμενόμενη γερμανική υποχώρηση αλώβητη, αναζήτησε τον Γεώργιο Καφαντάρη και συναντήθηκε μαζί του, καθώς και με άλλους συνδέσμους, και του έδωσε τις πληροφορίες που είχε για την επικείμενη καταστροφή σημαντικών τεχνικών και βασικών εγκαταστάσεων της εξόριστης στη Μέση Ανατολή πρωτεύουσας. Του ζήτησε να διαβιβάσει τις πληροφορίες αυτές στην ελληνική κυβέρνηση.¹⁶²

Μια μυστική συνάντηση μεταξύ των δύο πραγματοποιήθηκε στο νοσοκομείο «Ευαγγελισμός», όπου είχε γίνει μεταφορά του Καφαντάρη απ' το Χαϊδάρι, και βρισκόταν υπό φρούρηση, με τη μεσολάβηση του Γιώργου Αθανασιάδη Νόβα. Στον Ράλλη δόθηκαν αυτές οι πληροφορίες και του ζητήθηκε να βρει τρόπο να αποτρέψει την καταστροφή, αλλά καθώς μιλούσαν κατ' ιδίαν, δεν είναι γνωστό τι ακριβώς του κοινοποιήθηκε. Έξω από το δωμάτιο του νοσοκομείου βρίσκεται ο Κ. Αθανασιάδης-Νόβας.¹⁶³

«Η μόνη μου επιθυμία την στιγμήν αυτήν είναι ν' αποφευχθή η καταστροφή των Αθηνών και να επιτευχθή η αναίμακτος απελευθέρωσις. Αποτελεί ευτύχημα ότι παραμένει επί κεφαλής των Γερμανικών Δυνάμεων ο Φέλμυ, διά τον οποίον είμαι βέβαιος ότι εμπνέεται από αισθήματα ανθρωπιστικά και φιλελληνικά. Προ ημερών που

¹⁶² Δ. Ιωάννου, ό.π., σ. 54

¹⁶³ Δ. Ιωάννου, ό.π., σ. 48-49

είχα πάει να τον επισκεφθώ εις το Ψυχικό, καθίσαμε εις την βεράντα του σπιτιού του και μου έδειχνε πλήρης συγκινήσεως την άποψιν των Αθηνών εις το βάθος, και μου έλεγεν ότι θα ήτο έγκλημα διά τον πολιτισμόν να καταστραφούν τα αθάνατα μνημεία της ωραίας πόλεως».

Αυτό συνέβαινε επειδή γνώριζαν ήδη από τη διήγηση του Neubacher, που αναλύεται παρακάτω, ότι η Αθήνα αναγνωριζόταν ως ανυπεράσπιστη πόλη. Υπήρχε φόβος ότι τα ιστορικά κτίρια θα καταστρέφονταν. Ωστόσο, ο Φέρμι ήθελε σαφώς να τονίσει ότι ο κίνδυνος αυτός θα ήταν πραγματικός εάν η πόλη υποβαλλόταν σε στρατιωτική παρενόχληση κατά τη διάρκεια της αποχώρησης.¹⁶⁴

Λίγο πριν από αυτό, στα τέλη Αυγούστου 1944, ο Έκτορας Τσιρονίκος, αντιπρόεδρος του καθεστώτος Λαλίτ, ο οποίος γνώριζε φυσικά την απόφαση των Γερμανών να αποσύρουν τα στρατεύματα και την προγραμματισμένη καταστροφή, έλαβε την απόφαση να κάνει μια επίσκεψη στον Neubacher, ο οποίος βρισκόταν τότε στο Βελιγράδι. Ο σκοπός ήταν να του ζητήσει να ανακαλέσει εκείνες τις εντολές για καταστροφή και να λάβει μέτρα για να μετατραπεί η ιστορική ελληνική πρωτεύουσα σε ανυπεράσπιστη πόλη.¹⁶⁵

Το ταξίδι πιστεύεται ότι έγινε από τον ίδιο τον John Lalit. Στην περίπτωση που συνέβη κάτι τέτοιο, ο πρωθυπουργός μιας κατοχικής δύναμης θα περνούσε για πρώτη φορά τα σύνορα της Ελλάδας Σημειώνεται ότι τις πρώτες ημέρες της κατοχής ο πρωθυπουργός της κατοχικής δύναμης κατείχε και την αρχηγία του κράτους, αλλά το υπουργείο Εξωτερικών δεν υφίστατο, καθώς η ανεξαρτησία του κράτους είχε ανασταλεί λόγω της κατοχής. Μέχρι τότε, ο πρόεδρος ή τα μέλη της κατοχικής κυβέρνησης δεν είχαν πραγματοποιήσει κανένα επαγγελματικό ταξίδι εκτός Ελλάδας. Εξαίρεση αποτέλεσε η επίσκεψη του Σώτου Γκοτζαμάνη στο Βερολίνο και τη Ρώμη το φθινόπωρο του 1942, όταν υπογράφηκε η περίφημη οικονομική συμφωνία¹⁶⁶

Δεν είναι γνωστό αν ο Ι. Ράλλης σκέφτηκε σοβαρά να ταξιδέψει στο εξωτερικό εκείνη την εποχή και για ποιο σκοπό. Πάντως, εκείνη την εποχή, στο κατώφλι της απελευθέρωσης, ο προκάτοχός του, καθηγητής Κωνσταντίνος Λογοτόπουλος, πήρε σίγουρα την απόφαση και έφυγε από την Ελλάδα (πήγε στο Μόναχο και ανέλαβε τη διεύθυνση του γερμανικού νοσοκομείου). Παρόμοια βήματα έκαναν και άλλοι υπουργοί κατοχής και οι ομόλογοί τους στις κατοχικές κυβερνήσεις

¹⁶⁴ Δ. Ιωάννου, ό.π., σ.52

¹⁶⁵ Ν. Καρκάνης, ό.π., σ. 98

¹⁶⁶ Δ. Ιωάννου, ό.π., σ. 54

διαφόρων χωρών που κατάφεραν να βρουν τη θέση τους μέσα στα ολοένα και στενότερα όρια του αυτοκρατορικού ελέγχου. Ο ίδιος ο Ράλλης, βέβαια, παρέμεινε στη θέση του μέχρι την αποχώρηση των Γερμανών.¹⁶⁷

Περί των θεμάτων αυτών, ο Τσιρονίκος έλαβε

Για τα θέματα αυτά, ο Τσιρονίκος ελάμβανε την ακόλουθη επιστολή του κατοχικού πρωθυπουργού¹⁶⁸:

¹⁶⁷ «Εμπρός», Ο Τσιρονίκος, Τετάρτη 4 Σεπτεμβρίου 1946, σ. 4

¹⁶⁸ «Τα Νέα», 30 Μαΐου 1955

«ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

Εν Αθήναις τη 28η Αυγούστου 1944

Αξιότιμε κύριε Συνάδελφε,

Σε συνέχεια της προηγούμενης επιστολής μου, με την οποία σας έθεσα γραπτώς την άποψή μου για την ανάγκη της αναχώρησής σας προς το Βελιγράδι, για να συναντηθείτε με τον Πρέσβη κ. Νοϊμπάχερ για την επίλυση επείγουσων οικονομικών θεμάτων που επηρεάζουν τον λαό μας, θα ήθελα να επιμείνω σήμερα να αποφασίσετε το συντομότερο να αναχωρήσετε.

Δυστυχώς, λόγω των πολλών υποχρεώσεων που έχω σήμερα, δεν έχω τον χρόνο να συναντηθούμε προσωπικά, για αυτόν τον λόγο αναγκάζομαι να εκθέσω γραπτώς τους λόγους που με ωθούν να επιμένω. Οι λόγοι αυτοί είναι οι εξής:

Η πολεμική κατάσταση που έχει δημιουργηθεί τις τελευταίες ημέρες δεν μας επιτρέπει να πιστεύουμε ότι οι γερμανικές στρατιωτικές μονάδες που βρίσκονται στην Ελλάδα θα μπορέσουν να αποχωρήσουν έγκαιρα από τη χώρα μας. Αν το ενδεχόμενο αυτό πραγματοποιηθεί, θα είναι απαραίτητο να μην αλλάξει η κατάσταση στην Ελλάδα, ιδιαίτερα στην πρωτεύουσα, που θα γίνει θέατρο απεγνωσμένων πολεμικών επιχειρήσεων. Οι συνέπειες αυτής της κατάστασης θα είναι τρομακτικές, όπως μπορείτε να φανταστείτε.

Επομένως, θα ήθελα να έχετε τη δυνατότητα να εκφράσετε αποφασιστικά αυτές τις απόψεις εκ μέρους της κυβέρνησής μας στον κ. Νοϊμπάχερ, ώστε αυτός, πειθόμενος για την ορθότητα της γνώμης μας, να χρησιμοποιήσει όλη του την εξουσία για να αποφύγει την καταστροφή που απειλεί την πατρίδα μας και που προκαλείται αδικώς από αυτές τις επιθέσεις. Επίσης, κατά την ευκαιρία αυτή, θα ήταν επιθυμητό να ζητήσετε από τον κ. Νοϊμπάχερ να διατάξει τη σταμάτηση των αδικαιολόγητων διώξεων που δέχονται οι νόμιμοι πολίτες από τη γερμανική αστυνομία εδώ, καθώς γνωρίζετε ότι αν αυτές οι διώξεις συνεχιστούν, θα καταστήσουν αδύνατη την παραμονή της κυβέρνησής μας στην εξουσία, καθώς θα χάσει κάθε αξιοπιστία.

Αξιότιμε φίλε και συνάδελφε, δεχθείτε την έκφραση της εξαιρετικής υπολήψεώς μου και φιλίας.

Ι.Δ. ΡΑΛΛΗΣ

Υ.Γ.: Ακριβώς τη στιγμή που ετοιμαζόμουν να σας στείλω αυτήν την επιστολή, πληροφορήθηκα από τον κ. Φον Γκράιβενιτς ότι, παράξενα σύμπτωση, ο κ. Νοϊμπάχερ επικοινωνήσε από το Βελιγράδι και ζήτησε να σας επιτραπεί να μεταβείτε αμέσως εκεί για να συναντηθείτε μαζί του για τα εκκρεμή ζητήματα. Έτσι, είναι απαραίτητη η απόφαση για την άμεση αναχώρησή σας και ελπίζω ότι αυτή η σύμπτωση θα βοηθήσει στην υπέρβαση και των τελευταίων ανησυχιών σας.

Ι.Δ. ΡΑΛΛΗΣ

η άμεση απάντηση του Τσιρονίκου ήταν η εξής:

«Εν Ψυχικώ τη 28η Αυγούστου 1944

Αγαπητέ κύριε Πρόεδρε,

Παραλαμβάνω την επιστολή σας, η οποία είναι ημερομηνίας σήμερα, και θα ήθελα να σας ενημερώσω ότι συμφωνώ απόλυτα με το περιεχόμενό της. Οι ανησυχίες που εξέφρασα σχετικά με τη μετάβασή μου στο Βελιγράδι οφείλονταν στον φόβο ότι μπορεί να ερμηνευτεί ως φυγή και ότι η διακοπή των επικοινωνιών μπορεί να με εμποδίσει να επιστρέψω, προκαλώντας υποψίες για λογοδοσία για την πολιτική που ασκείται από την κυβέρνηση μας. Ωστόσο, η κατάσταση που έχει διαμορφωθεί και οι σοβαροί κίνδυνοι που απειλούν την καταστροφή της πατρίδας μας έχουν εξαλείψει κάθε αμφιβολία. Σε αυτό το σημείο, το καθήκον προς την πατρίδα ξεπερνά κάθε άλλη προσωπική σκέψη. Συνεπώς, δεν διστάζω να προσφέρω την τελευταία αυτή υπηρεσία.

Λυπούμαι που θα απουσιάζω από το πλευρό σας σε τόσο δύσκολες μέρες, αλλά είμαι πλήρως πεπεισμένος ότι θα οδηγήσετε την πατρίδα μας σε ευτυχή κατάληξη αντιμετωπίζοντας τις δυσκολίες. Για να επιτύχω την αποστολή μου, θα διαθέσω όλες μου τις δυνάμεις. Είμαι παρηγορημένος από τη διαβεβαίωση των γερμανικών αρχών ότι, εφόσον δεν προκαλέσουμε απρόσεκτες ενέργειες, δεν θα αφοπλίσουν τις ένοπλες δυνάμεις μας, και σας ζητώ να διατηρήσετε την τάξη.

Λόγω των περιστάσεων και της πιθανότητας μη ξανασυναντηθούμε σύντομα, θα ήθελα, αγαπητέ κύριε Πρόεδρε, να σας διαβεβαιώσω ότι η στενή και φιλική μας συνεργασία θα παραμείνει αξέχαστη για μένα, όπως και οι τεράστιες προσπάθειες που καταβάλατε για να ανακουφίσετε τον ελληνικό λαό από τις ποικίλες δυσκολίες κατά τη διάρκεια αυτής της τραγικής περιόδου της κυβέρνησής σας. Εάν σήμερα ο λαός δεν μπορεί να κρίνει αμερόληπτα το έργο μας, είμαι βέβαιος ότι η Ιστορία θα αναγνωρίσει την ανιδιοτελή προσφορά μας και τις προσπάθειές μας για την ανακούφιση των δυστυχιών του λαού.

Παρακαλώ, αγαπητέ κύριε Πρόεδρε, να δεχθείτε τη διαβεβαίωση της βαθιάς αγάπης, φιλίας και εκτίμησής μου προς εσάς.

ΕΚΤΩΡ ΤΣΙΡΟΝΙΚΟΣ

Η ανταλλαγή αυτών των δύο επιστολών δίνει την εντύπωση ότι ο Τσιρονίκος στρατολογήθηκε για να δράσει στο Βελιγράδι για τη διάσωση της ελληνικής πρωτεύουσας. Ωστόσο, αυτό δεν ισχύει. Το κύριο μέλημα του αντιπροέδρου της κατοχής ήταν η διαφυγή του πρωτύτερα της απελευθέρωσης, ενώ το δευτερεύον μέλημά του ήταν να προσπαθήσει να αποτρέψει μια καταστροφή που σχεδίαζε η Γερμανία στο Βελιγράδι. Είναι πολύ πιθανόν οι επιστολές αυτές να συντάχθηκαν με τον οδυνηρό σκοπό να δικαιολογήσουν το ταξίδι του Τσιρονίκου. Επιπλέον, είναι ήδη εύκολο να διαπιστώσει κανείς από τις επιστολές αυτές ότι η αναχώρησή του ήταν οριστική.

Εξάλλου, ο Έκτορας Τσιρονίκου θα πραγματοποιούσε αυτό το ταξίδι σε τέσσερις ημέρες, συνοδευόμενος από την οικογένειά του. Το σημαντικότερο είναι ότι λίγους μήνες μετά την απελευθέρωσή του θα ηγείτο μιας κυβέρνησης εμικρέδων, ενθουσιωδών Ελληνογερμανών, που σχηματίστηκε στη Βιέννη τον Ιανουάριο του 1945. Άμεσος συνεργάτης του σε αυτό το εγχείρημα ήταν ο Ιωάννης Πασσαδάκης, ένας άλλος υπουργός της κατοχικής κυβέρνησης. Και αυτός, έχοντας προηγουμένως διατελέσει Κυβερνήτης της Κρήτης, εγκατέλειψε τη θέση του και πήγε στη Γερμανία, ακόμη και πριν από την απελευθέρωση, αλλά ενήργησε χωρίς να το θεωρεί εθνική αποστολή.¹⁶⁹

Πράγματι, ο Τσιρονίκος πήγε στο Βελιγράδι και συναντήθηκε με τον Χέρμαν Νόιμαπαχ για να παραδώσει ένα ελληνικό αίτημα. Σε κάθε περίπτωση, ο Τσιρονίκος και ο Neubach ήταν φίλοι πριν από τον πόλεμο και η γνωριμία τους δεν έγινε γνωριμία κατά τη διάρκεια της κατοχής.

Η παρέμβαση του Τσιρονίκου σε αυτή την περίπτωση, ανεξάρτητα από το τι ακολούθησε, δεν πρέπει να αμφισβητηθεί, ούτε να υποτιμηθεί η αποτελεσματικότητά του στη διάσωση της Αθήνας. Ωστόσο, θα πρέπει να διευκρινιστούν κάποια σημεία και να υπάρξει αποκατάσταση της αλήθειας σε αυτή την υπόθεση.¹⁷⁰

Στις 28 Αυγούστου, όταν ανταλλάσσονται οι δημοσιευμένες επιστολές, ο Τσιρονίκος συναντιέται ξανά με τον Σπ. Μαρκεζίνη και τον Χρ. Ζαλοκώστα. Με τον τελευταίο τον συνδέει ιδιαίτερη φιλία εδώ και 15 χρόνια, και στο "Βιβλίο του Σκλάβου" (σελ. 262) γράφει ότι στις Βρυξέλλες, "σε ένα δείπνο του κοινού μας φίλου ντε Ρουβέρ, ο οποίος τον γνώριζε από το Κίεβο, όταν ο Τσιρονίκος ήταν πλούσιος τραπεζίτης, Βρετανός πρόξενος και ρωσοελληνικός πρόεδρος". Ο

¹⁶⁹ «Εμπρός», Ο Ε. Τσιρονίκος υπέβαλε αίτηση χάριτος, Τετάρτη 28 Αυγούστου 1946, σ. 4

¹⁷⁰ Κυβέρνηση του Βασιλείου της Ελλάδος, Τεύχος Ιον, Αρ. φ. 12, 6 Νοεμβρίου 1944

Λογοθετόπουλος τον είχε διορίσει διάδοχό του στο Υπουργείο Οικονομικών και ο Τσιρονίκος ήρθε στο σπίτι μου το βράδυ για να μάθει τη γνώμη μου. Τον συμβούλεψα να παραιτηθεί από το υπουργείο, καθώς θα ήταν μια ετυμηγορία, αλλά με τις ικανότητές του θα μπορούσε να βοηθήσει στην ανοικοδόμηση της χώρας μετά τον πόλεμο. Εκείνος όμως επέμενε και διαφωνήσαμε. Αναγνώριζε ότι ο Χίτλερ θα έχανε τον πόλεμο, αλλά επεδίωκε τη συμμετοχή του στην κυβέρνηση λόγω αντικομμουνιστικών πεποιθήσεων. Ήταν καταστραμμένος απ' τους Μπολσεβίκους, και επεδίωκε την εκδίκησή τους»¹⁷¹

Λίγες ημέρες προτού συναντηθούν ο Τσιρονίκος και ο Ζαλοκώστας, στο τέλος καλοκαιριού, ζητήθηκαν από το Κάιρο πληροφορίες για τις γερμανικές προθέσεις σχετικά με την καταστροφή, οι οποίες είχαν προετοιμαστεί πριν από την αναχώρησή του. Ο Παν. Σπηλιωτόπουλος, ο οποίος είχε ήδη διοριστεί διοικητής του στρατού της Αττικής από την εξόριστη ελληνική κυβέρνηση, έδωσε εντολή στον Ζαλοκώστα να επικοινωνήσει με τον Τσαρωνικό για πληροφορίες, τις οποίες έλαβε και τηλεγράφησε στον Γ. Παπανδρέου¹⁷²:

Από την αλληλογραφία Τσιρονίκου-Ζαλοκώστα προέκυψε ότι ο πρώτος ετοιμαζόταν για μια επίσκεψη στο Βελιγράδι, όπου θα συναντούσε τον Νοϊμπάχερ και είχε σκοπό να του ζητήσει να βοηθήσει στην αντιμετώπιση των καταστροφών στην Αθήνα. Ωστόσο, ήθελε να γνωρίζει αν μπορούσε να παράσχει βοήθεια σε πιο συγκεκριμένα θέματα. Ο Σπηλιωτόπουλος υπαγόρευσε στον Ζαλοκώστα τι ακριβώς έπρεπε να ζητηθεί από τον Νοϊμπάχερ:

α. Να δοθεί εντολή στον στρατό, ειδικά στις ένοπλες δυνάμεις Ες-Ες, να μην αντισταθούν μέσα στην Αθήνα. β. Παράλληλα, ο Λάμπου θα πρέπει να απομακρυνθεί από την Ειδική Ασφάλεια, καθώς θεωρείται ανυπάκουος και αβέβαιος. γ. Να ειδοποιηθούν ότι υπάρχει πιθανότητα να ξεκινήσει "προκλητική" δράση από το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (ΕΑΜ) κατά των Γερμανών, με ορισμένα μέλη να ντύνονται ως εύζωνοι ή χωροφύλακες, με σκοπό να προκαλέσουν την απόπλιση των οργάνων της τάξης. δ. Να αποφευχθούν καταστροφές, ειδικά στο Κεντρικό Εργοστάσιο της Ηλεκτρικής Εταιρείας και στο φράγμα του Μαραθώνα. Αυτές οι καταστροφές θα προκαλέσουν μακροχρόνιο μίσος, ενώ η Γερμανία και η Ελλάδα θα συνεργαστούν ξανά ως μη σλαβικά έθνη, με οικονομίες που συμπληρώνονται αμοιβαία.

¹⁷¹ Ι. Χονδροματίδης, ό.π., σ. 64

¹⁷² Χ. Φλάισερ, Στέμμα και Σβάστικα. Η Ελλάδα της κατοχής και της Αντίστασης 1941-1944, σ. 54

Στο «Χρονικό της Σκλαβιάς» του Ζαλοκώστα και στη «Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος» του Μαρκεζίνη, τα αιτήματα διατυπώνονται διαφορετικά, αλλά στην πραγματικότητα δεν διαφοροποιούνται. Σύμφωνα με τον Ζαλοκώστα, υπήρξε και πέμπτο κατά σειρά αίτημα (Σ.Σ. πρόκειται για την κήρυξη της Αθήνας ως ανοχύρωτη πόλη . η διήγηση του Ζαλοκώστα είναι η ακόλουθη¹⁷³:

*«Αφού διάβασε το χειρόγραφο, υποσχέθηκε να μεσολαβήσει στον παντοδύναμο Νοϊμπάχερ για να ικανοποιηθούν και τα πέντε αιτήματά μας. Αν δεν κατόρθωνε τίποτα, θα μου παράγγελε πως “το ταξίδι του ήταν πολύ καλό”. Αν όλα, πως “ήταν εξαιρετό”. Υστερα από μέρες κάποιος με ζήτησε στο τηλέφωνο μιλώντας γερμανικά: -Είστε ο κύριος Ζαλοκώστας; -Μάλιστα. -Εδώ von Graewenitz, σύμβουλος της Γερμανικής Πρεσβείας. Από μέρους του κ. Τσιρονίκου έχω να σας ανακοινώσω ότι το ταξίδι του ήταν πολύ καλό».*¹⁷⁴

Τα εκρηκτικά που είχαν καταστρέψει το φράγμα του Μαραθώνα (περίπου 80 τόνοι) απομακρύνθηκαν και οι κατεδαφίσεις σταμάτησαν- ο διοικητής SS Simana ανακλήθηκε στο Βερολίνο- ο διοικητής SS Rappodimo ανακλήθηκε στο Βερολίνο- ο διοικητής SS Rappodimo ανακλήθηκε στο Βερολίνο- ο διοικητής SS Rappodimo ανακλήθηκε στο Βερολίνο- ο διοικητής SS Rappodimo ανακλήθηκε στο Βερολίνο. Ο διοικητής της ειδικής φρουράς Ράμπου απολύθηκε και αντικαταστάθηκε από τον συνταγματάρχη Ραπτόντιμο.¹⁷⁵

Ο Μαρκεζίνης σημείωσε για τον Τσιρονίκο: *"Τις τελευταίες ώρες της εξουσίας του αισθάνθηκε ότι έπρεπε να προσφέρει στη χώρα τις υπηρεσίες που χρειαζόταν εκείνη τη στιγμή. Κάποτε κορυφαίος τραπεζίτης και ένθερμος αντικομμουνιστής στο Κίεβο, θα καταδικαστεί ερήμην σε θάνατο μετά την αποφυλάκισή του - μια πράξη εθνικής σωτηρίας που μάλλον θα έπρεπε να καταγραφεί στην ιστορία της εποχής, ανεξάρτητα από τα προσόντα του στην κατοχική στρατιωτική κυβέρνηση".*

Ωστόσο, αν και το να καταστραφεί το φράγμα του Μαραθώνα, της μοναδικής πηγής νερού για την Αθήνα εκείνη την εποχή, απετράπη, δεν έγινε τίποτα για τον ηλεκτροπαραγωγό σταθμό του Πειραιά, ο οποίος τροφοδοτούσε ολόκληρο το λεκανοπέδιο. Η καταστροφή από ψηλά δεν μπορούσε να αποτραπεί και μεγάλες ποσότητες εκρηκτικών τοποθετήθηκαν στο έδαφος πριν φύγουν οι Γερμανοί. Και αυτός ο ηλεκτροπαραγωγός σταθμός θα είχε σωθεί τελικά, αλλά σήμερα είναι

¹⁷³ Χ. Φλάισερ, ό.π., σ. 57-58

¹⁷⁴ Μ. Χαραλαμπίδης, ό.π., σ. 43

¹⁷⁵ Ι. Χονδροματίδης, Η μαύρη σκιά στην Ελλάδα, σ. 75

γνωστές διαφορετικές μέθοδοι από τον τρόπο που έγινε στην πραγματικότητα. Σχεδόν όλα τα βιβλία που δημοσιεύονται για το θέμα δίνουν την εντύπωση ότι αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο αφού οι μονάδες των παρτιζάνων του ΕΛΑΣ είχαν πολεμήσει εκεί.¹⁷⁶

Ωστόσο, η αλήθεια διαφέρει ολοκληρωτικά και καταγράφηκε απ' τον Μαρκεζίνη στο σύγγραμμά του:

Ο γερμανός γενικός διευθυντής της Ηλεκτρικής Εταιρείας, Έντγκαρ Τομασχάουζεν, είχε παράσχει πολλαπλή βοήθεια σε Έλληνες πατριώτες που ήταν διωγμένοι ή βρίσκονταν σε κίνδυνο. Ανέτεθη στον Γεώργιο Λάβδα, ένα από τα υψηλότερα τεχνικά στελέχη της Εταιρείας, να παρακολουθήσει τον Τομασχάουζεν με σκοπό την υλοποίηση ενός σχεδίου εικονικής καταστροφής που είχε αναπτύξει ο Λάβδας. Το σχέδιο αυτό προέβλεπε την αφαίρεση όλων των εκρηκτικών υλικών που είχαν τοποθετηθεί στις εγκαταστάσεις και την διαταραχή της λειτουργίας των αντλιών στις τουρμπίνες. Ωστόσο, η προσπάθεια επαφής του Λάβδα με τον Τομασχάουζεν απέβη άκαρπη, καθώς ο Τομασχάουζεν ζήτησε άμεση επαφή με έναν αρμόδιο βρετανό υπεύθυνο, κάτι που αρνήθηκε ο Σέππαρντ.

Επειτα, αποφασίστηκε να ενεργοποιηθεί ο Γεώργιος Τρυπάνης, επίσης στέλεχος της Εταιρείας, χωρίς την έγκριση ή την αντίδραση του Σέππαρντ. Ο Τομασχάουζεν συμφώνησε σε αυτήν την προσέγγιση και, με εντολή του Λίντερμαν, υπεύθυνου για την ασφάλεια του εργοστασίου, αφαίρεσε τα εκρηκτικά την τελευταία στιγμή, τα πέταξε στη θάλασσα και "διέτρεξε" τις τουρμπίνες.

Έτσι, η μάχη που ακολούθησε ανάμεσα στη γερμανική φρουρά του εργοστασίου και τους ανδρείκελους του ΕΑΜ διεξήχθη χωρίς την άμεση απειλή της ανατίναξης. Το Στρατηγείο της Μεσογείου ακύρωσε επίσης την αποστολή των δύο πολεμικών πλοίων με γεννήτριες που είχε προγραμματίσει να στείλει για τις ανάγκες της Αθήνας».¹⁷⁷

Ο Τσιρονίκος δεν επέστρεψε στην Ελλάδα μετά την ολοκλήρωση της αποστολής του. Αυτό οφειλόταν στην επικείμενη ήττα της Γερμανίας και φρόντισε να τον συνοδεύσει η οικογένειά του. Ο Τσιρονίκος εκφώνησε λόγο σε ραδιοφωνικό σταθμό του Βερολίνου στις 20 Νοεμβρίου 1944, καταγγέλλοντας τον βασιλιά Γεώργιο Β' που εγκατέλειψε την χώρα μαζί με την ελληνική κυβέρνηση και πήρε μαζί του ελληνικά χρήματα και εισφορές πρόνοιας. Πριν οι Γερμανοί αποσύρουν τα στρατεύματά τους από την Ελλάδα, ο Τσιρονίκος μετανάστευσε στην Αυστρία και

¹⁷⁶ Τ. Κοντογιαννίδης, Ήρωες & προδότες στην κατοχική Ελλάδα, σ.89

¹⁷⁷ Τ. Κοντογιαννίδης, Ήρωες & προδότες στην κατοχική Ελλάδα, σ. 89-90

τον Ιανουάριο του 1945 σχημάτισε την Ελληνική Εθνική Επιτροπή, μια εξόριστη κυβέρνηση αποτελούμενη από Έλληνες εθνικιστές που είχαν διαφύγει, στο GrandHotel της μικρής πόλης Kitzbühel. Γραμματέας της επιτροπής ήταν ο Νικόλαος Βλαχογιάννης και υπουργός Εσωτερικών ο Α.Ε. Κωνσταντίνος Γκούρας. Υπουργός Εσωτερικών ήταν ο Νικόλαος Βλαχογιάννης, υπουργός Παιδείας ο καθηγητής Φλόκας, υπουργοί Προπαγάνδας ο Σκανδάρης και ο Αριστείδης Ανδρόνικος, υπουργός Προεδρίας, υπουργός της τελευταίας κατοχικής κυβέρνησης και υπουργός Κρήτης ο Ιωάννης Πασαδάκης, υπουργός Κατοχής ο Αναστάσιος Ταμπουλάρης, υπουργός Παιδείας ο Ξενοφών Ζοσμά, υπουργός Παιδείας ο Μ. Παπαστρατηγάκης, δημοσιογράφος της εφημερίδας Νέα Ευρώπη της Θεσσαλονίκης που εργαζόταν για το περιοδικό Signal, ο Αλέξης Πανταζής και ο Χάρης Λάμπρου της PropagandaFastel. Ομάδα της Εθνικής Επιτροπής αποτελούμενη από τους Αναστάσιο Ταβουλάρη, Βλαχογιάννη, Αριστείδη Ανδρόνικο, Πανταζή και την αδελφή του, Χάρη Λάμπρου και άλλους κατέθεσε στεφάνι στο μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη στη Βιέννη στις 25 Μαρτίου 1945.¹⁷⁸.

¹⁷⁸Μ. Χαραλαμπίδης, Η εμπειρία της Κατοχής και της Αντίστασης στην Αθήνα, σ. 48

Ε΄ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η σύλληψη και το τέλος του

Η σύλληψή του

Ο Έκτορας Τσιρονίκος συνελήφθη στην Αυστρία τον Μάιο του 1945 μαζί με τον Πούλο, τον Ταυλάρη και τον Πασσαδάκη, αλλά παραδόθηκε στην Ελλάδα στις 26 Αυγούστου 1946- καταδικάστηκε σε θάνατο από ειδικό δικαστήριο στο Δοσίλογγο στις 31 Μαΐου 1945- απελευθερώθηκε στις 31 Μαΐου 1945 μετά από μακρά φυλάκιση. Ο Τσιρονίκος μπήκε στην φυλακή τον Σεπτέμβρη του 1946 και ζήτησε αμνηστία- το 1952 του δόθηκε χάρη και τελικά αφέθηκε ελεύθερος.¹⁷⁹

Το τέλος του

Παρά τη μεγάλη του περιουσία πριν από τον πόλεμο, πέθανε πάμπτωχος σε οίκο ευγηρίας το 1964, αφού οι συγγενείς του πούλησαν τα βιβλία και τα προσωπικά του αντικείμενα λόγω οικονομικών δυσκολιών.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Βιογραφική Εγκυκλοπαίδεια του Νεότερου Ελληνισμού 1830-2010 , τόμος Γ, σ. 516

¹⁸⁰Βιογραφική Εγκυκλοπαίδεια του Νεότερου Ελληνισμού 1830-2010, τόμος Γ, σ. 516

Επίλογος

Στο τέλος της παρούσας εργασίας, επιβεβαιώνουμε ότι ο Έκτορας Τσιρονίκος (1882 - 1964) γεννήθηκε στην Αράχωβα και σπούδασε στη Γαλλική Ανώτερη Εμπορική Σχολή. Εργάστηκε στη γαλλική τράπεζα CréditLyonnais και το 1903 μετανάστευσε στη Ρωσία, όπου προχώρησε στην ίδρυση ιδιωτικής τράπεζας και διαφόρων βιομηχανικών επιχειρήσεων, στο Κίεβο. Επίσης έγινε και Βρετανός πρόξενος. Κατόπιν της Οκτωβριανής Επανάστασης των Μπολσεβίκων (1917), έφυγε απ' την Ρωσία και πήγε να εγκατασταθεί στην Κωνσταντινούπολη, όπου εργάστηκε σε ναυτιλιακή βιομηχανία. Το 1928, έφυγε για τις Βρυξέλλες, όπου προχώρησε στην ίδρυση επενδυτικής κατασκευαστικής εταιρείας. Το 1929 μετακόμισε στο Κίεβο, όπου εργάστηκε ως ναυτικός πράκτορας.

Στην κατοχή ανέλαβε τα καθήκοντα του υπουργού Γεωργίας και Τροφίμων, των Οικονομικών, της Εθνικής Πρόνοιας, όπως και του αντιπροέδρου της κυβέρνησης. Διατήρησε φιλικές σχέσεις με τον Γερμανό συνάδελφό του Hermann Neubach. Καθώς πλησίαζε η ήττα της Γερμανίας, διέφυγε στην Αυστρία, όπου τον Νοέμβριο του 1944 σχημάτισε μια ναζιστική "κυβέρνηση" με τον ίδιο ως καγκελάριο στη μικρή πόλη Kitzbühel. Το 1945 δικάστηκε από ειδικό δικαστήριο αντιφρονούντων, το οποίο τον έκρινε ως "αντιφρονούντα". Αποφασίστηκε θανατική καταδίκη του, δημεύτηκε η περιουσία του και στερήθηκε των πολιτικών του δικαιωμάτων. Βέβαια, γλίτωσε τον θάνατο- συνελήφθη στην Αυστρία τον Μάη του 1945- στις 31 Μαΐου, η βρετανική πρεσβεία πληροφόρησε το Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδας ότι ο Τσιρονίκος, ο Πούλος, ο Πασσαδάκης και ο Ταυλάρης είχαν συλληφθεί και κρατούνταν στην 7η στρατιά των ΗΠΑ- στις 26 Αυγούστου 1946 αναχώρησε από τη Φρανκφούρτη με αμερικανικό προξενικό αεροπλάνο και έφτασε στο αεροδρόμιο Χασάνι όπου επρόκειτο να γίνει δεκτός από τις ελληνικές αρχές.

Ο Νίκος Καρκάνης ανακοίνωσε ότι ο Τσιρονίκος εντάχθηκε πάντοτε στις αμερικανικές μυστικές υπηρεσίες αμέσως μετά τη σύλληψή του στις ΗΠΑ και επέστρεψε στην Ελλάδα με αμερικανικό κυβερνητικό αεροπλάνο που προοριζόταν για το σκοπό αυτό- στις 3 Σεπτέμβρη 1946 μεταφέρθηκε στις φυλακές του κτιρίου Ζελιώτη- τον Ιούνιο του 1951 υπέβαλε αίτηση αποφυλάκισης- αποφυλακίστηκε τον Μάρτη του 1952, και πέθανε σε γηροκομείο της Αθήνας την 1η Μαρτίου 1964.

Πηγές και βιβλιογραφία

A. Πηγές

Εφημερίδα «Ελευθερία», *Ο Τσιρονίκος ισχυρίζεται ότι κι αυτός εξυπηρέτησε την συμμαχικήν υπόθεσιν* Πέμπτη 5 Ιουλίου 1951.

Εφημερίδα «Ελευθερία», *Εξακολουθεί η νευρικότης καθ' όλην την πρωτεύουσα*, Σάββατον 2 Σεπτεμβρίου 1944.

Εφημερίδα «Μακεδονία», *Έκτωρ Τσιρονίκος*, αρ.φ.17.199, 4 Ιουνίου 1964, σελίδα 2.

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος, Τεύχος 1ον, Αριθμός Φύλλου 12, 6 Νοεμβρίου 1944.

Εφημερίδα «Εμπρός», *Ο Ε.Τσιρονίκος υπέβαλε αίτηση χάριτος*, Τετάρτη 28 Αυγούστου 1946, σελίδα 4.

ΦΕΚ από 30.4.1941-12.10.1944.

«Ο Έκτωρ Τσιρονίκος και η δωσίλογη κυβέρνησή του.»,

<http://www.mixanitouxronou.gr/o-dosilogos-katochikos-ipourgos-pou-schimatise-exoristi-kivernisi-germanofilon-stin-afstria-o-ektor-tsironikos-pou-katadikastike-se-thanato-emine-molis-exi-chronia-sti-filaki/> (ημ. Επίσκεψης: 7/4/2023)

B. Βιβλιογραφία

Αλβανός Ρ., *Οι κατοχικές κυβερνήσεις. Οι διαχειριστές μιας ανέφικτης νομιμότητας*, στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, 1770-2000, τ.8 : Η εμπόλεμη Ελλάδα, 1940-1949, σ. 63-74, Αθήνα 2003.

Βουρνάς Τ., *Ιστορία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδος*, τ. Γ', Αθήνα 1998.

Βελλιάδης Α., *Κατοχή Γερμανική Πολιτική Διοίκηση στην Κατεχόμενη Ελλάδα ,1941-1944*, Αθήνα 2008.

Βιογραφική Εγκυκλοπαίδεια του Νεότερου Ελληνισμού 1830-2010 - Αρχαία Ελληνικής Βιογραφίας, τόμος Γ.'

Καρκάνης Ν., *Οι δωσίλογοι της κατοχής. Δίκες – παρωδία*, Αθήνα 1983.

Κωστόπουλος Τ., *Η αυτολογοκριμένη μνήμη. Τα Τάγματα Ασφαλείας και η μεταπολεμική εθνικοφροσύνη*, 1970.

Μόσχος Β. Α., *«Η πολιτική δραστηριότητα των λογοτεχνών στη δεκαετία 1940-1950»*, ανεκδ. διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, 2018.

Μπελεγάκη Ό., *«Ο ιταλικός παράγοντας και η ίδρυση του «βουλγαρομακεδονικού κομιτάτου παρά τω άξωνι» στη Δυτική Μακεδονία (Μάρτιος-Οκτώβριος 1943)»*, στο Φ. Τολουδή (επίμ.), ΛΒ΄ Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο, 27-29 Μαΐου 2011, Πρακτικά, Ελληνική Ιστορική Εταιρεία, Θεσσαλονίκη 2012.

Μυλωνάς Γ., *«Η δράση των Αξιωματικών στη Δυτική Μακεδονία την περίοδο της Κατοχής, μέσα από τα αρχεία της Υπηρεσίας Στρατιωτικών Αρχείων (Υ.Σ.Α.)»*, ανεκδ. μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, 2018.

Νικολακόπουλος Η., *«Το νέο κύμα και η τριλογία της σύγχυσης»*, Τα Νέα 7.2.2009.

Πολυμέρης Β., *Η ελληνική κοινωνία στην Κατοχή, 1941-1944*, Αθήνα 2010.

Παπαγιάννης Στ., *Τα παιδιά της λόκαινας. Οι «επίγονοι» της 5ης Ρωμαϊκής Λεγεώνας κατά τη διάρκεια της Κατοχής (1941-1944)*, β΄

Παπαθανασίου Π., *Για τον Ελληνικό Βορρά, Μακεδονία 1941 – 44, Εθνική Αντίσταση και τραγωδία*, το ανέκδοτο αρχείο – ημερολόγιο του ταγματάρχη Γιάννη Παπαθανασίου ιδρυτικού μέλους της ΥΒΕ/ΠΑΟ, τ. 1-2, Αθήνα 1988.

Παπαπολυβίου Π., *«Αντίσταση εντός των τειχών»*, στο Β. Γούναρης & Π. Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ο φόρος του αίματος στην κατοχική Θεσσαλονίκη: Ξένη κυριαρχία - Αντίσταση και επιβίωση*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 2001.

Παπαστράτης Π., *«Η εκκαθάριση του Πανεπιστημίου μετά την Απελευθέρωση»*, στο: Μ. Mazower (επιμ.), *Μετά τον πόλεμο*, 2003.

Πριόβολος Γ., *Εθνικιστική αντίδραση και τάγματα ασφαλείας. Εμφύλιος και αντικατοχικός πόλεμος 1943-1944*, Αθήνα 2018.

Πολυμέρης Β., *Η ελληνική κοινωνία στην Κατοχή, 1941-1944*, Αθήνα 2010.

Πολυμέρης Β., Τσιλάγα Φ., Χανδρινός Ι., Χαραλαμπίδης Μ., *Η εποχή των ρήξεων*, Αθήνα 2012.

Σκαλιδάκης Γ., *Η ελεύθερη Ελλάδα: η εξουσία του ΕΑΜ στα χρόνια της Κατοχής (1943-1944)*, Αθήνα 2014.

Σκαλτσής Δ., «Οι αγοραπωλησίες ακινήτων την περίοδο της κατοχής στον Βόλο», ανεκδ. μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Ιστορίας Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, 2017.

Στεφανίδης Ι., *Υποκατάστατο ισχύος. Η βρετανική προπαγάνδα στα Βαλκάνια 1939-44*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2018.

Σφέτας Σπ., «Η ίδρυση και η δράση της Οχράνας (1943-44) στη δυτική και κεντρική Μακεδονία στα πλαίσια της πολιτικής της VMRO και των Ιταλο-γερμανικών αρχών κατοχής», Βαλκανικά Σύμμεικτα, τ. 11 (1999-2000).

Σφήκας Θ., «Η Αμερικανική εθνική ιδεολογία και ο «ιπτάμενος δίσκος» του σχεδίου Μάρσαλ», στο Θ. Σφήκας (επιμ.), *Το σχέδιο Μάρσαλ, Ανασυγκρότηση και διαίρεση της Ευρώπης*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2011.

Σφήκας Θ., «Η δεκαετία 1940-1950 : τοπική και εθνική ιστορία», σ. 37-51 (39 και τις παραπομπές στην υποσ. 7), στο Κ. Μπάδα, Θ. Σφήκας (επιμ.), *Κατοχή – Αντίσταση – Εμφύλιος. Η Αιτωλοακαρνανία στη δεκαετία 1940-1950*, Αθήνα 2008.

Serge B. – Pierre M., *Ιστορία της Ευρώπης*, τ. Γ', Αθήνα 1997.

Φλάισερ Χ., *Στέμμα και Σβάστικα: Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης*, τόμος Α', Αθήνα 1988.

Φλάισερ Χ., Σβορώνος Ν., *Η Ελλάδα 1936-1944: Δικτατορία-Κατοχή-Αντίσταση*, Αθήνα 1989.

Φλάισερ Χ., *Η Ελλάδα 36-49- Από τη δικτατορία στον εμφύλιο: Τομές και συνέχειες*, Αθήνα 2003.

Φραδέλλος Κ., *Κατοχικές κυβερνήσεις και έθνος . Άζονες και μεταβολές του κυβερνητικού λόγου κατά τη διάρκεια της Κατοχής στο Χατζηιωσήφ Χ. , Ιστορία της Ελλάδος του 20ου αιώνα , τ. Γ2'.*

Χαραλαμπίδης Μ., *Η εμπειρία της Κατοχής και της Αντίστασης* , Αθήνα 2012.

Χαραλαμπίδης Μ., *Διεύθυνση Ειδικής Ασφαλείας του Κράτους . Η αιχμή του αντικομμουνιστικού αγώνα της κυβέρνησης Ράλλη στην κατοχική Αθήνα στο Βόγλη Πολυμέρης – Τσιλάγα Φλώρα- Χανδρινός Ιάσων – Χαραλαμπίδης Μενέλαος, Η εποχή των ρήξεων, 2012.*

Χαμπ Ρ., *Η διάσωση της Αθήνας τον Οκτώβριο του 1944.*

Χρηστίδης Χ., *Ημερολόγιο Κατοχής 1941-1944*, Αθήνα 1971.

Χιονίδου Β., *Λιμός και Θάνατος στην κατοχική Ελλάδα , 1941-1944*, Αθήνα 2011.

Χονδροματίδης Ι. *Οι Δωσίλογοι της Κατοχής, έκδοση του περιοδικού Ιστορικά Θέματα*, Βιογραφική Εγκυκλοπαίδεια του Νεότερου Ελληνισμού.

Χρήστου Θ. Από την Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου (1821) έως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου (1947), Αθήνα 1999

Χρήστου Θ. *Προσεγγίσεις στη Νεότερη Ελληνική Ιστορία. Από το Ρήγα Βελεστινλή (1757-1798) έως την εμπλοκή της Ελλάδας στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1940-1941)*, Αθήνα 2001

Χρήστου Θ. *Ελευθέριος Βενιζέλος. Η μεγάλη πορεία από το ανάθεμα στην αποθέωση (1864-1936)*, Αθήνα 2008

Χρήστου Θ. *Ο ρόλος των Νέων στο Μέτωπο, την Κατοχή και την Αντίσταση (1940 -1944) - Τα πολιτικοστρατιωτικά τεκμήρια*, τ. Α, Αθήνα 2016

Χρήστου Θ. *Ο ρόλος των Νέων στο Μέτωπο, την Κατοχή και την Αντίσταση (1940 - 1944) - Τα διπλωματικά τεκμήρια*, Αθήνα 2017

Χρήστου Θ. *Πέτρος Σωκράτους Κόκκαλης (1896-1962). Ο Αστός Επαναστάτης, Ιατρός. Από τον αντιβενιζελισμό στον λενινισμό*, Αθήνα 2019

Παράρτημα

Α. Εικόνες



Εικόνα 1. Έκτωρ Τσιρονίκος: Ο Αρκάς δωσίλογος κατοχικός υπουργός

Πηγή: <https://www.arcadiportal.gr/news/ektor-tsironikos-o-arkas-dosilogos-katohikos-ypourgos>(Ημερ. επίσκεψης: 2/7/2023)



Εικόνα 2. Δωσίλογοι

Πηγή: <https://www.protothema.gr/stories/article/808847/o-ektor-tsironikos-kai-i-dosilogiki-kubernisi-tou/>(Ημερ. επίσκεψης: 2/7/2023)



Εικόνα 3. Έκτωρ Τσιρονίκος, 1903

Πηγή: <https://www.protothema.gr/stories/article/808847/o-ektor-tsiro-nikos-kai-i-dosilogiki-kubernisi-tou/>(Ημερ. επίσκεψης: 2/7/2023)

**Εικόνα 4. Έκτωρ Τσιρονίκος- όταν από επιχειρηματίας γίνεται δωσίλογος**

Πηγή: <https://ckastamonitis.com/2013/09/17/ektor-tsiro-nikos-otan-epicheirimatias-ginesai-dosilogos/>(Ημερ. επίσκεψης: 2/7/2023)

B. Άρθρα από εφημερίδες

Απόσπασμα από τη μελέτη του Ιάκωβου Χονδροματίδη, με τίτλο: «Οι Δωσίλογοι της Κατοχής»

Στις 20 Αυγούστου το 1994 ο Ιωάννης Ράλλης ανέθεσε στον Τσιρόνικο μια σημαντική αποστολή. Να συναντήσει στο Βελιγράδι τον Γερμανό πολιτικό διοικητή των Βαλκανίων Χέρμαν Νοϊμπάχερ με τον οποίο συνδεόταν με φιλία από τα προπολεμικά χρόνια και να προσπαθήσει να αποτρέψει τις πολεμικές συγκρούσεις στην Αθήνα καθώς και την καταστροφή σημαντικών υποδομών της πρωτεύουσας.

Οι λεπτομέρειες της αποστολής του Τσιρονίκου αποσαφηνίστηκαν στις 28 Αυγούστου 1994 μετά από συνάντηση του με τους Χρήστο Ζαλοκώστα, Σπύρο Μαρκεζίνη και Παναγιώτη Σπηλιωτόπουλο, εντεταλμένο στρατιωτικό διοικητή της Αθήνας από την κυβέρνηση Γεωργίου Παπανδρέου (πρόκειται για την λεγόμενη κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, την τρίτη στη σειρά από τις "εξόριστες" κυβερνήσεις, που είχαν έδρα το Κάιρο).

Στη συνάντηση αυτή συμφωνήθηκε ο Τσιρόνικος να ζητήσει από τον Νοϊμπάχερ την κήρυξη της Αθήνας ως " ανοχύρωτης πόλης " , την αφαίρεση 80 τόνων δυναμίτη από το φράγμα του Μαραθώνα την μεταβίβαση των Γερμανικών δυνάμεων της Αθήνας από τον Υποστράτηγο των S.S. Σιμάνα στον Υποστράτηγο της Βέρμαχτ Φέλμι την αντικατάσταση του Διοικητή Ειδικής Ασφαλείας Λάμπου με τον Συνταγματάρχη Ραφτοδήμο και την μη καταστροφή του λιμανιού του Πειραιά, του εργοστασίου της Ηλεκτρικής και του τηλεφωνικού κέντρου.

Ο Τσιρονίκος την 1η Σεπτεμβρίου 1994 ταξίδεψε με την οικογένεια του στο Βελιγράδι και συναντήθηκε με τους Νοϊμπάχερ και άλλους Γερμανούς αξιωματούχους. Μεταξύ 7ης και 8ης Σεπτεμβρίου 1994 δόθηκαν οι απαραίτητες οδηγίες για την μη καταστροφή της Αθήνας, την αποχώρηση των Γερμανών χωρίς μάχη (εφόσον δεν

δεχόταν επίθεση) , την αφαίρεση του δυναμίτη από το φράγμα του Μαραθώνα και την αντικατάσταση των Σιμάνα και Λάμπρου.

Απόσπασμα από τη μελέτη του Γεώργιου Τσαντίκου με τίτλο: «Από το αλβανικό μέτωπο, στο ειδικό δικαστήριο»

Στις πρώτες δίκες των δωσίλογων, μετά την απελευθέρωση, ήταν κατηγορούμενος . Στις 31 Μαΐου 1945 καταδικάστηκε σε κάθειρξη 5,5 ετών, στη δίκη των διατελεσάντων, πρωθυπουργών και υπουργών, επί κατοχής. Σε εκείνη τη δίκη καταδικάστηκαν σε θάνατο τρία άτομα. Ο Τσαλάκογλου, ο Σωτήρης Γκοτζαμάνης (υπουργός Οικονομικών) και ο Έκτωρ Τσιρονίκος. Κανείς από τους τρεις δεν εκτελέστηκε. Το δικαστήριο, στην ίδια απόφαση ζήτησε τη μετατροπή σε ισόβια για τον Τσολάκογλου και τελικά, πέθανε το 1948 από λευχαιμία. Ο Γκοτζαμάνης είχε ήδη διαφύγει στη Γερμανία και καταδικάστηκε ερήμην, ενώ αργότερα αμνηστεύτηκε και πολιτεύτηκε μάλιστα με το << Μεταρρυθμιστικό Κόμμα >>. Το 1954 ήταν υποψήφιος δήμαρχος Θεσσαλονίκης. Ο Τσιρονίκος, από τους πιο ισχυρούς της δωσιλογικής κυβέρνησης Ράλλη, είχε εγκατασταθεί στην Αυστρία, όπου και συνελήφθη, όντας αρχηγός της Ελληνικής Εθνικής Επιτροπής, της <<εξόριστης κυβέρνησης>> των Ελλήνων ναζί και συνεργατών. Εκδόθηκε στην Ελλάδα το 1946 και το 1952 αφέθηκε ελεύθερος, με χάρη. Στο μεταξύ, λίγες μέρες πριν, το ελληνικό κράτος είχε εκτελέσει το Νίκο Μπελογιάννη, αγωνιστής της εθνικής αντίστασης και μέλλος του ΚΚΕ...

Ο Κατσιμήτρος αποτάχθηκε μετά την καταδίκη του. Στις 5 Οκτωβρίου 1949 ο Βασιλιάς Παύλος του απένειμε χάρη και το 1953, αποκαταστάθηκε ως αντιστράτηγος εν αποστρατεία, με επιστροφή των παρασήμων του...

Περίληψη

Ο Έκτορας Τσιρονίκος (1881-1964) ήταν ένα ενδιαφέρον πρόσωπο της ελληνικής ιστορίας του 20ού αιώνα. Γεννημένος στην Αράχωβα, αποφοίτησε από την Ανώτατη Εμπορική Σχολή στη Γαλλία και ξεκίνησε την επαγγελματική του πορεία ως επιχειρηματίας. Στη συνέχεια, εργάστηκε στη Ρωσία, όπου υπηρέτησε ως πρόξενος του Ηνωμένου Βασιλείου και προεδρεύσας της ελληνικής κοινότητας.

Το 1945, όπως αναφέρετε, συνελήφθηκε και καταδικάστηκε σε θανατική ποινή. Ωστόσο, το 1952 αποφυλακίστηκε, έστω και μετά από αυτή τη δύσκολη περίοδο. Τον τελευταίο προορισμό του τον βρήκε φτωχό, και οι συγγενείς του, αναγκασμένοι από οικονομικές δυσκολίες, προχώρησαν στην πώληση της περιουσίας του.